
ΙΔΕΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΠΥΡΟΥ ΜΕΛΑΣ : Έπιθετική επιστροφή της καθαρεύουσας.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΕΟΤΟΚΑ : Έντυπώσεις από τη Γιουγκοσλαβία. (Συνέχεια).

ΓΙΑΝΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ : Τό πρόβλημα του έγώ στη φιλοσοφία του L. Brunschvicg (Συνέχεια).

ΣΑΙΣΠΗΡΟΥ : ΦΑΛΣΤΑΦ. Μετάφρασμα ΑΛΕΞ. ΠΑΛΛΗ. (Συνέχεια).

ΧΡ. ΕΜΜ. ΑΓΓΕΛΟΜΑΤΗ : Τό δράμα ένδς ποιητή (Συνέχεια).

ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΘΕΜΑΤΑ του κ. Φ. Ραφαήλ.
— ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ των κ. κ. Θ. Σύδη και Άντρο. Καραντώνη. — ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΑ. — ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ Δύο άνοικτές έπιστολές των κ. κ. Ν. Μπουροπούλου και Γ. Δ. Διασκαλάκη.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ 1933

ΤΙΜΗ ΔΡ. 10

ΕΚΔΟΣΗ ΚΑΙ ΤΥΠΟΣ Μ. ΣΔΛΙΒΕΡΟΥ - ΑΘΗΝΑΙ

Ι Δ Ε Α

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ — ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ

ΙΔΡΥΤΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:
ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΗΣ

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ: ΚΑΘΕ ΟΜΟΪΔΕΑΤΗΣ Σ' ΟΠΟΙ-
ΔΗΠΟΤΕ ΚΛΑΔΟ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ Η ΤΗΣ
ΤΕΧΝΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΔΗ-
ΜΟΤΙΚΗΣ.

ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΔΕΝ ΕΠΙΣΤΡΕΦΟΝΤΑΙ.

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ:
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «Ι Δ Ε Α»
ΕΚΔΟΤΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ Μ. ΣΑΛΙΒΕΡΟΥ
ΣΤΑΔΙΟΥ 14 - ΑΘΗΝΑΙ
ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ: Μ. ΣΑΛΙΒΕΡΟΥ - ΑΘΗΝΑΣ

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡ. 10.—

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ: ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ
ΓΙΑ ΕΝΑ ΧΡΟΝΟ ΔΡ. 120.— Λ. Α. 0.12.0
ΓΙΑ ΕΞΗ ΜΗΝΕΣ ΔΡ. 70.—

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΜΑΣ

ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΑΣ

Του κ. ΣΠΥΡΟΥ ΜΕΛΑΣ

«Ό,τι προβλέπαμε στο τρίτο φύλλο της «Ίδεας», δ,τι φοβόμα-
στε, σήμερα είναι πραγματικότητα: «Μιά κυβερνητική μετα-
βολή — γράψουμε τότε — αυτή, μονάχη, έφτασε να δώσει στους
βρυκόλακες των περασμένων το τρελλό κουράγιο να φανταστούνε
πώς μπορούνε να δοκιμάσουνε μιὰ επιθετική επιστροφή, να χτυ-
πήσουνε ύπουλα τὸ δημοτικισμό στήν πιὸ βαρύτιμη κατάκτησή
του — τὴν εκπαιδευτική». Καὶ νά, πού ἀποδείχεται, πώς δὲν τὸ
φανταστήκανε μονάχα, μὰ προχωροῦνε, μὲ τὸν πιὸ ραγδαῖο, τὸν
πιὸ συστηματικὸ τρόπο, στὸ σύρριζο ἀναποδογύρισμα τοῦ δ,τι
γερὸ μπόρεσε νὰ χτίσει, μέσα στ' ἀραχνιασμένο ρημάδι τῆς ἑλλη-

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΙΔΕΑ», ΤΟΜΟΣ II

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ Μ. ΣΑΛΙΒΕΡΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ 14-ΑΘΗΝΑΙ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

- Ἀνωσσε Γ.** (Paris). — Ἀπόκρυφος ἐπιστήμη καὶ ψυχισμός. Μετάφρασις Ν. Κουντουριώτου. Δρ. 35.—
- Ἀρβανίτη Ἀρ.** — Ἡ κρίσις τοῦ Σοσιαλισμοῦ καὶ Κομμουνισμοῦ > 15.—
- Ἀριστοτέλους.** — Πολιτικῶν τὸ Γ' (Πολίτης, Πολιτεία, Πολίτευμα). Μετάφρασις Ν. Φαραντίτου. > 20.—
- Βάσσιντ Ν.** — Ὁ ὕπνος καὶ τὰ ὄνειρα. Μετάφρασις ὑπὸ Ν. Κουντουριώτου. > 40.—
- Βέλασερ Λ.** — Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος. Μετάφρασις ὑπὸ Α. Δαλεζίου. > 30.—
- Βούντ Βέλχ.** — Σύστημα φιλοσοφίας. Μετάφρασις ὑπὸ Α. Δαλεζίου. Τόμοι 2. > 175.—
- Βούντ Βέλχ.** — Ὑπνωτισμὸς καὶ ὑποβολή. Μετάφρασις ὑπὸ Πολυμερῆ > 15.—
- Βραΐλα Ἀρμένη Π.** — Περὶ ἐνότητος τῶν Δογικῶν Στοιχείων. > 10.—
- Βραΐλα Ἀρμένη Π.** — Περὶ Πρώτων Ἰδεῶν καὶ Ἀρχῶν Δοκίμιον. > 30.—
- Βραΐλα Ἀρμένη Π.** — Στοιχεῖα θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς φιλοσοφίας. > 30.—
- Γκόρτερ Ἐρ.** — Ὁ Ἰστορικὸς Ὑλισμός. Μετάφρασις ὑπὸ Ν. Λαΐδη. > 20.—
- Γκιγιώ Μ.** — Στοιχεῖα ἐλευθέρας Ἠθικῆς. Μετάφρασις ὑπὸ Ν. Κουντουριώτη > 40.—
- Ἐγέλου Γ. Γ.** — Ἡ Δογική. Μετάφρασις ὑπὸ Παν. Γρατσιάτου. > 35.—
- Ἐκκερμυν Τ. Ρ.** — Συνομιλία Ἐκκερμαν μὲ τὸν Γκαίτε. Μετάφρασις ὑπὸ Ν. Καζαντζάκη > 30.—
- Ἐμερσον.** Δόγματα τοῦ κόσμου. Μετάφρασις ὑπὸ Θ. Χ. Φλωρᾶ. > 30.—
- Ἐνγκελς Π. Ρ.** — Δουδοβικός Φόβερμπαχ, καὶ τὸ τέλος τῆς Κλασσικῆς Γερμανικῆς Φιλοσοφίας. Μετάφρασις ὑπὸ Κ. Ζαχαριάδου. > 30.—
- Ἐνγκελς Π. Ρ.** — Ὀδισπιστικὸς καὶ Ἐπιστημονικὸς Σοσιαλισμός. Μετάφρασις ὑπὸ Σ. Φημίου. > 15.—
- Ζερβὸς Ι.** — Ἱστορία τῆς Ἰδέας. > 35.—
- Ζιέχεν Τ.** — Ἐγκέφαλος καὶ Ψυχὴ. Μετάφρασις ὑπὸ Α. Δαλεζίου. > 25.—

ΕΥΚΟΛΙΑΙ ΠΛΗΡΩΜΗΣ ΔΙΑ ΜΗΝΙΑΙΩΝ ΔΟΣΕΩΝ
ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΤΙΜΟΚΑΤΑΛΟΓΟΝ ΔΩΡΕΑΝ

νικῆς ἐκπαίδευσης, ὁ δημοτικισμός, μὲ τόσους ἀγῶνες ἐπίμονους· κι' ἥρωικούς. Τὴν ὥρα, ποῦ ἐμεῖς μελετούσαμε ποιὸς εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος, νὰ διωχτεῖ ἀπὸ τὴν παιδεία τελειωτικὰ ἢ καθαρῶς καὶ ν' ἀπλωθεῖ παντοῦ ἡ δημοτικὴ, αὐτοὶ ἐπιχειροῦνε τὴν πιδ λυσσασμένη καὶ σκοτεινὴ ἐφοδο κατὰ τοῦ δημοτικισμοῦ, κι' ἐκεῖ ἀκόμα, ὅπου ἡ νίκη του γίνηκε δεχτή, σὰ φυσικὸ, ἀπαραίτητο καὶ γόνιμο φαινόμενο ἀπὸ τοὺς πιδ φανατικούς συντηρητικούς— μέσα σ' αὐτὴ τὴ δημοτικὴ ἐκπαίδευση. Γιατί, ἀλήθεια, σήμερα πρόκειται γι' αὐτό: Γιὰ λυσσασμένη καὶ σκοτεινὴ γενικὴ ἐφοδο κατὰ τοῦ δημοτικισμοῦ. Μιὰ ἐφοδο ὑπουλη, ποῦ δὲν ἔχει τὸ κουράγιο νὰ ξεδιπλώσει στὸ φῶς τὴ σημαία της, οὔτε νὰ φανερώσει τὸν ἀντικειμενικὸ της σκοπὸ. Πασχίζει νὰ τὸν κρύψει, πίσω ἀπὸ πλάνα, παχειὰ λόγια, πίσω ἀπ' τὴ μουτσούνα τοῦ ὑπερασπιστῆ τῆς ἀστικῆς τάξης, ποῦ δουλεύουνε, ὥστόσο, γιὰ τὴν καταστροφὴ της, σὰν πληρωμένοι ἐγκάθετοι! Ναι, νοιώθουμε τὴν ἀνάγκη νὰ τὸ φωνάξουμε, ὅσο μπορούμε πιδ δυνατὰ, πὼς οἱ ἄνθρωποι ποῦχουνε θρονιαστέι, τούτη τὴ δραματικὴ περίοδο—δραματικὴ γιὰ τὸ ἔθνος καὶ σὰν κοινωνία καὶ σὰν κράτος—στὸ ὑπουργεῖο τῆς παιδείας εἶναι οἱ πιδ μεγάλοι ἐχθροὶ τῆς κοινωνικῆς ἔνωσης καὶ τῆς γαλήνης, οἱ πιδ ἐπικίντυνοι τορπιλλιστὲς τῶν κοινωνικῶν καθεστώτων: Γιατί τὸ πνεῦμα τους, οἱ ἐνέργειές τους, ὁ τόνος ποῦ δίνουνε σ' αὐτέες, ἡ νοοτροπία τους, ἡ χυδαία κι' ἠλίθια ἐκμετάλλευση τοῦ φόβου τῆς ἀστικῆς τάξης γιὰ τ' ἀγαθὰ της, ἡ σκόπιμη σύγχυση ποῦ καλλιεργοῦνε, μὲ τὸ λόγο καὶ μὲ τὴν πράξη, ἀνάμεσα κομμουνισμὸ καὶ δημοτικισμὸ, ὅλη τους ἡ δράση μ' ἕνα λόγο, σ' ἄλλο δὲν τείνει, παρὰ στὸ νὰ δυναμώνει, ἀφάνταστα, τὴν παράταξη τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς τάξης, ποῦ κόβονται, ὅτι τάχα θέλουμε νὰ ὑπερασπίσουν! Γιατί, κατατρεγμὸς τοῦ δημοτικισμοῦ, μὲ τὴν πρόφαση τῆς ὑπεράσπισης τῶν κοινωνικῶν καθεστώτων καὶ μὲ τὴ σκόπιμη σύγχυση δημοτικισμοῦ καὶ κομμουνισμοῦ, εἴτε τὸ νοιώθουν εἴτε ὄχι, αὐτὸ θὰ πεί: Σατανικὴ προσπάθεια νὰ σπρωχτοῦνε, μὲ τὸ στανιὸ, μὲ τὴ βία, ὅλα τὰ ζωντανὰ πνευματικὰ στοιχεῖα τοῦ τόπου, στὴν ἀγκαλιὰ τῆς ἐπανάστασης. Πληρωμένοι, βαλτοί, δασκαλεμένοι ἀπὸ τὴ Μόσχα, δὲ θὰ μπορού-

σανε ποτὲ νὰ προσφέρουνε πιδ μεγάλη δούλεψη στὸν κομμουνισμό, ἀπὸ τὸν Τουρκοβασίλη καὶ τὰ κοπέλια του.

* *

Ὅτι αὐτὸς ὁ διωγμὸς εἶναι οἰσηματικὸς κι' ὀργανωμένος δὲν παίρνει συζήτηση. Γυρίζοντας ἀπὸ τὴν Ἰσπανία, βρισκόμε τὸν ἐκπαιδευτικὸ κλάδο, κάτω ἀπὸ τὴν πιδ μαύρη τρομοκρατία ἑνὸς πνευματικῶ Γιλδίτζ. Τὰ μέσα της; Πάψεις, τιμωρίες, ἄγριοι κατατρεγμοὶ ὄλων τῶν ζωντανῶν στοιχείων, κάθε φωτισμένου ἐκπαιδευτικοῦ, κάθε δημοτικιστῆ. Ὁ Κακοῦρος, ὁ Παῖδούσης, ὁ Κουντουρᾶς, ὁ Τζουμελέας, ἡ Ἀμαριώτη, ἀληθινὰ στολίδια καὶ καυχήματα τοῦ κλάδου, πεταχτήκανε στὸ δρόμο μὲ μιὰ μονοκοντυλιά. Τοὺς βαφτίσανε κομμουνιστὲς αὐτοὺς ὄλους! Ὁ Τουρκοβασίλης, μιλῶντας στὴ Γερουσία, δὲ δυσκολεύτηκε καθόλου νὰ πεί ψέματα, νὰ παρουσιάσει γιὰ κομμουνιστὴ τὸν Κακοῦρο, τὸν πιδ συντηρητικὸ καὶ νοικοκυρεμένο ὑπάλληλο τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας. Βγάλανε κομμουνιστὴ τὸν Παῖδούση, ξεχνώντας, μὲ τὴν πιδ τρομαχτικὴ ἀσυνειδησία, πὼς ἦταν ἀπὸ τοὺς λίγους, ποῦ χτυπήσανε γερὰ, στὸν ἐκπαιδευτικὸ δμίλο, κι' ἀκριβῶς ἀπάνω στὸ κοινωνικὸ ζήτημα, τὸ Γληνὸ, τὸ σημερινὸ ἀρχικομμουνιστῆ. Κολλήσανε τὴ ρετινιὰ τοῦ κομμουνιστῆ σ' αὐτὸ τὸ Τζουμελέα, ἕναν πατριώτη, γνωστὸ καὶ καραμπινάτο, ποῦ στὸ ζῆλο του καὶ τὴν ἀκοίμητη ἐπιμονὴ του χρωστοῦμε τὸ σωτήριο καὶ θριαμβευτικὸ πόλεμο κατὰ τῶν ξενόγλωσσων σχολιῶν στὴν Ἑλλάδα, ποῦ εἴτανε μόνιμες κι' ἐπίσημες ἐστίες προπαγάνδας! Κι' ὕστερ' ἀπὸ τίς πάψεις ἐρχονται οἱ τιμωρίες. Καλοῦνε σ' ἀπολογία ὄλο τὸ σύλλογο τοῦ γυμνασίου θηλέων τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τιμωροῦν ἕναν ἐκπαιδευτικὸ, ἀπὸ τοὺς πιδ συντηρητικούς, γιὰ μιὰ μαθητικὴ γιορτῆ, ὅπου δόθηκε κάποια ἴσως ἀνόητη, ἀθῶα ὄμως κι' ἀκίντυνη ἀναπράσταση τῆς ἐξέλιξης τῆς γυναίκας στοὺς αἰῶνες. Τιμωροῦνε— μὲ πέντε χιλιάδες πρόστιμο!— ἕναν ἄλλο φουκαρὰ γυμνασιάρχη, φτωχὸν ἄνθρωπο κι' οἰκογενειάρχη, γιὰτὶ παράστησαν οἱ μαθηταὶ του τὸ «Μιὰ νύχτα, μιὰ ζωὴ» — ἔργο «ἀνήθικο» κατὰ τὴν κρίση τῶν τιμωρῶν—τὸ μοναχὸ ἀπὸ τὰ σύγχρονα ἑλληνικὰ ἔργα, ὥστόσο,

πὸν παίχτηκε σὲ ξένο ἔθνικὸ θέατρο—τῆς Γιοιγκοσλαβίας—πὸν δὲν πληρώνει, βέβαια, τοὺς διευθυντές, τοὺς σκηνοθέτες καὶ τοὺς ἠθοποιούς του γιὰ νὰ προπαγανδίζουνε τὴν ἀνηθικότητα στὸ γιοιγκοσλαβικὸ λαό. Κι' ὅλα τοῦτα, πάψεις, τιμωρίες, ἄδικοι κατατρεγμοί, ἀποτελοῦνε τὸν πρόλογο καὶ τὴν κορνίζα, δημιουργοῦνε τὴν ἀτμόσφαιρα, πὸν μέσα της ξετυλίγεται, μεθοδικά, διαολικά, μαστορικά, σὰν κάθε κ' ἄλλο καταστρωμένο ἐγκληματικὸ σκέδιο, ἡ κύρια «δράση» τους, πὸν εἶναι: Τὸ τέλειο ἀναποδογύρισμα ὅλης τῆς δουλειᾶς, ποῦχει γίνεαι ὡς τὰ σήμερα, γιὰ τὸ ξάπλωμα τοῦ δημοτικισμοῦ στὴν ἐκπαίδευση καὶ τὸ ξαναβρυκολάκισμα τῆς καθαρεύουσας. Καταλοβαίνουνε καὶ μονάχοι τους, πῶ: εἶναι τόσο ἀτύσικη, τόσο τρελλὴ μιὰ τέτοια ἐπιχείρηση, πὸν χρειάζεταιαι ἡ πιὸ ἀνανδρη κι' ὠμὴ φοβέρα τῆς θέσης, τοῦ μισθοῦ, τοῦ ψωμιοῦ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ὀργάνων, τὸ σπαθὶ τοῦ Δσμοκλή τῆς πάψης καὶ τῆς τιμωρίας, ἡ συκοφαντία κι' ἡ δυσφήμιση, γιὰ νὰ μουδιάσει κάθε συνείδηση, νὰ πνιγεῖ κάθε φωνὴ διαμαρτυρίας καὶ νὰ ἐτοιμαστεῖ ἔτσι, μέσα στὴ βουβιμάρα τῆς ὑπουργικῆς τρομοκρατίας, ὁ ἀβέβαιος δρόμος της.

*
* *

Μέσα σ' αὐτὸ τὸν ἀποπνιχτικὸν ἀέρα τοῦ ψυχολογικοῦ ἐκβιασμοῦ, ἀπάνω σ' ὀλάκαιρο ὑπερρειακὸ κλάδο, ξεφουρνίζεται, μὲ τρία νομοθετήματα, γιὰ τὶς παιδαγωγικὰς ἀκαδημίας, τ' ὀστικὰ σχολιὰ καὶ τὰ διδαχτικὰ βιβλιὰ, ἡ καθαῖενουσιάνικη πολιτικὴ. Δὲ θέλουμε νὰ μοῦτε σὲ τεχνικὴ κριτικὴ αὐτῆς τῆς ἀγίας τριάδας τῆς ἀριχνης, τῆς σαπίλας καὶ τῆς μούχλας. Εἶναι ἄλλοι, πιὸ ἀρμόδιοι ἀπὸ μᾶς, πὸν φαντάζομαι πῶς δὲ θ' ἴναι παραλείψουν. Ἐκεῖνο πὸν μᾶς ἐνδιαφέρει ἐμᾶς εἶναι τὸ πνεῦμα κάθε δράσης. Καὶ τὸ πνεῦμα πὸν φανερώνεται σ' αὐτὰ τὰ νομοθετήματα εἶναι αὐτό, τὸ ἴδιο, πὸν προδίνουν ὅλα τὰ «μέτρα» τῆς ψυχολογικῆς προετοιμασίας τοῦ κλάδου πὸν θ' ἴναι ἐφαρμόσει: Ὁ ἄγριος διωγμὸς τῆς ἔθνικῆς γλώσσας—τῆς μητρικῆς γλώσσας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀπὸ μεγάλη ντροπὴ τους δὲ θρονιαζοῦνε φανερὰ τὴν καθαρεύουσα, μ' ὅλα τὰ δοξασμένα της ὠὰ καὶ τὰ ἴα, καὶ στὶς πρῶτες τέσσερες

τάξεις τοῦ δημοτικοῦ. Ἀπὸ πονηριὰ καθαρὴ λένε πῶς ἀφήνουνε κεῖ πέρα τὴ δημοτικὴ, γιὰ νὰ ἐπιβάλουνε τὸ ἀποσυνθεμένο πτώμα τῆς καθαρεύουσας σ' ὅλη τὴν ἄλλη ἐκπαίδευση. Μὰ ποιά δημοτικὴ πρόκειται ν' ἀφήσουνε καὶ στὸ δημοτικὸ ἀκόμα, τὴ στιγμὴ πὸν ὁ Τουρκοβασίλης πιστεύει, ὅτι ἡ σημερινὴ δημοτικὴ μας γλώσσα—ἡ γλώσσα τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Πολυλά, τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Βλοχογιάννη, τοῦ Γρυπάρη καὶ τοῦ Κρυστάλλη, ἡ γλώσσα τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας μας, πὸν κατάχτησε ραγδαῖα ἐπιστήμη, φιλοσοφία, ἱστορία, ὅλες τὶς μορφὰς τοῦ πεζοῦ λόγου, εἶνε ἐν ἀυθαίρετον κατασκευάσμα, ὅπερ παραλάσσει κατὰ τὰς ὀρέξεις ἐκάστου; Ἐαίρουμε καλὰ ποιά δημοτικὴ θ' ἀφήσουνε καὶ στὶς τέσσερες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ, ἀνθρωποι μὲ τέτοια μυαλὰ καὶ τέτοιες γνώμες. Θὰ τρυπώσουνε κι' ἐκεῖ τὴν περιφρημὴ τους ἀλλοποιομένη καθαρεύουσα, τὴ μιχτή, γιὰ μεγάλη δόξα καὶ θρίομβο τῆς διγλωσσίας. Καὶ στὴν ἄλλη ἐκπαίδευση; Ἀντὶ γιὰ τὸ προοδευτικὸ ξάπλωμα τῆς δημοτικῆς, πὸν ἀξίωσε, σ' ἐπιβλητικὴ ὁμοφωνία, ἀπ' αὐτὰς τὶς σελίδεστές «Ἰδέας», ὅλος ὁ διανοούμενος κόσμος τῆς Ἑλλάδας, θάχουμε τὸ ψέμα, τὴν τύφλα καὶ τὴ νέκρα τῆς καθαρεύουσας! Κι' αὐτὸ μὲ τὴν ἀστεία δικαιολογία πῶς οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ μποροῦνε ν' ἄρχονται σ' ἐπαφὴ μὲ τὶς ἐπίσημες ἐκδηλώσεις τῆς πολιτείας, τὰ χορτιά καὶ τὰ λόγια τῶν ἐπισήμων, γιὰ νὰ μποροῦν, ἄχαρνα, νὰ ἐντροφοῦνε σὲ κἀτι ἀνώτερα κατορθώματα τοῦ λόγου, σὰν αὐτὸ πὸν ψαρεύουμε στὴν ἀριστοργηματικὴν εισηγητικὴ ἐκθεση τοῦ Τουρκοβασίλη: «Οἱ μοθηταὶ—λέει—κατακλύζουσι σήμερον τὰς κατωτέρας τάξεις τοῦ γυμνασίου ἀνίκανοι νὰ... διεξέλθωσιν αὐτό»!... Ἐπουρογός, πὸν δὲν ξαίρει ἑλληνικά, πὸν δὲν ξαίρει ὅτι διεξέρχεται κανένας ἔνα σύγγραμμα, ὄχι ὅμως ἔνα γυμνάσιο, φύλαξε γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, στὸ νομοθέτημα γιὰ τὰ διδαχτικὰ βιβλιὰ, τὸ δικαίωμα νὰ διορίζει, μονάχος, τοὺς κριτὰς τους. Κι' ὁ καθένας φαντάζεται ποιοὺς θ' ἴναι καὶ μὲ τί πνεῦμα καὶ μὲ τί προσταγὰς καὶ γιὰ ποῖο εἶδος δημοτικῆς. Τέτοιοι φωστῆρες ὑπουργοὶ δὲν εἶναι καθόλου παράξενο πῶς πιστεύουν, ὅτι ὁ λαὸς πρέπει νὰ ξεμάθει τὴ γλώσσα πὸν πῆρε ἀπὸ τὴ μάνα του μαζί μὲ τὸ γάλα της γιὰ νὰ παιδεύεται σ' ὅλη του τὴ ζωὴ μὲ τὰ μακαρόνια τῆς Βουλῆς καὶ τῆς γραφειο-

κρατίας, ἀντί τὸ κράτος ν' ἀποφασίσει, μιὰ γιὰ πάντα, νὰ μάθει νὰ μεταχειρίζεται τὴν ἐθνικὴ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων! Μὰ ἡ τραγικὴ πλάνη καὶ τὸ αἰσχος τὸ ἀκατανόμαστο εἶναι πού αὐτὰ ὅλα γίνονται μὲ τὴν πρόφαση, πὼς ἔτσι ὀχυρώνεται τάχα τὸ κοινωνικὸ καθεστῶς ἀπὸ τὸν κομμουνιστικὸ κίντυνο! Ἀπογυμνώνουνε τὴν παράτοξη τοῦ ἀντικομμουνισμοῦ ἀπὸ κάθε ζωντανὸ πνευματικὸ στοιχεῖο μὲ τὸν κατατρεγμὸ τῶν δημοτικιστῶν καὶ νομίζουμε πὼς ἔτσι χτυποῦνε τὸν κομμουνισμό. Πέρνουνε τὸ δημοτικισμό, τὸ σύμβολο κάθε ζωντανοῦ ἀγῶνα, ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἔθνους, τὸν ἀφήνουν ἀποκλειστικὸ χτῆμα τῆς κομμουνιστικῆς δημοκρατίας καὶ φαντάζονται πὼς ἔτσι κατατροπώνουνε τὸν κομμουνισμό. Μὰ ὄχι! Δὲν εἶναι τόσο ἀπλοῖκοί. Δημοκοποῦνε. Ἡ κομμουνιστικὴ δημοκρατία δὲν εἶναι μονάχη τῆς Ἐχουμε τώρα καὶ τὴ δημοκρατία τοῦ καθαρευουσιανισμοῦ. Ἐχμετολλεύεται τὴν κομμουνιστικὴ δημοκρατία γιὰ νὰ ὑπερετήσῃ συμφεροντάκια, πάθη, τύφλες, ἐγωϊσμούς. Ἐνάντια καὶ σὲ τούτη τὴ δημοκρατία ἔχει χρέος νὰ σηκωθεῖ σύψυχος ὁ πνευματικὸς μας κόσμος, ὅπως κι' ἐνάντια στὸν κομμουνισμό. Εἶναι τὸ ἴδιο: Ἐχθροὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀλήθειας, ἐχθροὶ τῆς κοινωνικῆς ἀρμονίας καὶ τῆς γαλήνης, ἐχθροὶ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς προκοπῆς του, σοβαρὰ ἐμπόδια στὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση. Καὶ πρέπει νὰ συντριφτοῦνε τὸ γληγορότερο.

ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΕΩΤΟΚΑ

ἘΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ

II.

Ἔτσι, σὲ κάθε βῆμα σχεδόν, τὸ προαιώνιο ἀνακάτωμα τῶν ἐθνῶν, τῶν πολιτισμῶν, τῶν θρησκειῶν, πολλαπλασιάζει τὴ φυσικὴ ἀνομοιογένεια τοῦ ἐδάφους τῆς Βαλκανικῆς. Οἱ ἀρχαῖες ντόπιες φυλές, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι, οἱ Βυζαντινοὶ κ' οἱ Ἴταλοὶ, οἱ Σλάβοι, οἱ Γερμανοί, οἱ Οὐγγροὶ, οἱ Γάλλοι, συγχύστηκαν, χτυπήθηκαν, ἀλληλοεπηρεάστηκαν, σ' αὐτὲς τῆς ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς, χιλιάδες χρόνια. Στὸ τέλος κάποιος ἐπικράτησε. Ὁ σλαβισμὸς πλημμύρισε τὰ βουνά, τοὺς κάμπους καὶ τὰ περιγιάλια, ρίζωσε βαθιὰ στὰ ἱστορικὰ χῶματα, ἀποτίναξε ἕναν - ἕναν τοὺς ξένους ζυγοὺς καὶ μιὰ μέρα πολὺ πρόσφατη ἴδρυσε ἐπὶ - τέλους, ἀπάνω στὰ εἰρήνια τῆς Ρώμης, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Βενετίας καὶ τῆς Αὐστρίας, τὸ δικό του Βασίλειο.

Χρωστοῦμε ἕνα χαιρετισμὸ, ἐμπρὸς στὴν τριχρωμὴ σημαία πὺ καθρεφτίζεται στὰ δαλματικὰ νερά, ἕνα χαιρετισμὸ καλῆς γειτονίας καὶ ἀντρικῆς ἐκτίμησῆς πρὸς τὴν παλιὰ μας γνῶριμη τὴ Σερβία. Τί δυνατὴ ἐπιμονή, μὲς στοὺς σάλους τῆς ἱστορίας, τί ὑψηλὴ συνείδηση τῶν πεπρωμένων τῆς, πὺ δὲν κλονίστηκε ποτέ, τί ἀξιοθαύμαστη θέληση! Ὁ πόθος τῆς πραγματοποιήθηκε. Τὸ εἶπε καὶ τόκανε. Ἐνα σπέρμα τοῦ σλαβισμού, ριχμένο τυχαῖα στὰ σύνορα τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Τουρκίας, ἕνας μικρὸς καὶ ἄγνωστος λαός, ἕνα ἄσημο βαλκανικὸ κρατίδιο, ξεκίνησε νὰ ἐνώσει κάτω ἀπὸ ἕνα σκῆπτρο τὰ ἑκατομύρια τῶν Σλάβων τοῦ Νότου. Δὲ δίστασε μπροστὰ στὴν τεράστια δύναμη τῶν ἀντιπάλων του, δὲν τρόμαξε τῆς μεγαλύτερες συμφορές, δὲ λειποψύχησε οὔτε στιγμὴ, ὅπως λειποψυχόυμε ἡμεῖς κάποτε καὶ τὰ παρὰ τοῦ ὅλα στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Ἡ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη, γκρεμίστηκαν καὶ χάθηκαν ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς Εὐρώπης οἱ ἀλλόφυλες Αὐτοκρατορίες, πὺ ἔμοιαζαν αἰώνιες, ἡ σλαβικὴ γῆ ἐλευθερώθηκε πέρα ὡς πέρα κι' ὁ μικρὸς βαλκανικὸς βασιλιάς, χτεσινὸς ὑποτελής τοῦ Τούρκου, ἐγκαταστάθηκε περήφανα στὸ κέντρο τῆς Εὐρώπης, στὶς ὄχθες μιᾶς λίμνης τῶν Ἄλπεων, ὅπου ἀντηχεῖ ἀκόμα τὸ ποδοβολητὸ τῶν Βιεννέζων ἀρχιδουκῶν.

Μὰ τὸ Βασίλειο αὐτὸ εἶναι σωστὸ μωσαϊκόν. Ἀπὸ τὶς τόσο ἀνομοιογενεῖς δουλματικὲς ἀκτὲς, τρεῖς ῥόμοι ὁδηγοῦν σὲ τρεῖς αὐτοτελεῖς κόσμους παραδόσεων καὶ πολιτισμοῦ. Ὁ δρόμος τῆς Σλοβενίας, πού σκαρφαλώνει τὶς σλαβικὲς Ἄλλεις, μᾶς μεταφέρει σὲ τοπεῖα σχεδὸν ἑλβετικά, μὲ ζωντανὴ τὴν ἀνάμνηση ἑνὸς εὐγενικοῦ παρελθόντος, σὲ πολιτεῖες καὶ χωριά μὲ τὸ χρῶμα τῆς διτιτικῆς Εὐρώπης καὶ μὲς σ' ἓνα λαὸ ἑξαιρετικὰ λεπτὸ καὶ καλλιεργημένο μὲ φανερὲς καλλιτεχνικὲς διαθέσεις. Ὁ δρόμος τοῦ Ζάγκρεμπ, πού διασχίζει τὸν πλούσιο κάμπο τῆς Κροατίας, καταλήγει σὲ μιὰ βαριά καὶ καθαρὴ νοικοκυροῦπιλη μὲ ἔκδηλο τὸ χαρακτῆρα τῶν παραδουναβίων χωρῶν, μὲ γερμανικὴ ρυμοτομία καὶ αὐστροουγγρικό ἀέρα καὶ μὲ φανερὴ τὴ γειτονία μιᾶς πολιτισμένης καὶ ἀφθονῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Ὁ δρόμος τέλος τῆς Ἀνατολῆς, πού διαλύεται μὲς στὶς καθαυτὸ σερβικὲς χώρες, τὴ Βοσνία, τὸ Μαυροβοῦνι, τὴν Παλιὰ Σερβία καὶ τὴ σερβικὴ Μακεδονία, μᾶς ξαναφέρει σὲ Βαλκάνια, τὰ πιὸ ἀδθεντικά, τὰ πιὸ ποῦρα, τὰ Βαλκάνια τοῦ 1912, μὲ τὶς βράκες, τὰ τσαρούχια, τὶς γλίτσες, τοὺς μιναρῆδες, τὰ τουρκοχώρια καὶ τὶς μικρασιατικὲς ἀναμνήσεις.

Τὸ Βελιγράδι δεσπάζει ἐπιβλητικὰ αὐτὴν τὴν ἄρρυθμὴ ἀκόμα κοινωνία τῶν νοτιοσλαβικῶν λαῶν. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐκφράζει, μὲ τὸν οἰκοδομικὸ τῆς ὄργανισμό, μὲ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς καὶ τὴ ρυμοτομία τῆς, μὲ τὴν ἔντονη ζωτικότητα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, μιὰν ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες προσπάθειες, πού γίνονται σήμερον στὴ Βαλκανικὴ, γιὰ τὴν κατάκτηση καὶ τὴν ἀφομοίωση τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Προσπάθεια ὅμως μονόπλευρη. Ὁ τόνος δόθηκε στὴ δύναμη, στὴν ἐπιβλητικότητα, στὰ βαριά καὶ στερεὰ πράγματα, στὴν αὐστηρὴ ὁμαδικὴ πειθαρχία. Λείπει ἡ χάρη, τὸ γούστο ἢ λεπτότητα, ἢ φαντασία. Λείπει καὶ κάποιον χαμόγελο, κάποια ἀλεγροσύνη, διάχυτη ὁλοῦθε μὲς στὴν ἀτμόσφαιρα, πού μᾶς γλυκαίνει τὴν ψυχὴ καὶ μᾶς γεμίζει κέφι, ἀμεριμνησία καὶ ὄρεξη γιὰ ζωὴ μόλις πατήσουμε στὶς λατινικὲς πολιτεῖες καὶ πού σώζεται ἀκόμα καὶ στὴν Αὐστρία. Οἱ κληρονομικότητες κ' οἱ ἀναμνήσεις τοῦ Βελιγραδιοῦ εἶναι σλαβικὲς καὶ ἀνατολικὲς, οἱ δασκάλου του εἶναι Γερμανοί, οἱ φιλοδοξίες του εἶναι φιλοδοξίες κρατικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ μεγαλείου. Αἰσθάνεσαι μόνομιᾶς, καὶ στὶς βαριὲς καὶ ἀγέρωχες προσόψεις τῶν κτιρίων, καὶ στὴν αἰστηρὴ ἐμφάνιση τῆς ἔξουσας, καὶ στοῦ ὕψους τοῦ λαοῦ, καὶ στοὺς ρυθμοὺς τῆς ζωῆς, τὴν ὁργανωμένη καὶ ἀκατάπαυστη προσπάθεια αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων γιὰ νὰ γίνουνη κυρίως καὶ προπαντὸς μιὰ Δύναμη. Στὸλές σὲ κάθε βῆμα, πάρα πολλές στολές, κορδόνια, μπότες, σπιρουνία ὅπου γυρίσεις νὰ δεῖς. Τὰ σπαθιά τῶν ἀξιωματικῶν δὲν ξενίζουν κανέναν. Οἱ νεοσύλλητοι πηγαίνουν νὰ καταταχθοῦν στὸ στρατὸ ἀνθοστόλιστοι, μὲ μουσικὲς καὶ τραγουδία. Καὶ δὲν εἶναι συμβεβηκτικὸς ὁ ἐνθουσιασμός τους. Τὸ βλέπεις πολὺ καθαρά, στοῦ ὕψους τους καὶ στοῦ παράστημά τους, πῶς χαίρουνται νὰ πάνε στρατιῶτες, πῶς τοὺς ἀρέσει. Κ' ἔτσι ἀρέσουνε περισσότερο καὶ στὰ ξανθὰ κορίτσια τους μὲ τὶς λιγερὲς κορμωστασιὲς καὶ τὰ χρώματα

τῆς υγείας καὶ τῆς ρώμης. Ὁ λαὸς αὐτὸς δὲ μοιάζει καθόλου κουρασμένος ἢ ἀηδιασμένος ἀπὸ τὶς καταιστροφὲς τοῦ πολέμου. Εἶχα τὴν ἐντύπωση ὅτι ὅλοι σχεδὸν εἶναι ἔτοιμοι νὰ ξαναρχίσουν, ἂν ὑπάρξει ἀνάγκη, χωρὶς τὸν παραμικρὸ δισταγμό. Μιλοῦνε γιὰ ἓναν ἐνδεχόμενο πόλεμο, σὰ νὰ εἶναι τὸ πιὸ ἀπλό, τὸ πιὸ φυσικὸ γεγονός, σὰ νὰ πρόκειται γιὰ μιὰν εὐχάριστη ἐκδρομὴ στὶς Ἄλλεις. Τὸ Βελιγράδι δὲν ἀρνήθηκε τίποτα.

Ἀπουσιάζει ἴσως ἀπ' αὐτὴν τὴν πόλη ἡ ὁμορφιά, μὰ δὲν τῆς λείπει κάποιον μεγαλεῖο. Σὲ ἄλλες πόλεις τῆς Γιουγκοσλαβίας, στὴ Ραγούζα, στὴ Λιουμπλιάνα, αἰσθάνθηκα τὸ σκίτημα τῆς καρδιάς. Στὴ Λιουμπλιάνα ἰδίως στάθηκα μερικὲς στιγμὲς ἀληθινὰ μαγεμένος ἀπὸ τὴν τόση γλύκα, τὴν τόση εὐγένεια καὶ τὴν τόση χάρη τοῦ τόπου, τοῦ λαοῦ, τῶν παραδόσεων, ἐλαφρότατα μεθυσμένος ἀπὸ τὴν ποίηση τῆς Σλοβενίας, καὶ μοῦ ἦρθε ἡ ὄρεξη νὰ μείνω ἐκεῖ (ὦ, δὲν ξέρω γιὰ πόσον καιρὸ) ἑρωτευμένος καὶ γράφοντας στίχους. Λιουμπλιάνα, εἶναι ἓνα ὄνομα εἰδυλλίου, ἓνα ὄνομα μιᾶς ἀγαπητικιάς. Ὁ νοῦς σου δὲ χωρεῖ ἐκεῖ ἄλλο τίποτα, παρὰ ἔρωτα καὶ λυρισμό. Μὰ στὸ Βελιγράδι σοῦ μιᾶ ἄμεσα, παραμερίζοντας κάθε ἄλλη ἀποψη τῆς ζωῆς, ἡ παθιασμένη καὶ τροχιά ψυχὴ ἑνὸς ἔθνους, πού ἀγαπᾷ τὴ δύναμη καὶ τὴ δόξα.

* *

Ἐπικρατεῖ σήμερον σχεδὸν παντοῦ ἡ ἀντίληψη πῶς οἱ Σέρβοι, μὲς στὴ Γιουγκοσλαβία, κυβερνοῦν ἀθαίρητα λαοὺς μὲ πολιτισμὸ ἀνώτερον ἀπὸ τὸ δικό τους. Μὰ εἶναι, ἀλήθεια, πολὺ δύσκολο νὰ ἀποφινθεῖ κανεὶς ἀπάνω στὰ πολὺπλοκα αὐτὰ ἔθνη καὶ πολιτικὰ ζητήματα τοῦ γειτονικοῦ Κράτους. Ἄν πάρομε ὡς ἀνώτατα κριτήρια πολιτισμοῦ τὴν παιδεία, τὴν καλλιτεχνικὴ διάθεση καὶ τὴ λεπτότητα τῶν ἠθῶν, οἱ Σλοβῆνοι φαίνεται πῶς ἔρχονται πρῶτοι ἀνάμεσα στοὺς Γιουγκοσλάβους, κατόπι ἔρχονται οἱ Κροάτες καὶ κατόπι οἱ Σέρβοι. Ἄν ὅμως τοποθετηθοῦμε ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ εὐρύτερου γιουγκοσλαβικοῦ ἔθνισμοῦ, τῆς κρατικῆς ὁργάνωσης καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἄμυνας τῆς χώρας, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πῶς οἱ Σέρβοι ὑπερέχουν. Κρατοῦν μὲς στὴ Γιουγκοσλαβία μιὰ θέση ἀνάλογη μὲ τῶν Πρώσων. Κ' εἶναι βέβαια μεγάλο δυστύχημα γιὰ τὴ Γερμανία ὅτι ἐπικράτησε σ' αὐτὴν τελικὰ τὸ πρωσσικὸ πνεῦμα (σήμερον πιὸ δυνατὸ ἀπὸ πάντα) καὶ θὰ εἶναι δυστύχημα γιὰ τὴ Γιουγκοσλαβία ἂν οἱ Κροάτες κ' οἱ Σλοβῆνοι ἐκσερβισθοῦν μιὰ μέρα — πού δὲ φαίνεται, ἀλλωστε, καθόλου πιθανόν. Μὰ εἶναι ἔξις βέβαιο ὅτι χωρὶς τοὺς Πρώσους δὲ θὰ ὑπῆρχε ἡ γερμανικὴ ἐνότητα, μήτε ἡ γιουγκοσλαβικὴ ἐνότητα χωρὶς τοὺς Σέρβους.

Τὸ πρόβλημα τοῦ νοτιοσλαβικοῦ Βασιλείου εἶναι, σὲ τελευταία ἀνάλυση, πρόβλημα ἰσορροπίας. Τὸ ἰδανικόν του εἶναι νὰ συγγωνεύσει καὶ νὰ ἑναρμονίσει, μὲς σὲ μιὰν ἀνώτερη σύνθεση, τὶς ποικίλες παραδόσεις, ιδιότητες καὶ διαθέσεις τῶν λαῶν πού τὸ ἀποτελοῦν καὶ πού μοιάζουν σήμερον ἀντιφα-

τικῆς—μὰ δίχως νὰ τσαλαπατήσει καὶ νὰ ἐξολοθρεύσει τίποτα ἀπὸ ὅλον αὐτὸν τὸν ἐθνικὸ πλοῦτο. Ἄν δεχτοῦμε, σχηματικὰ καὶ grosso modo, πὼς οἱ Σέρβοι εἶναι ἄριστοι πολεμιστῆς, δυνατοὶ ὀργανωτῆς Κράτους καὶ πατριῶτες μὲ τὴν πλαυτέρη σημασία τῆς λέξης, πὼς οἱ Δαλμάτες εἶναι ναῦτες καὶ ἔμποροι μὲ μιὰν ἀντίληψη τῆς ζωῆς ποὺ συγγενεῖται κάπως μὲ τὴν ἐλληνική, πὼς οἱ Κροάτες εἶναι μιὰ εἰρηνική, καλλιεργημένη καὶ ὑγιῆς ἀγροτικὴ μάζα· καὶ πὼς οἱ Σλοβῆνοι εἶναι ἕνας φίνος συναισθηματικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς λαός, προορισμὸς τῆς Ἑνώσεως εἶναι νὰ ἀναπτύξει, ταυτόχρονα καὶ παράλληλα, ὅλους αὐτοὺς τοὺς τοπικοὺς χαρακτήρες τῶν γιουγκοσλαβικῶν λαῶν, γιὰ τὴ δημιουργία ἑνὸς ἐνιαίου καὶ πολύμορφου πολιτισμοῦ, ποὺ νὰ συμπληρῶναι τὸν ἕνα λαὸ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ ἐντείνει, χάρις σ' αὐτὴν τὴν ἀλληλοσυμπλήρωση, τὶς ἰδιαιτέρες ἀρετῆς τοῦ καθενός. Τὸ ἰδανικὸ παράδειγμα θὰ εἶτανε μᾶλλον ἡ γαλλικὴ ἐνότητα, τόσο φυσικὴ καὶ ἀρμονικὴ, ποὺ δὲ μοιάζει νὰ ἔγινε κανένας ἀγῶνας γιὰ τὴ πραγματοποίησίν της. Μὰ ὑπῆρξε βέβαια μιὰ ἐποχὴ ποὺ οἱ διαφορῆς ποὺ χωρίζανε τοὺς λαοὺς τῆς Προβηγκίας, τῆς Γασκόνης, τῆς Βρετανίας, τῆς Νορμανδίας, τῆς Δωραίνης, τῆς Ὠβέρνης, δὲν εἶτανε μικρότερες ἀπὸ κείνες ποὺ χωρίζουνε σήμερα τοὺς γιουγκοσλαβικοὺς λαοὺς. Δὲν ἔγινε ὡστόσο ποτὲ στὴ Γαλλία καμμιά πνευματικὴ ἢ ἠθικὴ πίεση ἀπάνω στοὺς λαοὺς αὐτούς. Ἄν ἐμβαθύνεις κάπως στὴ γαλλικὴ ζωὴ, θὰ συναντήσεις τὶς ξεχωριστῆς συνεισφορῆς τοῦ καθενός γαλλικοῦ λαοῦ, μὲ φανερὴ τὴν τοπικὴ προέλευσίν τους, ἀλλὰ καλλιεργημένους μὲ πλέθρια ἐλευθερία καὶ τέλεια ἑναρμονισμένους μὲς στὴ θαυμάσια σύνθεσι τοῦ Παρισιοῦ καὶ τῆς γαλλικῆς Πολιτείας.

Ἡ γιουγκοσλαβικὴ ἐνότητα κούτσαινε πολὺ ἄσκημα τὴν πρώτη μεταπολεμικὴ δεκαετία καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς τὸ πνεῦμα τοῦ στενοῦ τοπικισμοῦ καὶ οἱ παθιασμένοι κομματικοὶ ἀγῶνες συσσωρεύανε μεγάλους κινδύνους στὸν ἐθνικὸ ὀρίζοντα τῶν γειτόνων μας. Στὶς 6 Ἰανουαρίου 1929 ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος πῆρε τὴν ἀπόφασιν νὰ λύσει τὸ ζήτημα μὲ μιὰ ριζικὴ χειρουργικὴ ἐπέμβασι, κατάλυσε τὸ Σύνταγμα, συγκέντρωσε μονομιᾶς ὅλες τὶς ἐξουσίαι στὰ χέρια του καὶ ἐγκαθίδρυσε τὴν ἀπόλυτη μοναρχία μὲ μιὰ δικαιολογία ἱστορικὴ: νὰ πραγματοποιήσῃ τελικὰ τὴν ἐθνικὴ συγχώνευσιν τῶν Σλάβων τοῦ Νότου. Εἶναι βέβαιο πὼς ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἐξάντλησε ὅλα τὰ συνταγματικὰ μέσα καὶ ἀφοῦ δοκίμισε ὅλα τὰ κόμματα καὶ τὰ εἶδε ὅλα νὰ χρεωκοποῦνε, βρέθηκε σ' ἕνα πολιτικὸ ἀδιέξοδο καὶ ἴσως νὰ μὴν εἶχε πιά τὴν ἐκλογὴ τῶν μεθόδων. Ὁ πατριωτισμὸς του ἄλλωστε εἶναι ἀναμφισβήτητος καὶ ἡ γενναιοσύνη του ἀληθινὰ σεβαστὴ. Ὡς ἄνθρωπος, ὡς ἄντρας, μοιάζει πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς λοιποὺς βαλκανικοὺς συναδέλφους του, ἀπὸ τοὺς στενωκέφαλους καὶ μικρόψυχους καὶ τόσο προσηλωμένους στὰ οἰκογενειακά τους, στὴν καλοπέρασίν τους καὶ στὶς μιζέραιες τους, πρίγκιπες τῆς Παλιᾶς Ἀθήνας ἢ τοῦ Βουκουρεστιοῦ. Αὐτὸς τέλος—πάντων εἶναι Βα-

σιλιάς, μὲ συνείδησι μιᾶς ἀνώτερης ἀποστολῆς καὶ τῶν εὐθυνῶν του. Μὰ ἡ νοοτροπία τοῦ καθεστῶτος τοῦ εἶναι ἴσως ἐπικίνδυνη ἀπὸ ὀρισμένες ἀπόψεις.

Μὲ τὴ βία δὲ φτιάχνονται οἱ πολιτισμοί. Τὸ κοινὸ πνεῦμα, ποὺ ὀνειρεύτηκαν νὰ πραγματοποιήσουν καὶ νὰ δοξίσουν οἱ Σλάβοι τοῦ Νότου δημιουργεῖται ἀπὸ ἐλεύθερους λαοὺς, ἐλεύθερους ἀνθρώπους, ἐλεύθερες συνειδήσεις. Τουναντίον ἡ διαίωσις τῆς ἀπολυταρχίας θὰ κινδύνευε νὰ παρλύσει τὸ κοινὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ νὰ μεγαλώσει ὑπόκωφα τὶς ἀντιθέσεις, δημιουργώντας βουβῆς μνησικακίαι πολὺ χειρότερες ἀπὸ τοὺς θορυβώδεις κομματικοὺς ἀγῶνες. Εἶναι πολὺ λεπτὸ πρᾶμα τὸ φιλότιμο τῶν ἐθνοτήτων.

Πὼς ὁμως νὰ συνδυαστεῖ ἡ ἐπιτακτικὴ αὐτὴ ἀνάγκη τῆς ἐλευθερίας μὲ τὶς ἐξίσου ζωτικῆς ἀνάγκης τῆς κρατικῆς συνοχῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀσφάλειας; Δὲν τὸ ξέρουμε βέβαια ἐμεῖς οἱ ξένοι ταξιδιωτῆς, μὰ οὔτε καὶ μᾶς πέφτει λόγος. Ἐκφράζουμε μονάχα τὶς ταξιδιωτικῆς ἐντυπώσεις μας, ἀναπολώντας μιὰ ὁμορφὴ σκέψιν τοῦ Unamuno:

«Θὰ μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς ὑπάρχει ἀληθινὰ μιὰ ἰσπανικὴ πατρίδα, ὅταν ἡ ἀνάγκη νὰ εἶμαστε Ἴσπανοὶ θὰ ἔχει γίνῃ μέσα μας ἐλευθερία, ὅταν θὰ εἶμαστε ὅλοι Ἴσπανοὶ ἐπειδὴ τὸ θέλουμε, θέλοντάς το ἐπειδὴ εἶμαστε τέτοιοι. Τὸ νὰ θέλεις νὰ εἶσαι κάτι δὲ σημαίνει μονάχα νὰ τὸ ὑφίστασαι».

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΕΓΩ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ LEON BRUNSCHVICG

Ε'. ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗΣ: ΤΕΧΝΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΗΪΘΙΚΗ, ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ἡ γλώσσα καὶ ἡ πολιτεία εἶναι ἡ ἀπαραίτητη ἀπόσπασμα τῶν ἄλλων ἀνθρώπινων λειτουργιῶν. Ἡ τεχνικὴ, ἡ θρησκεία καὶ ἡ μαγεία ἀποβλέπουν στὴν ἐξασφάλιση μιᾶς ἀνεσθῆς ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς. Κατὰ βάθος, συνεχίζουν τὴν ὁρμὴ τῶν ζωϊκῶν ἐνστικτῶν, πού μ' αὐτὰ ἔχουν μιὰ βασικὴ κοινότητα: τὸν ἐγωκεντρισμό καὶ τὴν ἰδιοτέλεια. Μπορεῖ κανεὶς βίσιμα νὰ ἰσχυριστεῖ ὅτι ὅλες αὐτὲς οἱ λειτουργίαι εἶναι οἰκουμενικῆς. Ὅλοι μιλοῦμε καὶ μετέχουμε στὴ δημόσια ζωὴ—ὁποδῆποτε λίγο κι' ἂν μᾶς ἐνδιαφέρει—, ὅλοι πιστέψαμε ἢ πιστεύουμε, ὁποδῆποτε ἔχουμε θρησκευτικὲς συνήθειες, ὅλοι δοκιμάζουμε τὴν ἔλξη τῆς μαγείας. Συνειδητοποιώντας περιοχῆς λίγο πολὺ καταχωσμένες στὸ ἀσυνείδητο μας, ἡ γνώση τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν συμπληρώνει σὲ βαθμὸ σημαντικό τὴν ἐξερεύνηση τοῦ ἐγώ.

Ἡ ἀνθρωπότητα δὲ θὰ γνῶριζε ἄλλες λειτουργίαι, ἂν, ξεπερνώντας τὶς ἄμεσες βλέψεις τῆς φύσης, δὲν ὑψώνονταν ὡς τὴν ἀφιλοκέρδεια. Τὴν ἀνάταση τῆς πραγματοποιεῖ μὲ τὴν τέχνη καὶ τὴν ἐπιστήμη, πού ὀλοκληρώνουν τὴν ὑπεροχὴ τῆς ἐπάνω στὴ ζωϊκὴ φύση, τὴ νίκη τῆς ἐπάνω στὰ ἐνστικτα. Ἀλλὰ οἱ λειτουργίαι αὐτὲς εἶναι οἰκουμενικῆς, ὡς τὶς ἄλλαι; Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἡ οἰκουμενικότητα τους παρουσιάζεται μᾶλλον σὰ μιὰ θεωρητικὴ ἀξίωση παρὰ σὰ μιὰ πραγματικότητι χροπιαστή. Ἐλάχιστοι ἔχουν πραγματικὴ ἐνημερότητα στὰ ζητήματα τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη εἶχε ὁ καθένας τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γνωρίσει ἀπὸ κοντὰ τὶς πολυτιμὲς αὐτὲς ἀξίαι, εἶναι βέβαιο ὅτι θὰ κατάφευγε νὰ τὶς κάνει χτήματα του; Ἡ ἀδυναμία αὐτὴ γεννᾷ φυσικὰ τὸ ἐρώτημα πῶς μποροῦν νὰ συντελέσουν στὴ γνώση τοῦ ἐγώ λειτουργίαι, πού εἶναι ὁ κλῆρος τῶν λίγων διαλεχτῶν. Ἡ ἀπάντησι δὲν εἶναι δύσκολη. Ἄν οἱ λειτουργίαι, πού διέπει ἡ ἰδιοτέλεια, βοηθοῦν ἀμεσώτερα νὰ ἐρθοῦμε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἑαυτό μας γιατί εἶναι, ὡς νὰ ποῦμε,

τὸ πάγιο καθεστῶς μας, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τὰ προϊόντα τῆς πνευματικῆς ἀφιλοκέρδειας πλαταίνουν ἀπεριόριστα τὸ ἐγώ μας ὡς νὰ προσπαθήσουμε νὰ τ' ἀφομοιώσουμε πλέρια καὶ συνειδητά. Τέλος χαρίζουν τὸ ἠθικὸ δίδαγμα τῆς ἀνιδιοτέλειαι, πού ἀποτελεῖ, ὄχι μόνο γονιμώτατη γνωστικὴ στάσι, ἀλλὰ καὶ πολῦτιμο κανόνα ζωῆς.

Ἱστορικὰ ἡ τέχνη βγαίνει ἀπὸ τὴν τεχνικὴ. Ὁ πῶς ταπεινὸς τεχνίτης εἶχε —κι' ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχει— τὴν φροντίδα νὰ δώσει ἕνα τόνο ὁμορφίαι στὸ ἔργο του. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ καθαρὴ τεχνικὴ, τὸ δούλεμα τῆς ὑλῆς εἶναι ἀναπόσπαστο μέρος κάθε ἔργου τέχνης. Τόσο ὁ τεχνίτης ὅσο κι' ὁ καλλιτέχνης ἐπικυρώνουν τὸν ἀφορισμὸ τοῦ Βάκονα: ἡ τέχνη εἶναι ἡ προσθήκη τοῦ ἀνθρώπου στὴ φύση. Ἀλλοῦ γίνεται τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν τεχνικὴ στὴν τέχνη: σιτοὺς σκοπούς, πού ἐπιδιώκουν ἀμοιβαία καὶ στὸν τρόπο, πού μ' αὐτὸν ἀντιμετωπίζονται τὰ προϊόντα τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης. Ὁ τεχνίτης ξεπερνᾷ τὴ φύση μόνο στὰ μέσα: ἡ νοοτροπία του μένει ἀναλλοίωτη. Ὁ καλλιτέχνης ὀλοκληρώνει καὶ στὶς προθέσεις τὴ χειραφέτηση ἀπὸ τὴ φύση. Ὅ,τι τὸν χαρακτηροζει βασικὰ εἶναι ἡ τάσι στὴν καθαρὴ θεώρηση, ἡ χαρὰ ἀπὸ τὴν προεξόφλησι τοῦ ἔργου. Ἀπὸ τὴ μεριά πάλι τοῦ παρατηρητῆ, τὸ ἔργο τοῦ τεχνίτη τοῦ εἶναι ἀναγκαῖο ἢ χρήσιμο: ἱκανοποιεῖ τὶς ζωϊκῆς του ἀνάγκαι. Τὸ ἔργο ὅμως τοῦ καλλιτέχνη τὸν συγκινεῖ ἄμεσα γι' αὐτὸ καὶ τὸ θέλει γιὰ τὸ ἴδιο.

Ἡ ἀφιλοκέρδεια τῆς καλλιτεχνικῆς ἐνέργειας βρῆκε τὴ διατύπωση τῆς στὴ γνωστὴ θέσι τῆς τέχνης-παιχνιδιοῦ. Ἡ θέσι αὐτὴ μπορεῖ νὰ γίνει δεκτὴ ὅσο ὁ ὅρος παιχνίδι ἀντιστοιχεῖ στὴ χειραφέτηση ἀπὸ τὶς ἀνάγκαι τῆς ζωῆς. ὅσο δηλαδὴ δὲν τὸν παίρνει κανεὶς τοῖς μετρητοῖς (ὄπως ὁ Σπένσερ, πού εἶδε στὴν τέχνη μιὰ ξόδευσι φυσιολογικῶν δυνάμεων, πού περισσεύουν). Τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι ἄλλη ἢ ἀφιλοκέρδεια τοῦ παιχνιδιοῦ κι' ἄλλη τῆς τέχνης. Τὸ παιχνίδι ἐπαρκεῖ στὸν ἑαυτό του Ἡ ἐνέργεια, πού ἀπαιτεῖ, καταναλίσκεται γιὰ νὰ καταναλωθεῖ. Στὴν τέχνη ὅμως δὲ φτάνει ἡ καταβολὴ τῆς προσπάθειας. Ἐκεῖνο, πού προέχει, εἶναι ὁ σκοπός: ἡ δημιουργία τοῦ ἔργου. Εἶναι τόση ἡ αὐτονομία τοῦ τελευταίου ὥστε ἡ τάξι ἀπαιτεῖ νὰ μὴ φαίνεται καλὰ-καλὰ ἢ προσπάθεια. Ἀλλὰ ἡ αὐτοτέλεια τοῦ αἰσθητικοῦ κόσμου δὲν ἐκδηλώνεται ὡς μὲ τὴν ἀνάγκη τῆς συγκάλυψι τοῦ μόχθου. Ἐπιβεβαιώνεται κι' ἰπὸ τὴν αὐτονομία τῶν ἄλλων ἀντιλήψεων τοῦ καλλιτέχνη. Ὁ γνήσιος καλλιτέχνης δὲν ἐνδιαφέρεται παρὰ γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας του. Γι' αὐτὸ καὶ θὰ κινητοποιήσει, ὅποιοδῆποτε κι' ἂν εἶναι τὸ ἀντικείμενο του, ὅλα τὰ μέσα γοητίας πού διαθέτει. Στὴν προσπάθεια νὰ πετύχει τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ ἀκτινοβολία γιὰ τὸ ἔργο του ὑπάρχει μιὰ σιωπηρὴ ἀναφορὰ στὸν αἰσθητικὸ παρατηρητῆ. Αὐτὴ ἢ ἀναφορὰ κάνει τὸ πρόβλημα τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας κατ' ἐξοχὴν πρόβλημα ἐπικοινωνίας.

Πῶς παρουσιάζεται τὸ πρόβλημα αὐτὸ κυτταγμένο μὲ φιλοσοφικὸ μάτι; Ἐκεῖνο, πού προκύπτει ἀπὸ τὴν παρακολούθησι τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας

γίας, είναι η πνευματικότητα της. Το ξετύλιγμα της ανανεώνει την αφιλοκέρδεια, που βρίσκεται στη ρίζα της: πραγματοποιεί τη λύτρωση από την παραίσθηση της εξωτερικότητας, το πέρασμα από την καθαρή αισθησιακή φαντασία στην εσωτερικότητα των αισθητικών αντιδράσεων. Είναι τόσος ο έμφυτος ιδεαλισμός της τέχνης, η ικανότητα της να εναντιώνεται στις αισθησιακές εισφορές ώστε μπορεί και βγάζει την κίνηση από στατικά στοιχεία, σαν τον καλλιτέχνη του Rodin, που «αναγκάζει το θεατή να παρακολουθήσει το ξεδίπλωμα μιας πράξης μέσα από ένα πρόσωπο». Η αντιστροφή είναι ανάλογη με κείνη, που πέτυχε η επιστήμη, όταν αντικατέστησε τον ουρανό της κοινής οπτικής πείρας με το αστρονομικό στερέωμα. Μπορούμε να την εξακριβώσουμε τόσο στη στάση της τέχνης απέναντι στη φύση όσο και στη στάση της απέναντι στον άνθρωπο.

Ας προσέξουμε τον τρόπο, που μ'αυτόν η τέχνη αντιδρά στη φύση. Η πορεία, που οδηγεί στο αισθητικό αντικείμενο, είναι πολύ διαφορετική από κείνη, που καταλήγει στο αντικείμενο της επιστήμης. Τουτό βγαίνει από τη συναρμολόγηση διάφορων ετερογενών αισθημάτων και την προβολή τους στον έξω κόσμο. Έτσι συγκροτούνται διάφορες ένότητες, που ιδανικό τους τέρμα είναι το σύμπαν της επιστήμης. Η αισθητική ενέργεια δε συνίσταται τόσο στην απόδοση του εξωτερικού αντικειμένου όσο στην αποκρυστάλλωση της δόνησης, που προκαλεί μέσα στον καλλιτέχνη. Ίσως μάλιστα η αξία ενός έργου τέχνης να μετριέται με το βαθμό της απομάκρυνσης από το εξωτερικό αντικείμενο και της προσήλωσης στην εσωτερική απήχηση, που βρίσκει στον αισθητικό δημιουργό. Αυτή η τάση της ενδομύχησης παίρνει και μια άλλη διεύθυνση: του χωρισμού των διάφορων υλικών, που μαζεύουν οι αισθήσεις μας από τον έξω κόσμο, και της απεριόριστης επεξεργασίας κάθε μιας από τις κατηγορίες, όπου υλάγονται. Το ιδανικό τέρμα αυτής της επεξεργασίας, που θ' αποσπούσε την ανώτατη απόδοση από τους κλάδους της τέχνης, θα ήταν η αγνή, η απόλυτη έκφραση του καθενός. Στην αρχή, η ενόργανη μουσική ήταν μάλλον προορισμένη για τη συνοδεία του τραγουδιού, που παρακολουθοῦσε πάλι το χορό. Σήμερα, με την απαραίτητη προσπάθεια, που καταβάλλει η μουσική αυτή για να δώσει τη μεγαλύτερη δυνατή υποβλητικότητα στους ήχους της (ξαιρώντας πώς αλλιώς κινδυνεύει να ξεπέσει σ' ένα ανούσιο γύμνασμα σολφέζ), κατάφερε να γίνει το υπόδειγμα της καθαρής τέχνης. Όπωςδήποτε το πέτυχε πολύ περισσότερο από την ποίηση, που με τις υπερβολές των συγχρόνων μας έπεσε στο χάος της αναρ-θρης λαλιάς. Η ίδια τάση του χωρισμού φανερώθηκε και στις εικαστικές τέχνες. Η γλυπτική έβαλε κατά μέρος τα χρώμα, όπως κι' ένας da Vinci, στα σχέδια του. Όσο δὲ θὰ λείψουν ίσως ποτέ οικουμενικές μεγαλοφυΐες σαν τον Βάγνερ, που η τετραλογία του είναι μια εγκυκλοπαιδεία των τεχνών, ούτε θὰ παύσουν τέτοιες μεγαλοφυΐες να συναρπάζουν.

Η προσπάθεια της ενδομύχησης χαρακτηρίζει την τέχνη και όταν αντι-

κείμενο της είναι ο ίδιος ο άνθρωπος. Η γνωριμία, που κάνουμε με τους άλλους, είναι κατά κανόνα εξωτερική και υποκειμενική: από τη μιὰ μεριά αρκούμαστε σε επιφανειακές ενδείξεις, από την άλλη, ερμηνεύουμε το καθενὶ με τὰ δικά μας τὰ κριτήρια. Η τέχνη ξεπερνάει αυτό το επιπόλαιο και στενόκαρδο κίτταγμα: ξεσκεπάζει το βαθύ μυστικό των πλασμάτων. Και το ξεσκεπασμα αυτό συνοδεύεται από τόση συμπάθεια και γενναιοδωρία ώστε είναι πολύ δύσκολο να μην παρασυρθεί κανείς. Έχει άλλως τε κάθε συμ-φύρον να το κάνει. Η συμπάθεια πλουτίζει το έγώ γεμίζοντας το με άμε-τρητα πειράματα, που τού ήταν άγνωστα ή ερμητικά κλεισμένα. Το κάνει να ζει μιὰ ζωή άγλη και πολλαπλή, να συνταυρίζεται με πλήθος πρόσωπα, που, ξεφεύγοντας τον έλεγχο των κοινών ηθικών κριτηρίων, απλώνουν ανεμ-πόδιστα μέσα του την κυριαρχία τους. Αλλά η τέχνη δὲ μᾶς κάνει να επι-κοινωνούμε καλύτερα μόνο με τους άλλους: μᾶς γνωρίζει βαθύτερα τον ίδιο μας τον εαυτό. Πόσες περιοχές του έγώ μας δὲν θὰ πήγαιναν χαμένες αν δὲν τις ξεσκεπάζε η τέχνη!

Η αντιστροφή, που πραγματοποιεί η αισθητική δημιουργία στην αν-θρώπινη ψυχοσύνθεση, φανερώνεται καθαρότερα στις ομαδικές νοοτροπίες, που διαμορφώνουν τα μεγάλα καλλιτεχνήματα. Αφού σκοπιάζουν στην αδιαφορία ή την εχθρότητα, επιβάλλονται απόλυτα. Τρανά παραδείγματα ο Cid του Corneille, ο Tannhäuser του Βάγνερ, τὸ "Ανθη τού κακού τού Μπωντλαίρ. όνο μιὰ αφελής αιτιοκρατική κοινωνιολογία μπόρεσε να ίσχυ-ριστει το αντίθετο. Βέβαια, η σταδιοδρομία ενός καλλιτέχνη επηρεάζεται από τις κοινωνικές συνθήκες, από την παράδοση του κλάδου του ή και από τα ρεύματα, που εισβάλλουν ξαφνικά και βίαια στο περιβάλλον του. Την ίδια στιγμή, που φανερώνεται ένα έργο τέχνης, έρχεται να καταχωρηθεί μέσα στην ιστορία. Ο χρόνος όμως, όπου καλούνται να ζήσουν τα καλλιτεχνήματα, δὲν έχει καμμιά σχέση με τα χρονικά πλαίσια, που περιβάλλουν τὰ άλλα ανθρώ-πινα δημιουργήματα. Η αισθητική διάρκεια είναι ένα απόλυτο. Κυριεύει πέρα για πέρα το είναι του θιατή: τον κάνει να ζει σ' ένα ακατάπαυτα ανα-νεούμενο παρόν. Αντίθετα ο χρόνος, όπου ξετυλίγονται τα ρεύματα, που ξα-πολύει ένα καλλιτέχνημα, ακόμη κι' η περίοδος της δημιουργικής προσπά-θειας δὲν έχουν το ίδιο προνόμιο: τη στιγμή όπου μιὰ τεχνοτροπία επιβάλ-λεται είναι σαν να σβύνει: ο παραγωγικός όργανισμός του καλλιτέχνη μπορεί να ξεπέσει στην αποχάυνωση της μίμησης και της ρουτίνας.

Η ικανότητα της μεταστροφής, που χαρακτηρίζει την τέχνη, έχει προ-καλέσει βίαιες αντιδράσεις. Δὲ γίνεται κυρίως άνεκτή ή αγέρωχη προκήρυξη της αυτόρκειας και αυτονομίας του αισθητικού κόσμου. Από τη μιὰ μεριά, οί έχθροι του μύθου και της φαντασίας θίγονται καιρία στο ένστικτο του ρεα-λισμού τους. Από την άλλη, οί απολογητές της παράδοσης και του καθε-στῶτος βλέπουν στην τέχνη ένα φοβερό διαλυτικό παράγοντα. Η αποκλειστική φροντίδα της όμορφιάς, ο «άνηθικισμός» της τέχνης τους αναστατώνουν.

Στό θρίαμβο της αναγνωρίζουν μιὰ ανατροπή τῶν ἀξιών. Ἡ τέχνη παύει νὰ εἶναι γιὰ τὸν ἄνθρωπο: ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει γιὰ τὴν τέχνη. Ὁ καλλιτέχνης προθυμοποιεῖται ν' ἀνακηρύξει τὸν ἑαυτό του ἥρωα—φανταστικό, βέβαια, ἀφοῦ προφυλάγεται ἀπὸ τὴν ἀναποδιές καὶ μεριμνᾷ μὲ πάθος καὶ μικρόλογη φροντίδα γιὰ τὴ φυσιογνωμία καὶ τὴ φήμη του. Ὅπως δὴποτε οἱ φανατικοὶ τῆς «πραγματικότητας» κι' οἱ ἀπολογητὲς τῆς παράδοσης καὶ τῆς ἐξουσίας εἶναι ὑπερβολικοί. Ὁ ρεαλισμὸς ἀπατάει: κάτω ἀπὸ τὴν ἀληθοφάνεια, βράζουν οἱ παρεξηγήσεις κι' οἱ παραμορφώσεις. Οὔτε οἱ ἄλλοι εἶναι ὅπως μᾶς φαίνονται οὔτε ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ὅπως βλέπουμε τὸν ἑαυτό μας. Ἡ τέχνη δυναμιτίζει αὐτὲς τὶς κοῦστες γιὰ νὰ πᾶει παραμέσα, γιὰ ν' ἀγγίξει ὅ,τι εἶναι ἀπόστοιο στὸν καθένα. Ἀλλὰ κι' οἱ διωχτὲς τῆς ὁμορφιάς στὸ ὄνομα τῆς σοβαρότητας καὶ τοῦ καθήκοντος ξεχνοῦν—ὁλότελα ὅτι ἡ ἀνθρωπότητα ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ὁμορφιά γιὰ νὰ ζήσει καὶ νὰ μεστώσει. Κάτι παραπάνω μάλιστα: ἡ ὁμορφιά εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πηγές, πού τροφοδοτοῦν τὴν πνευματικότητα.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ χρειάζεται κάποια διευκρίνηση. Ὁ Brunschvicg δὲ βλέπει στὴν τέχνη μόνο ἓνα παράγοντα ἀποπνευματώσεως, ἓνα ὄργανο χειραφέτησης ἀπὸ τὴν καθαρή αἰσθησιακὴ φαντασία. Βλέπει σ' αὐτὴ καὶ μιὰ πηγὴ πανανθρώπινης συμπάθειας καὶ γενναιοδωρίας. Ἀλλὰ εἶναι ἀναμφισβήτητος αὐτὸς ὁ ρόλος τῆς τέχνης; Εἶναι πραγματικά τὸ καλλιτέχνημα ἓνα δῶρο στοὺς ἀνθρώπους; Ἐξυπακούει νὰ συνειδητὸ δόσιμο, μιὰ θετικὴ ἀγάπη γι' αὐτοὺς ἢ μήπως εἶναι τὸ προϊόν ἑνὸς παντοδύναμου ἑνστίκτου, ἢ λύτρωση ἀπὸ μιὰ ἀβάστακτη ἐσωτερικὴ πίεση δίχως καμμιά πρόθεση χαριστικὴ ἀλλ' ἀντίθετα μὲ τὴν ἐγωιστικὴ ἀπαίτηση τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ θουμισμοῦ; Ἡ συναισθηματικὴ γενναιοδωρία ἑνὸς ἔργου τέχνης δὲν προεξοφλεῖ κἂν τὴν ἀνθρώπινη στάση τοῦ δημιουργοῦ του. Καθὼς τονίζει πολὺ σωστά ὁ Brunschvicg, τὸ καλλιτέχνημα ἔρχεται νὰ καταχωρηθῆι σὲ μιὰ ἀπόλυτη διάρχεια, σ' ἓνα αἰώνιο παρόν, πού δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸ χρόνο τῆς κνοφορίας του, ἐκτεθειμένο σ' ὅλα τὰ ἔξωτερικά κι' ἐσωτερικά ἀπρόοπτα. Μ' ἄλλα λόγια, ἡ συμπεριφορὰ τοῦ δημιουργοῦ διατηρεῖ ὅλη τὴν αὐτονομία καὶ τὴν ἰδιορρυθμία της, ὅλες τὶς δυνατότητες τῆς ἀνθρώπινης μικρότητας καὶ λιποψυχίας. Βέβαια, δὲν ἐποκλείεται ἓνας καλλιτέχνης νὰ εἶναι ἀληθινὴ φυσιογνωμία ἀποσιώλου. Τοῦτο ὅμως δὲν παρουσιάζεται σὰν καμμιά ἐσωτερικὴ ἀναγκαιότητα. Κατὰ κανόνα μάλιστα ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία ἀνισταθμίζεται μέσα στὴ ζωὴ μὲ τὴν ἀλαζονεία τῆς ὑπεροχῆς, μὲ τὴν ἐγκατάλειψη στὴν ἰδιοτροπία, μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς ἐγωπληξίας. Ἀμφίβολη παρουσιάζεται ἡ περίπτωση τῶν λογοτεχνῶν, πού χειρίζονται κυρίως ἀνθρώπινο ὕλικό. Ἐπικρατεῖ γι' αὐτοὺς ἢ ἀντίληψη ὅτι μιὰ δυνατὴ πνοὴ τοὺς φέρνει κοντὰ στοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ τὸ στήσιμο φανταστικῶν ὑπάρξεων δὲν εἶναι πολὺ περισσότερο ὀργανικὴ ἀνάγκη παρὰ ἐκδήλωση στρατευόμενης ἀγάπης γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα; Ὑπάρχει ἀκόμη καὶ τὸ πλησίασμα τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ ἀπλὴ περιέργεια. Ὅχι μόνο δὲν κλείνει μέσα

τοῦ ἀπαραίτητα συμπάθεια, ἀλλὰ μπορεῖ, ἰδίως μπροστὰ στὶς ἀσυνείθιστες περιπτώσεις, νὰ πάρει διαστάσεις νοσηρῆς ἐνέργειας: δὲ διαφέρει καὶ πολὺ ἀπὸ τὴν ἀνατομικὴ σκληρότητα τοῦ ἐντομολόγου. Ὅπως δὴποτε ἡ ἀνθρωπιστικὴ διάθεση ἑνὸς τέτοιου ἔργου τέχνης δὲ φτάνει γιὰ νὰ προεξοφληθῆι ἡ διαγωγή τοῦ καλλιτέχνη. Τὰ ἐπίπεδα τῆς δημιουργίας καὶ τῆς συμπεριφορᾶς μένουν χωρισμένα. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ δὲν ἔχει διαφύγει τοῦ Brunschvicg. Ἀναγνωρίζει ὅτι, γιὰ τὸ φιλόσοφο, ἓνα σοβαρὸ πρόβλημα μένει ἀτόφιο.

Ὡς πὺν μπορεῖ νὰ φτάσει ἡ αὐτονομία τοῦ καλλιτέχνη, ἡ ἀπόσπαση τοῦ ἀπὸ τὸν ἑξωτερικὸ κόσμο; Ἡ περιφρόνηση του γιὰ τὴν πρωτόγονη ἀλήθεια τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου εἶναι βίαση. Ἐχει ὅμως τὸ δικαίωμα ν' ἀδιαφορήσει γιὰ κάθε ἀλήθεια; Μπορεῖ ἀκόμη νὰ ξεγράψει τὴν ἠθική; Ὅση κι' ἂν εἶναι ἡ γοητεία τῆς τέχνης, ἡ μορφὴ μένει χωρισμένη ἀπὸ τὴν οὐσία. Δὲν ἀνήκει στὴν πρώτη νὰ κρίνει γιὰ τὴ δεύτερη. Μ' ἄλλα λόγια, δὲ θὰ γίνεαι στὸν περίβολο τῆς τέχνης ἡ διαβάθμιση τῶν ἀνθρώπινων ἀξιών. Εἶναι ἀνάγκη νὰ διαλέξουμε ἀνάμεσα στὴ φαντασία ἀπὸ τὴ μιὰ μερὰ καὶ στὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἠθική, ἀπὸ τὴν ἄλλη. Θὰ ἔχουμε τὴ δύναμη νὰ ὑψωθοῦμε ἀπὸ τὸν Γκαίτε στὸ Σπινόζα; Ἡ θὰ πέσουμε θύματα τῆς παραίτησης ὅτι τὸ ὄργανο, πού μᾶς λύτρωσε, εἶναι καὶ σὲ θέση νὰ μᾶς μάθει καὶ τὴ χρῆση τῆς ἐλευθερίας; Ἡ ὁμορφιά θὰ μᾶς κάνει δούλους της ἢ θὰ μᾶς ἐτοιμάσει γιὰ τὸν κόσμο τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ἠθικῆς; Τὸ κρίσιμο αὐτὸ ἐρώτημα εἶναι ἡ καλύτερη ἐνκαιρία γιὰ τὴ μελέτη αὐτῶν τῶν δύο κόσμων.

Πῶς φανερώθηκε ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐπιστήμης; Ἡ ἀφετηρία του εἶναι κοινὴ μὲ τὸν καλλιτέχνη: ὁ ἄνθρωπος τῆς τεχνικῆς. Εἶδαμε πὺς ὅ,τι ἀποτελεῖ ἐπιεσόδιο στὴν ἐνέργεια τοῦ τελευταίου γίνεται κύριος σκοπὸς στὸν καλλιτέχνη. Ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος τῆς τεχνικῆς δὲν ἔχει μόνο τὴ φροντίδα τῆς ὁμορφιάς: ζητᾷ ἀκόμη ν' ἀποσπάσει τὰ μυστικά τῆς φύσης γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς ὄφελος του. Ἡ ἐπιστὴμη γεννήθηκε τὴ στιγμή πού ἡ προσπάθεια αὐτὴ, ἀπὸ μέσο, ἔγινε αὐτόνομος σκοπός. Μαζὴ μὲ τὴν ἀδιαφορία γιὰ τὶς πρακτικὲς συνέπειες τῆς γνώσης, ἡ ἐπιστὴμη χαρακτηρίζεται βασικά καὶ ἀπὸ τὴ συνειδηση. Ὁ ἐπιστήμονας μελετᾷ τοὺς ὄρους, πού ἐξασφαλίζουν τὴν ἐξουσίαση τοῦ φυσικοῦ κόσμου: μπάζει δηλαδὴ τὴν ἐπίγνωση τῆς μεθόδου. Ὁ πολιτισμὸς γεννήθηκε καὶ ξαναγεννήθηκε μὲ τὸν πυθαγορισμὸ καὶ τὸν καρτεσιανισμὸ γιὰ τὸ πρῶτος ἀντιπροσωπεύει τὴν εἰσοδο κι' ὁ δεύτερος τὴν ἐπάνοδο τῆς συνειδητῆς γνωστικῆς δράσης. Ἡ ἀντιστροφή αὐτὴ δὲ σημαίνει ὅτι μπορεῖ κανεὶς ἀπόλυτα νὰ ξεχωρίσει τὴν ἐπιστὴμη ἀπὸ τὴν τεχνική. Εἶδαμε ὅτι τὰ ἐργαστήρια εἶναι ἀδύνατα χωρὶς τὴν τεχνική. Μὲ τὴν ὄφελεια μάλιστα πού ἡ πράξη ἔχει σημερα ἀπὸ τὴ θεωρία μπορεῖ κανεὶς νὰ πει ὅτι ἡ ἐποχὴ μας εἶναι ταυτόχρονα ἐπιστημονικὴ καὶ βιομηχανικὴ. Τὸ κύριο διακριτικὸ γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐπιστήμης εἶναι ψυχολογικό: φωλιάζει μέσα στὶς προθέσεις του.

Ἄν ὅμως ἡ χειραφέτηση του ἀπὸ τὸν ὀφελισμὸ πραγματοποιήθηκε

ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἐπιστήμης, τὸ ἴδιο δὲν μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ καὶ γιὰ τὸν ἀνθρωπομορφισμό της. Ἡ τυραννία τοῦ ρεαλιστικοῦ ἐνστικτοῦ, ἢ προσήλωση στὴν ἐξωτερικότητα καὶ τὴ φαινομενικότητα ἔδειξε ἑξαιρετικὴ ἀντοχή. Ἡ πρώτη ἐκδήλωση τοῦ γνωστικοῦ ἀνθρωπομορφισμοῦ πῆρε τὴ μορφή τῆς λογικῆς. Γιὰ πολλοὺς αἰῶνες, ἰδανικὸ τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ περιπατητικὴ λογικὴ μὲ ὄργανο της τὴ συναγωγή, τὸ συλλογισμό. Ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα, ἡ φιλοδοξία της εἶναι νὰ καταρτίσει ἓνα ἱεραρχικὸ πῖνακα, ὅπου νὰ βρίσκονται ὅλα τὰ εἶδη καὶ τὰ γένη. Ἡ κατάταξη θὰ γίνεταί σύμφωνα μὲ τὶς ἐσωτερικὲς ὁμοιότητες καὶ διαφορῆς, πού θὰ παρουσιάζουν. Ἡ γνώση τῆς σειρᾶς, πού θὰ κατέχουν, θὰ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴ γνώση τῶν κύριων χαρακτηριστικῶν τους. Ἡ ἐπιστήμη θὰ ἔχει ὀλοκληρωθεῖ ὅταν ὁ πῖνακας θὰ εἶναι τελικὰ καταστρωμένος. Τότε θὰ ξεσκεπαστεῖ τὸ σχέδιο τοῦ Δημιουργοῦ. Ἀλλὰ ἡ μεθοδολογία αὐτὴ εἶναι ἓνας φαῦλος κύκλος: ἔξηγεῖ τὸ ἔσχατο ὄριο τοῦ βᾶθους μὲ τὸν ἀνώτατο βαθμὸ τοῦ πλάτους. Πῶς μπορεῖ μιὰ γενικὴ ἔννοια νὰ φωτίσει μιὰ μερικὴ τὴ στιγμή πού δὲν εἶναι ἡ ἴδια παρὰ ἓνα ἀφαιρεμένο κομμάτι τῆς τελευταίας; Ἡ αἰτία τῆς βασικῆς αὐτῆς πλάνης βρίσκεται στὸ βαθύτερο νόημα τῆς λογικῆς προσπίθειας τοῦ Ἀριστοτέλη: στὴν πρόθεση του νὰ χτυπήσει τὴν ἀποσυνθετικὴ διδασκαλία τῶν σοφιστῶν. Οὐσιαστικά, ἡ λογικὴ του εἶναι μιὰ ἀναστύλωση τοῦ κύρους τῆς παρῆδουσης. Ἡ παράδοση αὐτῆ, πού ἀντλήθηκε ἀπὸ τὴ μυθολογία τοῦ Τιμαίου καὶ συνδέεται μὲ τὶς ἀρχαῖες κοσμογονίες, εἶναι προλογικὴ καὶ προεπιστημονικὴ. Ἐν τούτοις καταντᾶει ἀνεξιχνίαστη μέσα στὸ ἔργο τοῦ Σταγειρίτη: τὴ σώζει ἢ καταπληκτικὴ εὐστροφία τῆς μεταφυσικῆς σκέψης, πού ἔχτισε ἐπάνω της. Ἡ διάκριση τοῦ ὄντος σὲ ὕλη καὶ μορφή μὲ τὴ συνθετικὴ ἔννοια τῆς οὐσίας, πού τότε δηλώνει τὴ μιὰ καὶ πότε τὴν ἄλλη ἢ καὶ τὶς δυὸ μαζῆ, ἢ ἀντίθεση τῆς πράξης μὲ τὴ δύναμη, πού ἔρχεται τάχα πρὶν ἀπὸ τὴν πρώτη ἐνῶ πραγματικὰ προσδιορίζεται ἀπὸ αὐτή, ὅλη αὐτὴ ἢ μεταφυσικὴ τεχνικὴ δὲν εἶναι κατὰ βάθος παρὰ ἓνας ἀπλοῖκός ἀνθρωπομορφισμός, ἢ ἀπόλυτη ἔκφραση τῆς τελεολογίας, πού διέπει τὴν ἀνθρώπινη διαγωγή. Ἡ ἐξήγηση τῶν πάντων μὲ αἰτία καὶ μὲ σκοποὺς μᾶς ἱκανοποιεῖ γιατί παρουσιάζει στὴ φύση τὸ ρυθμὸ, πού ὑπάρχει καὶ στὶς πράξεις μας. Ἡ νοοτροπία ὑπὲρ γενναῖα φυσικώτατα τὴν ἔννοια τῆς ὑπερβατικότητας, μιᾶς ἀρχῆς πού εἶναι ἄξια νὰ προβάλει τὸν κόσμο τῶν ἀφαιρεμένων ἐννοιῶν στὸ αἰσθητὸ Σύμπαν, πετυχαίνοντας τὸ πέρας ἀπὸ τὴ δύναμη στὴν πράξη.

Γιὰ νὰ φανερωθεῖ καλὰ ἡ ἐπιμονὴ τῆς συναγωγικῆς πρόληψης πρέπει νὰ τονιστεῖ ὅτι δυὸ χιλιάδες χρόνια μετὰ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ διακόσια μετὰ τὸ Βάκωνα καὶ τὸν Ντεκάρτ, πού, μολονότι ξεκίνησαν ἀπὸ διαφοροτικὲς ἀφετηρίες, συμφώνησαν στὴν καταδίκη τοῦ Ὁργάνου, βρέθηκε ἓνας Cuvier γιὰ νὰ ἀναστήσει ἓνα ἰδανικὸ χρεωκοπημένο. Καὶ τὸ πῶς περίεργο εἶναι ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Cuvier χρησιμοποίησε ἄλλη μέθοδο ἀπὸ κείνη, πού συνιστοῦσε. Ἀλλὰ ἡ ἀνθρωπομορφικὴ πρόληψη δὲν παρουσιάζεται μόνο ἀσυνείδητα. Ἐπιπλέον

ἀκόμη καὶ σὲ κείνους, πού τὴν πολεμοῦν. Ὅσο εἶναι εὐκόλο νὰ κατηγορεῖ κανεὶς ὅποιους τὴν ἔχουν τόσο εἶναι δύσκολο νὰ τὴν ἐξερριζώσει ἀπὸ μέσα του. Χτυπιέται στὸ πρόσωπο τῆς συναγωγῆς; Φυτρώνει πάλι κάτω ἀπὸ τὴ μάσκα τῆς ἐπαγωγῆς. Εἶναι τὸ πάθημα τοῦ Βάκωνα. Ἡ κριτικὴ, πού ἔκανε τοῦ ἀριστοτελισμοῦ, μένει ἓνα φιλοσοφικὸ μανιφέστο. Ἡ μεθοδολογία τοῦ Νέου Ὁργάνου δὲ βγαίνει ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν εὐσεβῶν πόθων. Ἡ αἰσιοδοξία τοῦ ἐπαγωγικοῦ κανόνα κρύβει μιὰ νέα τελεολογία: τὴν ἀνομολόγητη πεποίθηση ὅτι ἀνάμεσα στὴ φύση καὶ τὸ μυαλὸ προϋπάρχει κάποια ἁρμονία. Ἀλλὰ ἡ ὑπόθεση αὐτὴ δὲν ἀνταποκρίνεται στοὺς ὄρους τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας. Ἡ ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης ἔδειξε πῶς τὸ πείραμα δὲν κλίνει μέσα του τὴν μείζονα καὶ τὴν ἐλάχισονα τοῦ συμπεράσματος. Ἡ θεωρία τῆς ἐπαγωγῆς μὲ τὰ μεθοδολογικὰ της σύμβολα καὶ τὶς μηχανικὲς ρετσέτες, λογικοφανῆς στὴν ἀφαιρεμένη της διατύπωση, ὀδηγεῖ σὲ καταπληκτικὸς παραλογισμοὺς ὅταν μπεῖ στὴν πράξη. Οὐσιαστικά ὁ Βάκων συνεχίζει τὴν ταξιδετικὴ μεθοδολογία τοῦ Μεσαίωνα. Ἡ σχολαστικὴ φιλοσοφία κι' ὁ ἐμπειρισμὸς εἶναι δυὸ ἀθεράπευτες βασικὲς πλάνες, πού ἀλληλοσυμπληρώνονται. Καὶ οἱ δυὸ μένου ἔξω τοῦ νυμφῶνος, ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικὴ κατανόηση τῆς φύσης. Ἡ χημεῖα δὲ βγήκε ἀπὸ τὴν ἀλχημεία μὲ τὶς ρετσέτες τοῦ Βάκωνα ἀλλὰ μὲ τὴν ἀποφασιστικὴ ἐπέμβαση ἐνὸς μυαλοῦ, πού εἶχε φοιτήσει στὸ σχολεῖο τῆς καρτεσιανῆς ἀνάλυσης. Γενικά, ἡ ἀνθρωπότητα δὲν ἄρχισε νὰ γνωρίζει τὴ φύση παρὰ ἐδῶ καὶ τρεῖς αἰῶνες. Σταγόνα στὸν ὠκεανό, ἂν συλλογιστεῖ κανεὶς τὴ ζωὴ της. Γνωρίζω θὰ πεῖ μετῶ. Ἡ πραγματικὴ ἐπιστήμη χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ φανέρωμα τῆς μαθηματικῆς φυσικῆς. Μ' αὐτὴ συνειδητοποιεῖται πλέρια τὸ ἀντικείμενο τῆς γνώσης: δὲν εἶναι τὸ ἀφαιρεμένο οἰκουμένικὸ τοῦ περιπατητικοῦ σχολαστικισμοῦ, οὔτε τὸ συγκεκριμένα οἰκουμένικὸ τοῦ ἐγγελεῖανου σχολαστικισμοῦ, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ σύμπαν, ἀπαλλαγμένο ἀπὸ κάθε ἀνθρωπομορφισμό. Ἡ πνευματικὴ στάση, πού προϋποθέτει, συνοψίζεται θανμάσια στὴ φαινομενικὰ ἀπλὴ μὰ τόση βαρυσήμαντη βεβαίωση: «ἡ ὕλη τοῦ οὐρανοῦ κι' ἡ ὕλη τῆς γῆς εἶναι μιὰ καὶ ἡ αὐτὴ ὕλη, πού σ' αὐτὴ ἐφαρμόζεται ἓνας καὶ ὁ αὐτὸς κανόνας τῆς ἀλήθειας». Χεροπιαστὲς ἀποδείξεις τῆς κατάλληλης τῆς ἀνθρωπότητας ἀπὸ τὸ φανέρωμα τῆς πραγματικῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ ἐκκλησιαστικὴ καταδίκη τοῦ Γαλιλαίου, πού ἐπιβεβαίωσε τὴν ἡλιοκεντρικὴ ὑπόθεση τοῦ Κοπερνίκου, καὶ τὸ σάστισμα τοῦ Πασκάλ μπροστὰ στὶς διὰ κλίμακες τοῦ ἀπείρου.

Ἀλλὰ πῶς συγκροτεῖται τὸ σύμπαν τῆς ἐπιστήμης; Τὸν τόνο τὸν δίνουν τὰ μαθηματικά. Μὲ τὴν ἀνάλυση εἰσχωρεῖ ὁ ἀνθρώπος μέσα στὴ φύση. Χάρη σ' αὐτὴ, οἱ πνευματικὲς συνθέσεις του ἔρχονται σὲ ἀντιπαράσταση μὲ τὰ δεδομένα τοῦ πειράματος καὶ ὑπομένουν τὸν ἔλεγχο τους. Συμβαίνει τοῦτο τὸ παράδοξα: ὅσο ὁ ἀνθρώπος χειραφετεῖται ἀπὸ τὶς αἰσθησιακὲς παραστάσεις καὶ τελειοποιεῖ τὸ μαθηματικὸ ὄργανο, πού εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἀποπνευματωμένο καὶ ἐνδομυθευτικὸ, τόσο πῶς ρυγδαῖα προχωρεῖ στὴ γνωστικὴ κατά-

κτηση του Σύμπαντος. Η χειραφέτηση αυτή καταλύει ακόμη και την απλοϊκή αντίθεση του συγκεκριμένου με το αφαιρεμένο. Ένῳ ἡ μαθηματικοποίηση του σύμπαντος αποτραβιέται ὀλοένα ἀπὸ τὶς αἰσθητὲς ἐπιφάνειες γιὰ νὰ ξετυλιχτεῖ σὲ μιὰ σειρά ἀπὸ ἀφαιρεμένα διαβήματα, ὅσο ὅσο μένει ἡ πιὸ συγκεκριμένη κι' αποτελεσματικὴ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀλήθεια. Πάντως τὸ μαθηματικὸ ὄργανο δὲν ὀδηγεῖ μονομιᾶς στὴν τελειότητα ἑνὸς ὁμοιογενοῦς καὶ γερὰ συναρτημένου Σύμπαντος. Ἡ χρῆση του εἶναι ἐκτεθειμένη σὲ περιπέτειες, πού τὸ μυστικὸ τους βρίσκεται μᾶλλον στὴ σταδιοδρομία τῶν ἀτόμων. Ὁ πρῶτος, πού ἔμπασε τὴ μαθηματικὴ ἀνάλυση εἶναι ὁ Ντεκάρτ. Ἐν τούτοις ἡ γενικὴ ἀπάντηση, πού θέλησε μ' αὐτὴ νὰ δώσει στὸ πρόβλημα τοῦ Σύμπαντος, εἶναι ὑπερβολικὰ σχηματικὴ κι' ἀπλή: περιέχεται στὸν τύπο τῆς διατήρησης τῆς κίνησης καὶ προϋποθέτει τὸ μηχανισμό. Ἐπὶ πλέον ἔκανε σημαντικὲς παραχωρήσεις στὸν ἀνθρωπομορφισμό. Ἐνῳ μὲ τὴ μαθηματικὴ ἀνάλυση παραμέρισε τὴν καθαρὴ γεωμετρικὴ παράσταση τοῦ κόσμου, πού ἐξυπακούει τὸ ἔργο τοῦ Εὐκλείδη, ἀναγνώρισε τὸν εὐκλείδειο χῶρο γιὰ πραγματικό. Τὸ περίεργο εἶναι ὅτι ὁ δυϊσμός φανερώνεται καὶ στὸν τρόπο, πού μ' αὐτὸν φαντάζεται τὶς σχέσεις τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν κόσμον. Ὁ Θεός, πού ὑποβάσταζε τὸ σύμπαν τῆς ἀνάλυσης, εἶναι ὁ Θεὸς τῶν ξάστερων καὶ εὐδίακριτων ἰδεῶν: ξεσκεπάζεται μονομιᾶς στὴ νόηση τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα ὁ Θεός, πού σ' αὐτὸν ὁ Ντεκάρτ στηρίζει τὴν ἀληθοφάνεια τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου (ἠθυσιαστικὰ ἀνύπαρκτου, καθὼς ἀπόδειξε ἡ μεθοδικὴ ἀμφιβολία), εἶναι ὁ Θεὸς τῆς κοινωνικῆς παράδοσης καὶ τῶν θολῶν παρορμήσεων. Ὁ ἴδιος δυϊσμός ξαναφάνηκε στὴν περίφημη συζήτηση τοῦ Leibniz μὲ τὸν Clarke. Ὁ δεύτερος κατηγοροῦσε τὸν πρῶτο ὅτι, καθιερώνοντας τὴν αὐστηρὴ αἰτιοκρατία, καταργοῦσε τὸ Θεό, ἀφοῦ ἡ ἐπέμβαση του εἶναι περιττὴ στὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Ὁ Leibniz πάλι κατακραύωνε τὸν ἀνθρωπομορφισμό, πού κρύβει μέσα της ἡ ἀξίωση ν' ἀνακατεύεται ὁ Θεὸς στὴν πορεία τοῦ κόσμου σὰν τὸν κακὸ ὥρολογα, πού ἀναγκάζεται νὰ διορθῶνει ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ τὸ ρολοῖ του. Ὅ,τι, παραπλανημένοι ἀπὸ σχολαστικὲς ἐπιβιώσεις, φιλόσοφοι καὶ ἐπιστήμονες σὰν τὸν Ντεκάρτ, τὸν Leibniz ἢ κι' αὐτὸν τὸν Νεύτωνα ἀντλοῦσαν ἀπὸ τὴ θεολογία, ζήτησε ὁ Κάντ μέσα στὸ ἴδιο τὸ ἀνθρώπινο μυαλό. Ἀπόδειξε ὅτι ἡ ἐπιστήμη, ὅπως καὶ ἡ τέχνη, εἶναι ἡ πρῶτη κίνησις τοῦ ἀνθρώπου στὴ φύση. Ὡστόσο οὔτε ὁ ἴδιος χειραφετήθηκε ὀλίγε ἀπὸ τὸ σχολαστικισμό, πού εἶχε ἀπομείνει στοὺς προκάτοχους του. Πῆρε γιὰ πράγματα ἱερά τὴ λογικὴ τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ τὴ μηχανικὴ τοῦ Νεύτωνα καὶ ζήτησε «νὰ συναγάγει» ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀρχὲς τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης. Παρέλειψε νὰ κρίνει τὶς ἴδιες τὶς μορφὲς τῆς γνώσης. Ἐτσι τὸν κοσμογονικὸ θεὸ διαδέχθηκε ὁ ἀνθρώπος νομοθέτης τοῦ Σύμπαντος. Τὴν παρὰ τὴ φύσιν αὐτὴ διάλυσε, μέσα στὸ ἴδιο καντιανὸ ἔργο, τὸ πλέγμα τῶν ἀντινομῶν.

Ἡ πρόσφατη ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης ἀπόδειξε ὅτι, ὅπως ἡ ἀντίθεση τοῦ ἀφαιρεμένου μὲ τὸ συγκεκριμένο εἶναι στὸ μαθηματικοποιημένο Σύμπαν

ἀναχρονιστικὴ, ἔτσι πρέπει νὰ καταργηθεῖ ἡ ἀντινομία δυὸ ἄλλων ἀπολύτων: τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ. Ὅσο περισσότερο σταθμίζει ὁ ἐπιστήμονας τὸν ἀνθρώπινο συντελεστὴ στὸ σύνολο τῶν ὄρων τοῦ πειράματος τόσο συνειδητοποιεῖ καὶ βελτιώνει τὴ γνωστικὴ ἐνέργεια του. Μ' ἄλλα λόγια ὅσο ὀξύτερη συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ ἀποκτᾷ τόσο πιὸ ἀντικειμενικὴ γίνεται ἡ ἐπιστήμη. Μὲ τὴ θεωρία τῆς εἰδικῆς σχετικότητας μᾶς ἔμαθε ὁ Ἄϊνσταϊν ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὑπολογίζεται στὴν πράξη τῆς μέτρησης τὸ ὄργανο τῆς, μιὰ ὄλικὴ πραγματικότητα, πού ὡς τότε ἡ ἐπιστήμη ἀμελοῦσε. Ἡ νέα αὐτὴ φροντίδα τροποποίησε ριζικὰ τὴν ἔννοια τοῦ χρόνου. Πρῶτα ἦταν ἀναπόσπαστα δεμένη μὲ τὸ χῶρο. Τώρα δὲν μπαίνει στὸ γνωστικὸ ἐγχείρημα παρὰ ἀφοῦ μετρηθεῖ μ' ἕνα φυσικὸ γεγονός, τὸ φωτεινὸ σημεῖο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ θεωρία τῆς γενικῆς σχετικότητας ἄλλαξε τὴν ἔννοια τοῦ χῶρου. Τὸ Σύμπαν εἶναι ἕνα continuum μὲ τέσσερις διαστάσεις τοῦ τύπου Riemann. Μπορεῖ νὰ εἶναι πεπερασμένο καὶ ἀπεριόριστο συγχρόνως. Ἐτσι καταργεῖται ἡ πρώτη ἀντινομία τῆς κοσμογονικῆς διαλεκτικῆς τοῦ Κάντ. Ἐξ ἴσου ριζικὴ εἶναι ἡ τροποποίηση τῆς ἔννοιας τοῦ χῶρου στὴν κλίμακα τοῦ ἀπειροελάχιστου. Ἡ τεχνικὴ τοῦ πειράματος ἔφτασε σ' ἕνα σημεῖο, πού πέρα ἀπ' αὐτὸ εἶναι ἀδύνατη ἡ πρόοδος δίχως νὰ ὑπολογιστεῖ ἡ εἰσφορά τοῦ παρατηρητῆ στὴ διαμόρφωση τοῦ ἀντικειμένου του. Ἡ κυματοειδὴς μηχανικὴ τοῦ Louis de Broglie, πού ἐπικυρώθηκε περίλαμπρα ἀπὸ τὸ πείραμα, ἦρθε μὲ μιὰ πολὺ τολμηρὴ ἐπιχειρηματολογία νὰ καταργήσει τὴν πατροπαράδοτὴ ἀντίθεση (καὶ δευτέρη καντιανὴ ἀντινομία) ἀνάμεσα στίς δυὸ μορφὲς τῆς συνέχειας, τὴν ἀδιάσπαστη καὶ τὴ λυμένη.

Ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ ρεαλιστικοῦ ἐνστικτοῦ, ἡ σημασία αὐτῶν τῶν πορισμάτων εἶναι ὀλοφάνερη. Δείχνουν πονηγυρικὰ τὴ ριχτότητα κι' ἀπατηλότητα τῶν αἰσθησιακῶν πρᾶστασεων, πού σάρωσαν ὁ Κοπέρνικος κι' ὁ Γαλιλαῖος γιὰ νὰ ἐπιβάλουν, στὴ θέση τῆς κοινῆς καὶ ἀμεσης πείρας τῆς ἡλιακῆς κίνησης, τὴν πνευματικότητα τοῦ ἀστρονομικοῦ στερεώματος. Βέβαια, τὰ ἀποτελέσματα τῆς τελευταίας ἐπιστημονικῆς ἐξέλιξης μποροῦν νὰ ἐρμηνευθοῦν κι' ἀγνωστικιστικά. Ἐκεῖνο ὅμως, πού προέχει γιὰ τὴ σωστὴ θέση τοῦ προβλήματος τοῦ γινῶθι σαυτόν, δὲν εἶναι τὸ πλάτος ἀλλὰ τὸ βάθος τῆς ἐπιστήμης. Μπορεῖ ἡ ἐπιστήμη νὰ εἶναι πεπερασμένη, μπορεῖ τὰ ὄρια τῆς νὰ πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν κατασκευὴ τῆς. Ὡστόσο τοῦτο δὲν μποροῦμε νὰ τὸ διακηρύξουμε στὸ ὄνομα μιᾶς προεξοφλημένης ἀντίληψης τοῦ κόσμου, πού θὰ ταυτιζόταν μὲ τὸ σχέδιο τοῦ Δημιουργοῦ. Ἡ θετικὴ ὀφέλεια ἀπὸ τὴν παρακολούθηση τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξέλιξης εἶναι τὸ ξεκαθάρισμα τῆς ἔννοιας τῆς ἀλήθειας. Ἡ ἀλήθεια βρίσκεται πολὺ περισσότερο στὴ στήση τοῦ ἐπιστήμονα παρὰ στὸ συστηματικὸ κανόνα. Ἡ φύση ὀρθώνεται πάντα ἀντιμέτωπη στὸ πνεῦμα. Ἡ ἀντίσταση τους εἶναι ἀμοιβαία γιατί εἶναι ἕξ ἴσου ἀδιάσπαστη ἡ πραγματικότητα καὶ τῶν δυὸ. Ἀδύνατο νὰ ἠπάξει ἀμετακίνητος ἐπιστημονικὸς κανόνας. Κάθε φορὰ, πού πῆγε νὰ συγκροτηθεῖ, τὸν ξετίναξε

αμείλικτα ή φύση. Ούτε με προκριματικές συνταγές γεννιέται ή επιστήμη ούτε όμως και με ούκάζια προδιαγράφεται το ξετύλιγμα της. Όταν μια μέθοδος κωδικοποιηθεί, οδηγεί σε επιστημονική στείρωση. Και το ξανάνωμα απαιτεί επαναστάσεις σαν του Ντεκάρτ τον δέκατο έβδομο αιώνα, σαν του Σαντι-Καρνò τον περασμένο, σαν του Άϊνσταϊν και του Πλάγκ στις μέρες μας. Η επιστημονική πρόοδος δέν εξαρτάται από απολιθωμένους τύπους άλλ' από την ευσυνειδησία και τη μετριοφροσύνη του επιστήμονα. Φυσικά βγαίνει το συμπέρασμα ότι δέν μπορεί τò òν νά έχει την προτεραιότητα επάνω στην αλήθεια. Αντίθετα: εναπόκειται στην αλήθεια νά διαμορφώνει την πραγματικότητα. Τò πραγματικό δέν επιδέχεται καμιά άμεση διευκρίνηση ούτε και μπορεί νά συγκροτηθεί στο òνομα κανενός προγενέστερου κριτήριου: δέν ξεσκεπάζεται παρò στη στοχαστική συνείδηση του ερευνητή.

Άλλά τò πραγματικό ξαντλείται, όπως αφήνει νά ύπονοηθεί ó Brunschvicg, στòν κόσμο της φυσικής και τών μαθηματικών; Άρκει, για την κατάκτηση της αλήθειας, ή παρακολούθηση του γνωστικού εγχειρήματος, πού αναφέρεται στο Σύμπαν της επιστήμης; Σάν κάτι τò ενιαίο και ολοκληρωμένο, πού θ' αγκάλιαζε ανεξάρτητα όλες τις περιοχές της πραγματικότητας, δέ μένει τò εγχείρημα αυτό μονομερές κι' ανάηρο; Ήδη ó Brunschvicg αναγκάστηκε νά ξερευνήσει, από την άποψη του εγώ, αρκετές από τις περιοχές αυτές. Η έρευνα του δέν είναι ξαντλητική, μεταφυσική για την ακρίβεια, αφού αποφεύγει γενικά τò òντολογικό κύτταγμα. Είναι καθαρά «ανθρωπολογική». Σκοπός της είναι ή προαγωγή της γνώσης και της ειτυχίας του ανθρώπου με τò ξεσκέπασμα τών ικανοτήτων, πού φωλιάζουν μέσα του. Τη στιγμή όμως πού, χωρίς διόλου νά εγκαταλείψει τò ανθρώπινο κέντρο αναφοράς, ύποχρεώθηκε ó φιλόσοφος ν' αναγνωρίσει τή χρεωκοπία του ανθρωπομορφισμού στη γνώση του φυσικού Σύμπαντος και τή βαθμιαία επικράτηση ενός αποπνευματωμένου òργάνου όπως τὰ μαθηματικά, επιτρέπεται νά σταματήσει στη μέση του δρόμου εντοπίζοντας τήν προσπάθεια της χειραφέτησης από τόν ανθρωπομορφισμό στην περιοχή της ιστορίας; Η πιò στοιχειώδης συνέπεια δέν απαιτεί, μιá κι' έσπασε, όπως òμολογεί, τò πλαίσιο τών καθαρά ψυχολογικών αναζητήσεων, ν' αφήσει τήν προσπάθεια αυτή νά κατασταλάξει στο φυσικό της τέρμα, στην ολοκλήρωση της γνώσης; Βεβαιώνει ότι, στο επίπεδο της φυσικομαθηματικής έρευνας, ή πρόοδος εξαρτάται από τήν κατάλυση της φαινομενικής αντίθεσης του ύποκειμένου με τò αντικείμενο, από τή συνειδητοποιημένη ένσωμάτωση του πρώτου μέσα στο δεύτερο. Άλλά τούτο δέν ίσχυέι κατ' έξοχήν στην περίπτωση του συνολικού γνωστικού εγχειρήματος, στη μεταφυσική, πού ζητάει ακριβώς νά ύψωθεί σε μιá òσο τò δυνατò πιò πλατιά και βαθιά σύλληψη της δημιουργίας συνθέτοντας όλες τις μορφές της ύπαρξης; Η αντίρρηση είναι τόσο πιò βάσιμη όσο ó Brunschvicg, òχι μόνο περιόρισε αυθαίρετα τò πρόβλημα της γνώσης στην περιοχή του φυσικού Σύμπαντος, αλλά και αναγνώρισε στη φυσική επιστήμη τò δικαίωμα νά δια-

μορφώνει τò πραγματικό. Από τήν καθολικά γνωστική άποψη, ή φυσικομαθηματική έρευνα είναι μέρος του πραγματικού, δηλαδή αντικείμενο. Αν έχει κάποια προνομιακή θέση απέναντι στις άλλες κατηγορίες του πραγματικού, τούτο òφειλεται στο òτι αντιπροσωπεύει μιá συνειδητή ανθρώπινη εκδήλωση, στο òτι δηλαδή είναι πιò κοντά σε μις από εκείνες. Καμμία άλλη προτεραιότητα δέν μπορεί νά της αναγνωριστεί. Ζητώντας ó Brunschvicg νά της ύποτάξει òλότελα τή γνωστική συνείδηση, κάνει ένα άσυγχώρετο πρωτύστερο, αφού αυτή ή έρευνα είναι ακριβώς συνάρτηση της γνωστικής συνείδησης, ένα αναγκαστικό επόμενο, μιá απλή προβολή της. Μ' άλλα λόγια, ή αντίθεση του ύποκειμένου με τò αντικείμενο μένει ακατάλυτη. Η προτεραιότητα κι' ενεργητικότητα της συνείδησης δέ φανερώνεται μόνο στη γένεση και τήν εξέλιξη της επιστήμης αλλά και σαν πρωταρχικό κι' ακατάλυτο ψυχολογικό δεδομένο, όπως τò έδειξε òριστικά ένας Ντεκάρτ, όπως τò συμβόλισε òντολογικά ένας Φίχτε. Όσοδήποτε μεγάλη επιφάνεια του φυσικού Σύμπαντος κι' αν σκεπάζει ή συνείδηση σά γνωστική, πάντα θά τò ξεχειλάει από όλες τις μεριές είτε σαν στενά ψυχολογική είτε σά φιλοσοφική είτε σά θρησκευτική. Σε μιá μόνο σπάνια περίπτωση μπορεί νά γίνει λόγος για κατάργηση της αντινομίας του ύποκειμένου και του αντικείμενου: στο μυστικισμό. Άλλά και σ' αυτόν πρόκειται πολò περισσότερο για τήν άπορρόφηση του δεύτερου από τò πρώτο παρὰ για τò αντίθετο. Ο μυστικιστής δέν καταλύεται σαν ύποκειμενο για ν' αναλυθεί μέσα στο αντικείμενο. Αντίθετα κορυφώνεται, απολυτοποιείται σαν ύποκειμενο για νά συνταυτιστεί με τήν κοινή αρχή του εμπειρικού ύποκειμένου και αντικείμενου. Αυτή ή προνομιακή ικανότητα του άπεριόριστου γνωστικού και συναισθηματικού πλατέματος της συνείδησης λύνει και τò πρόβλημα του συγκεκριμένου και αφαιρεμένου. Για ύποιον τήν κατέχει, ή αλήθεια κι' ή πραγματικότητα βρίσκονται στο δεύτερο. Και είναι βέβαιος γι' αυτό, òχι μόνο στις εξαιρετικές στιγμές της ανάτασης του, αλλά και σε κείνες, πού είναι ένσωματωμένος μέσα στο συγκεκριμένο και πού μένουν πάντα ύποταγμένες στις πρώτες. Κάτι ανάλογο είναι και ή òχι λιγώτερο σπάνια πείρα του μεγάλου επιστήμονα: ή αλήθεια δέ φωλιάζει στις αισθητές ιδιότητες τών πραγμάτων αλλά στις εξαυλωμένες κι' αμετάφραστες εξισώσεις και γεωμετρικές συλλήψεις, όπου αναλύεται τò φυσικόν Σύμπαν. Περιεκτικότερη και πλατύτερη είναι ή γνωστική ενέργεια του μεταφυσικού με τη διαφορά òτι δέ μετουσιώνει τò αποτέλεσμα της σε καμιά γλώσσα ριζικά ιδιόρρυθμη σαν του μαθηματικού αλλά στην κοινή, πού είναι τόσο ακατάλληλη, τόσο προδοτική. Σ' αυτή ξεσπάνει ένα χάσμα άγεφύρωτο άνίμεσα στο συγκεκριμένο και τò αφαιρεμένο, πού ó ίδιος όμως διασκελίζει άνεμπόδιστα για ν' αγγίξει τήν πιò βαθιά πραγματικότητα. Όπως ή αντίθεση του ύποκειμένου με τò αφαιρεμένο μένει άτόφια, όπως ή αντίνομία του ύποκειμένου και αντικείμενου. Η μαθηματοποίηση του φυσικού Σύμπαντος τήν επικυρώνει μάλλον, φωτίζοντας συνάμα τ' αφαιρεμένα διαβήματα άλλων

γνωστικῶν μορφῶν. Καὶ οἱ δύο αὐτὲς ἀντιθέσεις θὰ θέτουν πάντα τὸ πρόβλημα τῶν ὀντολογικῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν κόσμον. Καθὼς θὰ δοῦμε λίγο παρακάτω, οὔτε ὁ Brunshvicg μπόρσσε νὰ τὸ παραβλέψει: ἐνωματώνοντας στὴν ἔρευνα του σὰ στερνὸ ἀντικείμενο τὴ φιλοσοφία, ἀναγκάζεται ν' ἀναγνωρίσει ἔμμεσα ὅτι ἡ ἀνθρωπολογία δὲν μπορεῖ νὰ μείνει μιὰ καθαρὴ ἱστορικὴ ἀνασκόπηση, ὅσοδὴποτε συνειδητὴ καὶ συνθετικὴ, ἀλλὰ πρέπει ἀπαραίτητα νὰ πάρει τὶς φυσικὲς κοσμικὲς τῆς διαστάσεις.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

(Στὸ ἑπόμενο τὸ τέλος)

ΣΑΙΕΠΗΡΟΥ ΦΑΛΣΤΑΦ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ ΑΛΕΞ. ΠΑΛΛΗ

ΠΡΑΞΗ ΤΕΤΑΡΤΗ — ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

ΑΝΤΑΡΤΙΚΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ

Ερχονται ο ΠΕΡΣΗΣ, ο ΓΟΥΡΣΤΕΡ, ο ΔΟΓΛΑΣ.

ΠΕΡΣΗΣ

Καλα ναι τοπες, ενδοξεμου Σκοτε. Αν την αληθια ο βλογημενος σημερνος αιωνασμας δεν τη θαρουμε κολακεια, τετια συστατικα θα χαιρουνταν ο Δογλας, που πολεμιστης κανεις απο του χρονου τουτου την κοπη δε θαχε τωση γενικη παραδοχη στον κοσμο απ' ακρη ως ακρη. Μα στην τιμημου εγω δεν κολακεβω, μακρια απο μενα του καλοπιαστη η γλωσα. Ομως σου λεω μες στης κορδιασμου την αγαπη κανεις δεν εχει θεση πιο τιμητικη παρα του λογου σου. Ελα ανακρινεμε, Δογλα, δοκιμασε το λογομου.

ΔΟΓΛΑΣ

Ναι, πρωτοστατης εισαι της τιμης. Σωστα το λες, γιατι αντρας ο πιο αδασματος δεν ανασαινει εδω στη γη παρα του τρωω το ματι.

ΠΕΡΣΗΣ

Ναι, ετσι σε θελω, κανετο.

Ερχεται ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ με γραματα.

Τί γραματα μας φερνεις; Καλος ηρθες.

ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ

Γραματα απο τον πατερασου

ΠΕΡΣΗΣ

Γραματα του πατεραμου! Και πώς δεν ηρθε ο ιδιος;

ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ

Αδυνατο, Μιλορδεμου' ειναι σοβαρα αρωστος.

ΠΕΡΣΗΣ

Ω διαβολε! Πώς εφκαιρει για αρωστιες σε τετιες ανω κατω μερες; Πιός φερνει το στρατοτου; Σε πιά χερια στεκει η εξουσια;

ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ

Τα γραματάτου αφτα ξηγουν τη γνωμητου, μιλορδε. Εγω δεν ξερω.

ΓΟΥΡΣΤΕΡ

Πεσμον παρακαλω, κρεβατωμενος ειναι;

ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ

Μαλιστα, αφεντημου, επεσε τεσερεις μερες πριν ξεκινησω. Κι' οταν εφεβγα, ειτανε οι γιατροιτου ανησυχοι πολυ.

ΓΟΥΡΣΤΕΡ

Επρεπε πρωτα ο σημερνοςμας αναβρασμος να αναρωσει πριν εκεινος αρωστησει.

ΠΕΡΣΗΣ

(Διαβαζει το γραμα). Αρωιστος τωρα, πεσμενος τωρα; Αφτη η αρωστια φαρμακωνει τον αγωναμας, το αιμα μεσα της ζωηστου' ως εδω κολναει, ως το στρατοπεδομας. Μου περιγραφει εδω μια αρωστιατου βαρια, και πως μ' αντιπροσωπους δεν μπορει τους φιλους να συναξει εφτυς, μητε θαρει ειναι ακιντυνο μια τετια σοβαρη δουλια εμπιστεφτικη να του την αναλαβουν χερια ξενα παρα ο ιδιος. Ωστοσο μας θαρυνει με το δικομας συμαχο στρατο να προχωρησουμε, κι' ασ δουμε πώς μας καλοβλεπει η τυχη. Γιατι, καθως μου γραφει, τωρα πια δεν εχει δισταγμους, αφου ολουσμας τούς σκοπους τους ξερει διχως αλο ο βασιλεας. Λοιπον τι λετε;

ΓΟΥΡΣΤΕΡ

Μας σακατεβει αυτη η αρωστια του πατερασου.

ΠΕΡΣΗΣ

Θανασιμη ειναι μαχαιρια, εναμας χρει μας πετσοκοβει. Κι' ωπτοσο αληθινα δεν ειναι. Η μη συμμετοχητου μας φαινεται χειροτερη παρ' οτι λεωι θα αποδειχτει κατοπι. Ταχα ειναι φρονιμο σε μια μοναχα χαρτωσια να κινδυνεψουμε ολοκληρο το πλουτομας; Τοσο βαρυ ποσό σε ετσι φιλοζύγιαστη μιας ωρας τυχη; Οχι, δεν πρεπει, τι τοτε θα πατουσαμε ως κατου στο βυθο, σε καθε ελπιδας την καρδια, στο συνορο, ως την πιο στερνη γραμη του θησαβρουμας.

ΛΟΓΛΑΣ

Ναι, ετσι αληθια. Τωρα ομως μενει μια καλοδεχτη κληρονομιά. Με την ελπιδατης μποροουμε θαρετα να βαζουμε. Χαιρομαστε τη ζωντανη παρηγοριά καταφυγης.

ΠΕΡΣΗΣ

Ενα ναι κεντρο, ενα ασυλο, οπου να αποσυρθεις αν η κακοτυχια κι' ο σατανας στραβοκοιταξουνε την παρθενια του εγγουμας.

ΓΟΥΡΣΤΕΡ

Ωστοσο θαν τον προτιμουσα εδω τον πατερασου. Το κινημαμας, η μορφη, το χρωματου, τους χωρισμους δεν τους σηκωνει. Θα στοχαστουμε μερικοιτους ισως, οσοι δεν ξερουν γιατι λειπει, πως νομιμοφροσυνη, φρονηση,

και τιποτα αλλο παρα πιστεφωπη προς τα καμωματαμας, πισω τον κρατει. Και σκεψου αφτη η υποψια πώς μπορει να αλαξει τη ροη καθε δειλης φαρτριας, και να γενησει καπια αντιρηση προς την υποδεσημας. Τι παραδεχεται, το ξερω, πως εμεις, το ενοχο το μερος, πρεπει να αποφεβγουμε ακριβολόγα ανακριση, καθε φεγγιτη να σφαλνουμε, καθε τρυπιτσα απο οπου ματι λογικης μπορει κατασκοπα να παραμονεβει. Ναι, του πατερασου η μη συμμετοχη ανοιγει παρατετασμα, και δειχνει στους αστοχαστους σαν ειδος φοβο που προτου δεν ονειρεφτηκαν.

ΠΕΡΣΗΣ

Οχι, το παραξηλωνεις Καλυτερα την απουσιατου ετσι την παρουσιαζω. Λαμπρη είναι και σφανται σα μεγαλυτερη πεποιθηση, σα θαρος πιο παρατολμο, παρα αν και εκεινος μας συνοδεβε. Τι ο κοσμος θα φρονει πως, αν αβόηθητοι τολμαμε ετσι να δωσουμε σπρωξιεσ στο κρατος, με τη βοηθια του πατεραμου αναποδογυριζεται κουβαρι. Ετσι λοιπον τα παντα παν καλα, αδιαλυτος μας ειναι καθε αρμος ακομα.

ΛΟΓΛΑΣ

Ναι, αφτη ειναι η γλωσα της καρδιας. Στη Σκοτια εμεις αφτη τη λεξη φοβος δεν την ξεστομιζουμε.

Ερχεται ο ΒΕΡΝΟΣ

ΠΕΡΣΗΣ

Νά κι' ο Βερνος. Καλως μας ηρθες, φιλε Βερνο.

ΒΕΡΝΟΣ

Αμποτες, μιλορδε, και τα νεα μου να αξιζουνε το καλωσ ηρθες. Ο λορδος Βεστομορλαντ με εφτα χιλιαδεστου βιαδιζει προς εμας, μαζιτου ο πριγκηπας Λάκαστρος.

ΠΕΡΣΗΣ

Αφτο δε μας πειραζει. Τιποτα αλο;

ΒΕΡΝΟΣ

Εμαθα ακομα πως ο Βασιλεας ο ιδιος εχει ξεκινησει, η σκοπευει γληγορα, με ενα στρατο μεγαλοδυναμο.

ΠΕΡΣΗΣ

Κι' αφτος ασ μας ορισει. Και πούναι ο γιοστου ο γοργοποδης, ο τρελουτσικος διαδοχος, με τους συντροφους του, που σκουντουν παραμερα τον κοσμο και προσταζουν ανοιγε.

ΒΕΡΝΟΣ

Ολοι εφοδιασμενοι, ολοι στα αρματα. Ολοι με τα φτερα τους, στρουθοκαμηλοι θαρεις που παραβγαινουν τον αερα, αετοι λες που οτι λουστικαν, ακτινοβολοι μεσα στα χρυσατους σαν κονισματα, με σφριγος σαν την εποχη του Μαιη, σφανταχτεροι σαν ηλιος καλοκαιρινος, ζωηροι καθως νιογενητα τραγια, ατιθασοι σα βουβαλοι βαρβατοι. Ειδα εκει το διαδοχο, το κρानοστου στην κεφαλη, τα σκελια σιδεροφραχτα, λεβεντικα οπλισμενο, οταν σηκώθηκε

απο το εδαφος σα φτερωτος Ερμης, και με εναν πηδουτου τοσο ακοπα θρο-
νιστηκε στη σελα, σαν να πεσε απο τα συνεφα αγγελος για να στριφογυρισει
και δαμασει καπιο φλογερο λες πηγασο, και να μαγεψει τους ανθρωπους με
εξοχητου αλογοσυνη.

ΠΕΡΣΗΣ

Οχι αλο, φτανει. Χειροτερα παρα του Μαρτη ο ηλιος τετιοι επαινοισου
μας αναβοιν πυρετους. Ολοι ας κοπιασουν. Ερχονται σα φλογισμενα θυ-
ματα, και στου αγνιστου πολεμου τη φλογαματα κορη ολοξεστοι θα προσφερ-
θουν και ματωμενοι. Ο σιδεροφραχτος ο Αρης στο βωμο θα καθεται ως στα
ματια βουτιγμενος σε αιμα. Ειμαι φωτια, που ακουω αφο το πλουσιο λα-
φυρο ετσι εδω σιμαμας κι' ακομα οχι δικομας. Ελατε, ας δοκιμασω το αλογο
μου που σαν αστροπελεκι θα με παιει καταϊσα προς την καρδια του Χαρη.

Αλογο σμιγει μ' αλογο και Χαρης σμιγει Περση
δεν τους χωριζεις, ενας τους πρωτα αν νεκρος δεν πεσει.

Γιατι δεν ειναι εδω ο Γλεντοβεφ;

ΒΕΡΝΟΣ

Εχουμε κι' αφτη την ειδηση. Εμαθα, μεσα απο το Γουρστεφ οταν περ-
νουσα, δε μπορει στρατοτου να συναξει ως ακομα δυο βδομαδες.

ΔΟΓΛΑΣ

Ειδηση η πιο χειροτερη αφτη μας ηρθε ως τωρα.

ΓΟΥΡΣΤΕΡ

Ναι, ειναι αληθια παγερη.

ΠΕΡΣΗΣ

Ως ποσο να ανεβαινει η δυναμητους;

ΒΕΡΝΟΣ

Τριανταρια χιλιαδες.

ΠΕΡΣΗΣ

Ας πουμε και σαραντα.

Αφου τωρα ο πατερας μου με το Γλεντοβεφ λειπει
δικοιμας θανατι, ω φιλοιμου, οι νικηφοροι χτυποι.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΦΤΕΡΗ

ΔΡΟΜΟΣ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΚΟΪΒΕΝΤΡΙ

Ερχονται ο ΦΑΛΣΤΑΦ και ο ΒΑΡΔΟΦΛΗΣ.

ΦΑΛΣΤΑΦ

Βαρδοφλη, πηγαινε μπροστα στο Κοβεντρι. Γιομισε αφτη τη μοπιτλια.
Οι στρατιωτεςμας θα βαδισουνε μεσα απο χει. Αποψε τραβουμε για το
Σοτινι.

ΒΑΡΔΟΦΛΗΣ

Δωσεμου και παραδες, καπετανιο.

ΦΑΛΣΤΑΦ

Ξοδιαζε, μη φοβασαι, ξεδιαζε.

ΒΑΡΔΟΦΛΗΣ

Αφτη η μοπιτλια κανει ενα σελινι.

ΦΑΛΣΤΑΦ

Παρτο αφο που κανει για τον κοποσου' κι' αν κανει δεκα, παρτα και
τα δεκα, εγω 'μαι εδω για την αξιατους. Πες του Πετου του υπολογαγου
να μ' απαντησει στην ακρη της χωρις.

ΒΑΡΔΟΦΛΗΣ

Πολυ καλα, καπετανιο, σε προσκυνω. (Φεβγει).

ΦΑΛΣΤΑΦ

Αν δεν ειναι ντροπης οι στρατιωτεςμου, ας με λειει κοπριτη ο κοσμος.
Καταχραστηκα τη στρατολογια για το διαολο. Για εκατο πενηντα νεοσιλechtους
χυλπησα τρακοσες τοσες λιρες. Δε στρατολογησα παρα νοικοκυραιους, παρα
αρχοντοπουλα. Εψαξα αρεβωνιασμενα παλικαρια που οτι ειτανε να κουκου-
λωθουνε. Τετια φρουτα ερεθισμενους κουραμπιεδες, που καλυτερα εχουνε το
σατανα παρα να ακουσουνε ταμπουρο, που πιο φοβουνται αφτοι μπουμ
κανονιου παρα οι λαβωμενες παπιες. Καταγραψα ελο και καλοφαγαδες με
καρδια μες στην κοιλιατους οχι μεγαλυτερη παρα μιας καρφιτους κεφαλι, κι'
εσκασαν παρά για αντικαταστατες. Τωρα ολος μου ο λοχος ειναι απομαχοι
λοχιες, ανθυπασπισταδες, δεκανηδες, κατι ραγιαδες κουρελιαρηδες σαν το
Λαζαρο οταν και τα σκυλια τουγλυφαν τις πληγεςτου. Τετιοι δηλαδη που
ποτετους δεν ειδανε στρατωνα, παρα απορηχτοι, νηστικοι σαν προγονοί, φυ-
γοδικοι, κοπελια απο κλωτσιο κι' απο μπατσο, φαγεδαινες κοσμου αταραχου
και μακρινης ειρηνης, δεκα φορες πιο ελεεινα κουρελιασμενοι παρα μπαϊρακια
του παπουμου. Τετιους εχω αντικαταστατες, που θηρεις διαλεξα εκατον πε-
νηντα ασωτους που οτι γυρισανε απο τη βοσκη των χοιρων κι' απο το να
τρωνε σκυβαλα και βελανιδοτσουφλα. Ενας χωρατατζης με βρισκει στο δρομο
και μου λει ξεφορτωσα ολες τις κρεμαλες και στρατολογησα τα κουφαρια.
Ματι δεν ειδη τετια σκιαχτρα. Δε βαδιζω εγω μεσα απο το Κοβεντρι μαξιτους,
να το ξερετε. Κι' οι ατιμοι περπατουνε μ' ανοιχτα τα σκελια σα να φορουνε
σιδερα της φυλακης, μα η αληθια ειναι τους διαλεξα τους πιο πολους μεσα
απο τα μπουντρουμια. Ο λοχος μου χει εναμιση πουκαμισο ολο ολο, και το
πουκαμισο, ας μην το κρυβουμε, κι' αφο κλεμενο. Ομως αδιαφορο, θαβρουν
ασπρορουχα απλωμενα σε καθε μαντρα.

Ερχονται ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ και ο ΒΕΣΤΜΟΡΑΝΤ.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Τί γινεσαι, φουσκωμενε Τζακ; Τί γινεσαι, γιομισμενο στρωμα;

ΦΑΛΣΤΑΦ

Πώς, Χαλ, πώς εδώ τρελοπαιχνιδιάρδο; Τί της οργής γυρβεις στο Γιορκ; Μιλορδεμου Βεστμορλαντ, συμπαθησαμε, θαφουσα η αφεντιασου εισουνα στο Σρουσμπερι.

ΒΕΣΤΜΟΡΛΑΝΤ

Αληθια, κυρ Τζων, επρεπε απο καιρο να ειμουμα στο Σρουσμπερι, καθως και του λογουσου. Ομως ο στρατος μου είναι εκεί φτασμενος. Ο βασιλεας, μην αμφιβαλεις, ολουςμας μας κυνηγαει. Πρεπει να ξεκινήσουμε ολοι αποψε.

ΦΑΛΣΓΑΦ

Ενιασου, μη με φοβασαι εμενα. Εγω ειμαι αγρυπνος σα γατος οταν κλεβει κρεμα.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Ναι βεβαια, οταν κλεβει κρεμα. Η κληψιασου σε εκανε κιολας βουτυρο. Μα πεςμου, Τζακ, πιονού είναι αφτοι οι λεγαμενοι που ακολουθουνε;

ΦΑΛΣΤΑΦ

Δικοιμου, Χαλ, δικοιμου.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Ειδη κανεις ποτεστου τετιους ελεφινους ψωριλους;

ΦΑΛΣΤΑΦ

Τσα τσα. Καλοι για πιρουνισμα, ταγη του κανονιου, ταγη του κανονιου. Σου καλογομιζουν λακο οσο κι' οι καλυτεροι. Αμ τί, παιδιμου, ανθρωποι θνητοι, ανθρωποι θνητοι.

ΒΕΣΤΜΟΡΛΑΝΤ

Ναι μα, κυρ Τζων, μου φαινουνται παρα πολυ φτωχοι, γυμνοσαρκοι, παρα πολυ ζητιανοφερνον.

ΦΑΛΣΤΑΦ

Οσο για τη φτωχιατους, να σου πω δεν ξερω που τη βρηκανε, μα απο γυμνια, αφτο δεν το πηρανε απο μενα.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Οχι, μα την πιστημου, εκτος αν τρια δαχτυλα παχος απανου στα παγιδια το λες γυμνια. Μα ελα κανε γλήγορα, ο Περσης βγηκε κιολας στη φωτια. (Φεβγει).

ΦΑΛΣΤΑΦ

Τί, βγηκε το ιδιο κι' ο βασιλεας;

ΒΕΣΤΜΟΡΛΑΝΤ

Βγηκε, κυρ Τζων. Φοβουμε μηπως αργοπορουμε.

ΦΑΛΣΤΑΦ

Οταν τελωνει πολεμος και φαγοποτι αρχιζει, γοργος φαγας και μαχητης αργος πανηγυριζει.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

ΑΝΤΑΡΤΙΚΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΣΡΟΥΣΜΠΕΡΙ

Ερχουνται ο ΠΕΡΣΗΣ, ο ΓΟΥΡΣΤΕΡ, ο ΔΟΓΛΑΣ, και ο ΒΕΡΝΟΣ.

ΠΕΡΣΗΣ

Αποψε τον χτυπουμε.

ΓΟΥΡΣΤΕΡ

Πώς γινεται;

ΔΟΓΛΑΣ

Ναι, αλιως τον ωφελεις.

ΒΕΡΝΟΣ

Καθολου.

ΠΕΡΣΗΣ

Πώς το νομιζεις ετσι εσυ; Δεν καρτεραει επικουρια;

ΒΕΡΝΟΣ

Και εμεις το ιδιο.

ΠΕΡΣΗΣ

Οι δικοιτου βεβαιοι, αμφιβολοι οι δικοιμας.

ΓΟΥΡΣΤΕΡ

Οχι τρέλες, Περση, αποψε μη σαλεψεις.

ΒΕΡΝΟΣ

Ναι, μιλορδε, μη σαλεψεις.

ΔΟΓΛΑΣ

Δε συμβουλευετε σιστα. Τα λετε αφτα απο φοβο κι' απο παγερη καρδια.

ΒΕΡΝΟΣ

Δογλα μη με κακολογας. Μα τη ζωημου—και με τη ζωημου ναν τη διαφεντιρω την τιμημου εγω τολμω—αν σεβασμος προς την τιμημου να προχωρησω προσταζε, τοσο ερχουμε με φοβο σε συβιβασμους, οσο και εσυ, μιλορδεμου, η κι' οπιος αλος Σκοτος ζωντανος. Αβριο ας το δειξει η μαχη πιάς απο μας φοβαται.

ΔΟΓΛΑΣ

Ναι, η κι' αποψε.

ΒΕΡΝΟΣ

Συφωνος.

ΠΕΡΣΗΣ

Εγω λεω αποψε.

ΒΕΡΝΟΣ

Ελα ελα, δε γινεται. Εγω απορω με σας, τους αρχηγους με τοση πειρα, πώς δεν προβλεπετε τί εμποδια για την ωρα μας τραβουνε πίσω. Μερκος

απο το ιππικο του Βερνου δε μας ηρθε ακομα. Του Γουρστερ μολις εφτασε, το σφριγοστους κι' η περηφανια τωρα ναρκωμενη. Το θαροστους απο τους κοπους χαλαρο νωθρο, που μητε ενα αλογο δεν ειναι του μισουτου το μισο.

ΠΕΡΣΗΣ

Ετσι και τα βασιλικά διχως ζωη, σακατεμενα απ'το ταξιδι. Ξεκουραστα ομως τελεια τα περισσοτερα δικαμας.

ΓΟΥΡΣΤΕΡ

Επειτα μεγαλυτερος ο βασιλικος στρατος. Για το ονομα μην προχωρησεις, Περση, ωστε ολοι να συγκεντρωθουμε.

ΠΡΑΞΗ ΠΕΜΠΤΗ—ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

ΒΑΣΙΛΙΚΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΣΡΟΥΣΜΠΕΡΙ

Ερχονται ο ΒΑΣΙΛΕΑΣ, ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ, ο ΛΑΚΑΣΤΡΟΣ, ο ΜΠΛΟΝΤ, και ο ΦΑΛΣΤΑΦ

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Προσο αιματοκόκινος δεξ ανατελει κρυφοβλεποντας ο ηλιος απο το δεντρωμενο λοφο εκει! Η μερα φαινεται χλωμη, που τον βλεπει αναστατο.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Λες ο νοτιας σαλπίζει τους σκοπουςτου, και με ενα κουφοσφυριγμα στα φυλλα η ανεμοζαλη προμηναει και μερα βιουθορουβη.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Τοτε τους νικημενους ας συμποναι' τιποτα οταν κερδιζεις δεν σου φαινεται αγριοκαιρι. (*Ακουγεται σαλπιγγα*).

Ερχονται ο ΓΟΥΡΣΤΕΡ και ο ΒΕΡΝΟΣ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Ετσι λοιπον, μιλορδε Γουρστερ; Σωστο δεν ειναι εσυ κι' εγω ετσι χωρισμενοι εδω να σμιγουμε οπως τωρα. Ειχες τα πισταμου και μ' απατησες. Ναι, μ' εκανες να αλαξω την κηλοβολη εβγενικια στολημου, και τα γερικαμου μελη να τσακισω μεσα σ' ατσαλι ανημρο. Σωστο δεν ειναι, Γουρστερ, σωστο δεν ειναι. Τωρα τι λες; Να λυσεις δεξ το δυστροπο τον κρηπο του κακομισητου πολεμου, και να βαδιζεις παλι εντος της παιθορχικης τροχιας, οπου εφεγγες μ' ενα λαμπρο και φυσικουσου φως; Κι' οχι να στεκεις αναθυμιστό μετεωρο, τερας φοβου, κακοσημαδιά μιας ξεφραγμανης βλαβης προς καιρους αγενητους.

ΓΟΥΡΣΤΕΡ

Παρακαλω, μεγαλειοτατε. Εγω δεν ηθελα καλυτερα πορα ησυχια να ζησω πια το τελος της ζωησμου. Ναι, το κηρυχνω. Εγω δε ζητησα τετιες δυσαρεις στιγμες.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Λες δεν τις ζητησες; Πώς ετυχαν λοιπον;

ΦΑΛΣΤΑΦ

Καταγης στο δρομο του ετυχε η ανταρσια και τη βρηκε.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Σκασμος, κουρουννα, σκασμος.

ΓΟΥΡΣΤΕΡ

Ειταν, μεγαλειοτατε, ορισμοσσου να αποσυρεις το καλοσυνοσου ματι κι' απο μενα κι' απ' ολομας το γενος. Πρεπει ως τοσο, μιλορδεμου, να σου θυμισω πως εμεις ειμαστε οι πρωτοι κι' οι πιο πολυτιμοισου φιλοι. Προς χαρησου εγω πεταξα το αξιωμαμου στον καιρο του Ριχαρδου, κι' ετρεχα μερα νυχτα να σ' απαντησω και να σου ασπαστω το χειρι, οταν ακομη η θεσησου κι' η υποληψησου δεν εστεκε τοσο ανψηλα οσο εγω, δεν ειχε τοση δυναμη. Εγω κι' ο αδερφοςμου με τον Περση σε φεραμε ως εδω κι' αποτολησαμε καταστηθα τον κιντινο τον τοτε. Κι' ορκιστηκες—στο Νιοκαστρο πηρες τον ορκο—πως σκοπους επιβουλους δεν ειχες προς το κρατος, δεν απαιτουσες αλο παρα το δουκατοσου το κληρονομικο. Προς τουτο σου ορκιστηκαμε βοηθια. Ομως σε λιγο σε πλημυρισε χειμαρος η καλοτυχια, τοσο που ενα με τη συντρομημας, ενα με την απουσια του Ριχαρδου, ενα με τις κακοριζικιες παραλυτου καιρου, ενα με τα βασανασου που ειχες τραβηξει ταχα, προσθεσε και το ανεμοκαιρι που στους ατυχους Ιρλαντικους πολεμους κρατησε το Ριχαρδο μακρια, τοσο που ολος ο τοπος τονε φημιζε νεκρο, λοιπον τοτε απο τετια ενα σωρο πλεονεχτηματα ωφελημενος δελεαστηκες να αδραξεις τη γενικη εξουσια στο χειρισου. Τον ορκοσου τον ξεχασες, και εμεις, αφου σε θρειψαμε, μας φερθηκες καθως το αχαριστο πουλι, καθως ο κουκς προς σπιουριγητη τη φωλιαμας τη δυναστεψες, και με τη ταϊσμαμας τελος τοσο ογκωθηκες, που κι' η αγαπημας ακομα δεν τολμουσε πια μπροστασου να φανει, απο το φοβο μηπως μας καταπιεις, πάρα με γληγορόφτερα προς σωτηριαμας ειταν αναγκη να πεταξουμε απο τα ματιασου μακρια και να σηκωσουμε στρατο, αφτον που βλεπεις. Ετσι ναι θα ανταγωνιστουμε, και με τετια μεσα οπως τα σφυροκοπησε το δικοσου χειρι, το κακομεταχειρισμα, η πληθόφοβησου η οψη, και το καταπατημα καθε ορκου, καθε πιστης που μας εταξες σαν αρχισες τους πρωτους σου σκοπους.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Ναι, ξερω αφτα τα καταστροψατε, κηρυζατε μεσα στις αγορες, διαβασατε μεσα στις εκκλησιες, για να στολιστε της ανταρσιας τον πεπλο με σφανταχτερους χρωματισμους, τερπνους στα ματια καθε αστατου αλαξιαρη, καθε μικρο-

λόγου δυσαρεστημένου, που χασκει και που τριβει εφτυς τα χερια μολις ακουσει καμια αλλαγη, καμια ανακατοσουρα παλι. Της ανταρσιας δεν της ελειψε ποτες νερόβαφη να χρωματισει τους σκοπους της, μητε στριφνιαριδες ζητιανοι να ψοφουν πότε να δουν λιγο καιρο ρεμουλα, αναμπουμπουλα, κοσμοχαλασια.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Και στους διομας τους στρατους πολοι ειναι δυστυχοι που θα πληρωσουνε βαρια τον ανταγωνισμομας μολις αρχισει η συμπλοκη. Του Περση πεζτου πως για τον Περση εγω μ' ολου του κοσμου ενωνω τους επαινουσμου. Κι' εχτος το τωρινοτου τολμημα, φρονω, το λεω αληθινα, πως πιο γεναιος στρατηγος, πιο δραστηριο παλικαρι, πιο λεβεντης, πιο τολμηρος, πιο ατρομητος τωρα δε ζει με χαρες δεν κοσμιει την εποχημας, με εξοχατου κατορθωματα. Εγω, το λεω ναι προς ντροπημου, ως τωρα αμελησα τον ιποτισμο, κι' ακουω ετσι κι' αφτος με κρινει. Ωστοσο, εμπρος εδω στη μεγαλειοτητου το κηρυχνω, στεργω την ανισημου αξια ως προς τη φημη του και το τρανοτου το ονομα στην τυχη μοναχός αντικρυτου να δοκιμασω, ωστε αιμα κι' απο τους διο στρατους ετσι αδικα να μη χυθει.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Και, Χαρη, ναι τολμω κι' εγω ετσι να σε στησω πρόμαχο κι' ας αντιστεκουν λογοι σοβαροι. Οχι, καλεμου Γουρστερ, οχι. Τον αγαπω εγω το λαομου, κι' αφτους ακομα που απο το μεροσσας πλανηθηκαν. Κι' αν τη δεχτουνε τη φιλαγαθημας προσφορα, ποτες κι' εσυ κι' αφτοι κι' ο Περσης, ολοι, ναι ολοι τους, θα γινουν παλι φιλοιμου κι' εγω δικοστους. Πέστα αφτα του Περση και φερε απαντηση το τί σκοπεβει . . . Αν ομως δεν ακουσει, οργη και παιδεμός δεινος ετοιμοι καρτερουν κονταμου και θα προβουν στο χρεοστινς. Στο καλο λοιπον. Θα περιμενω απαντησσας. Η προσφοραμου οχι παραλογη, μελετηστε και δεχτειτε.

Φεβγει ο ΓΟΥΡΣΤΕΡ κι' ο ΒΕΡΝΟΣ.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Δε θαν τη δεχτουν, αδυνατο. Δουγλας και Περσης ενωιμενοι τον κοσμο ολοκληρο καταφρονουν αρματωμενο.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Εμπρος λοιπον, καθε αρχηγος στο σωματος. Μολις απαντησουν τους χτυπουμε. Και πια ο Θεος βοηθος, γιατι το δικιο ειναι μαζιμας.

Φεβγει ο ΒΑΣΙΛΕΑΣ, ο ΜΠΛΟΝΤ και ο ΛΑΚΑΣΤΡΟΣ.

ΦΑΛΣΤΑΦ

Χαλ, αν με δεις στρωμενο κατα γης στη μαχη, προφυλαξεμε, δρασκελαμε, νά ετσι, αφτο θα πει φιλια.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Τιποτα παρα κολοσος μπορει να σου δειξει τετια φιλια εσενα, καλυτερα πες μια προσεφκησου κι' εχε για.

ΦΑΛΣΤΑΦ

Αχ ας ειταν ωρα προσεφκης και υλνου, Χαλ, κι' οχι αναποδιες.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Ε καλα, χρωστας δα του Ύψιστου ενα θανατο. *(Φεβγει).*

ΦΑΛΣΤΑΦ

Δεν εληξε ακομα. Καμια ορεξη δεν εχω να ξεφλησω πριν τη διορια. Πιά η αναγκη να βιαστω να το πληρωσω αφου δεν ερχεται να πληρωθει; Πολυ καλα, δεν πειραζει. Η τιμη με κενταιει να προχωρησω. Ναι, μα αν το κεφι παλι με κενταιει να κωλωσω οταν προχωρω; Και τί; Μπορει η τιμη να ξανακολλησει ενα ποδι; Οχι. Η χερι; Μητε. Η τον πονο να σταματησει της πληγης; Καθολου. Τιμη δεν καταφερνει τα χειρουργικα λοιπον; Οχι. Τί ειναι λοιπον η τιμη; Μια λεξη. Τί ειναι αφτη η λεξη τιμη; Αερας κοπανιστος. Ωραιοι λογαριασμοι! Πιος την εχει; Εκεινος που πεθανε την Τετραδη. Την αισθανεται; Οχι. Την ακουει; Τιποτα. Ειναι αναισθητοπραμα λοιπον; Βεβαια, στους νεκρους. Μα δε ζει με τους ζωντανους; Οχι. Γιατι; Η κακολογια δεν αφινει. Λοιπον ας παει στο καλο' η τιμη ειναι τιποτα παρα φανταχτερη μουντζουρα. Κι' ετσι εδω τελειωνει η κατηχησημου.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΦΤΕΡΗ

ΑΝΤΑΡΤΙΚΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ

Ερχονται ο ΓΟΥΡΣΤΕΡ και ο ΒΕΡΝΟΣ.

ΓΟΥΡΣΤΕΡ

Ω οχι, αγαπητε Βερνο, δεν πρεπει να μαθει ο Περσης τη φιλαγαθη προσφορα του βασιλεα.

ΒΕΡΝΟΣ

Λεω καλυτερα ας τη μαθει.

ΓΟΥΡΣΤΕΡ

Τοτε χαθηκαμε ολοι. Αδυνατο, δε γινεται, να κρατησει ο βασιλεας το λογοτου πως μας αγαπα. Θα του μνει η υποψια, και θα καιροφυλαχτει την ωρα και ταχυ για αλα σφαλματα θα μας τιμωρησει αφτο το φταιξιμο. Ολη μάτια η υποψια παντα θα μας προσηλωνεται οσο ζουμε. Γιατι βασιμος ο προδοτης ειναι οσο κι' η αλεπου, που μερωσετην, χαϊδεψετην, σφαλνατην, παντα θα θυμηθει κανενα αμερεφτο προγονικο τερτιπι. Δειχνου οπως θελεις, λυπητερα η καλοκαρδα, υπαρχει καταδοτης παντα που θα ψεφτοξηγαει την οψησου. Πως θρεφουνται τα βοδια στο παχνι, και εμεις το ιδιο, που πιο οσο φροντισμενα, τοσο στο μαχαιρι πιο κοντα. Το παραστρατημα του Περση ισως λησμονηθει, τι εχει συνηγορο τα νιατατου, το αιματου το ψυ. Καθε

του αμαρτημα θα φορτωθει σε μενα και στου πατερα του τη ραχη. Εμεις θα πουμε τον σπρωξαμε, κι' αφου απο μας τις πηρε τις κακιεστου, εμεις ως γενικη πηγη θαν τα πλερωσουμε ολα. Λοιπον, καλεμου φιλε, ας μην τη μαθει ο Περσης—μην το κανεις—την προσηφρα του βασιλεα.

ΒΕΡΝΟΣ

Μηνυσε οτι θελεις, και θα λεω, ναι ετσι ειναι. Νά τος ο Περσης, ερχεται.

Ερχονται ο ΠΕΡΣΗΣ κι' ο ΔΟΥΓΛΑΣ, πτω τους αξιωματικοι και στρατιωτες.

ΠΕΡΣΗΣ

Θειε, τί λοιπον μας φερνεις;

ΓΟΥΡΣΤΕΡ

Ο βασιλεας θα σου κηρυξει μαχη τωρα εφτους.

ΔΟΥΓΛΑΣ

Ας τον προκαλεσει ο κηρυκας μας.

ΠΕΡΣΗΣ

Φιλε Δουγλα, συρε εσυ καλυτερα και πες του το.

ΔΟΥΓΛΑΣ

Μ' ολημου την καρδια, ναι τρεχω αμεσως. *(Φεβγει).*

ΓΟΥΡΣΤΕΡ

Ο βασιλεας δε δειχνει ουτ' ιχνος ελεος.

ΠΕΡΣΗΣ

Μηπως του προσπερες; Γιατι ο Θεος φυλαξει!

ΓΟΥΡΣΤΕΡ

Γλυκοστομα του ξηγησα τα παραποναιμας, πως καταπατησε τους ορκους του. Εκει δικαιολογηθηκε επισηκοντας πως δεν επιορκησε. Μας λεει ανταρτες, μας λεει προδοτες, και πως με αγερωχα αρματα θα μαστιγωσει αφο το μισητομας ονομα.

Ερχεται ο ΔΟΥΓΛΑΣ.

ΔΟΥΓΛΑΣ

Οπλιστητε, εμπρος, μιλορδε, στα αρματα! Γιατι αφοβος καταμουτρα του τιναξα του βασιλεα μια προκληση, και τωρα δε μπορει παρα θα προχωρησει αμεσως.

ΒΕΡΝΟΣ

Τοτε ο διαδοχος προβαλει ομπρος στο βασιλεα και προκαλει να μονομαχηστε οι δυο.

ΠΕΡΣΗΣ

Ω ας ειταν τα δικιμας στηθια να αποφαισιζαν τη διαφορα, κι' αλος σημερα κανεις να μη λαχανιαζε παρα ο διαδοχος κι' εγω! Και πες μου, πως ξεστομισε το αντροκαλεσματο; Μηπως με καταφρονια ταχα;

ΒΕΡΝΟΣ

Οχι, καθολου. Προκληση ποτεςμου πιο σεμνα δεν ακουσα παρορμημε-

νη, εκτος αν αδερφο αδερφος παρακινει να γυμναστουνε διχως παθος και να δοκιμαστουνε στα αρματα. Σε κολομιλησε οπως απαιτει το σεβας, επλεξε τους επαινουςσου με γλωσα αρχοντιζια, καθε σου αξια την αναφερε σαν καπιο συναξαρι, υψωνοντας σε περα απο τον επαινοτου, οχι ισησου θαρωντας καθε αξια ως τωρα που σου εκτιμηθηκε. Κι' οτι ναι πιο τεριαζει αληθια σε εναν πριγκηπα, παρθενικα κικινιζε οταν ιστορουσε τα δικατου, αποπαιρνε την αστατητου νιοτη τοσο συμπαθητικα, λες σα να κατεχε διπλο προτερημα, το διδασκε μαζι και μαθαινε. Αφοτου σταματησε. Ομως το κηρυχνω σ' ολο εδω τον κοσμο, αν στεφροζησει πρωτα αφτης της μερας την καταδρομη, ο τοποσμας ποτε δε χωρηκε τετια παρηγορητου ελπιδα, τοσο με τους ζωηφρουςτου τροπους κακοξηγημενη ως τωρα.

ΠΕΡΣΗΣ

Βερο αδερφε, τις τρελεστου θαρω τις ερωτεφτηκες. Εγω ομως αλο πριγκηπα δεν ακουσα με ξεσκισημενη τετια διαγωγη. Μα ας ειναι οτι ειναι, πριν νυχτωσει τον αγκαλιαζω τελος μια φορα με του στρατιωτη χειρι, τοσο που θα ζαρωσει κατω απο το χαδεμα, Αρματωθειτε, αρματωθειτε! Και στρατιωτες, φιλοι, συμαχοι, συλογιστητε μονοι εσεις καλυτερα το χρεοσσας παρ' οτι εγω με την απροικιστημου γλωσα θα κατορθωνα φωτια μεσα στο αιμασας να αναψω.

Ερχεται ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ
ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ

Μιλορδε, αφτα τα γραματα προς την αφεντιασου.

ΠΕΡΣΗΣ

Τωρα δε μπορω. Ω φιλοι, συντομος ο κυκλος της ζωης. Και καθισμενη σε μια ωροδειχτη αν αφρη λες ταξιδηβε, και αν τελιωνε οταν αγγιζε μια μολις ωρα, παλι μακροδρομη και αφτη τη μιατης θαλεγα, αν σπαταλεμενη ανωφελα. Αν ζησουμε, θα ζησουμε και θα ποδοπατουμε βασιλιαδες* αν πεθανουμε, ο θανατος λαμπρος αφου και πριγκηλες μαζιμας θα πεθανουν. Η συνειδησημας λεει κι' αφτη, δεν ειναι τα αρματαμας αδικα αφου ειναι δικιος ο σκοπος που τα φορουμε.

Ερχεται αλος ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ
ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ

Μιλορδεμου, ετοιμασου. Ο βασιλεας με το στρατοτου οπου κι' αν ειναι φτανει ΠΕΡΣΗΣ

Καλοσυνητου ετσι που με σωζει απο πολυλογα, γιατι δεν ειναι τεχημηου η ρητορικη. Μοναχα αφτο, ο καθεισμας τα καλυτερατου. Και νά, ξαμωνω το σπαθιμου, που το λεπιδιτου θα βαψω με το πιο πολυτιμο αιμα π' αντικρωσω στον παρατολμομας τωρα αγωνα. Λοιπον με συνθημαμας Περσης, εμπρος ορμηστε. Σαλιπστε ολα τα μεγαλοφωνα της μαχης, κι' ενω λιλουνε ελατε ας φιληθουμε, τι ειναι γραμενο δε θα αλαξουμε πια μερικιομας τετιο φιλοφρονημα.

Λαλουν σαλπιγγες. Φιλιουνται.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

ΚΑΜΠΟΣ ΜΕΤΑΞΥ ΣΤΑ ΔΥΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑ
ΕΦΟΔΟΙ ΜΟΝΟΜΑΧΙΕΣ ΕΜΒΑΤΗΡΙΑ

Ερχονται ο ΔΟΓΛΑΣ και ο ΜΠΛΟΝΤ

ΜΠΛΟΝΤ

Πιός είσαι εσύ που εδώ μου προβαλές μπροστα μου; Τί τιμή φιλοδοξείς με το θανατομου;

ΔΟΓΛΑΣ

Μαθε λοιπόν, το ονομα μου Δογλας. Και σε κυνηγά σα φαντάσμα, γιατί ακουσα πως είσαι ο βασιλέας.

ΜΠΛΟΝΤ

Σώστα ναί τ' ακούσες.

ΔΟΓΛΑΣ

Ο λόρδος Στάφορντ πληρώσε ακριβὰ το να σου μιάζει. Γιατί θαρόντας είσαι συ, τον ξέκανε βλέπεις το σπαθίμου. Έτσι και εσένα, εχτός αν μου παραδοθείς.

ΜΠΛΟΝΤ

Μαθε, Σκοτε αγέρωχε, παράδοτος εγώ πως δε γενήθηκα. Εσύ εμένα εδώ θα μου πληρώσεις το θάνατο του Σταφορντ.

Πολεμάνε. Ο ΜΠΛΟΝΤ πεφτεί. Ερχεται ο ΠΕΡΣΗΣ.

ΠΕΡΣΗΣ

Ω Δογλα, αν είχες έτσι πολεμήσει και στο Χόλμεδον, ποτέ δεν κατατροπώνα ένα Σκοτο.

ΔΟΓΛΑΣ

Τελίωσαν όλα, τα πάντα κερδισμένα. Νά καταγής εδώ νεκρός ο βασιλέας.

ΠΕΡΣΗΣ

Πού;

ΔΟΓΛΑΣ

Εδώ.

ΠΕΡΣΗΣ

Αφτός λες; Όχι. Γνωρίζω' αφτό το πρόσωπο πολυ καλά. Ένας γεναιός αφτός ιπότης, το ονοματου Μπλοντ με στολή ταχα βασιλικία.

ΔΟΓΛΑΣ

Ένας λώλος ας παει με την ψυχησου, όπου κι' αν καταντήσει! Το δανεισμένο τίτλοσου ακριβὰ τον πληρώσες. Γιατί είπες πως εσύ είσαι ο βασιλέας;

ΠΕΡΣΗΣ

Το βασιλέα πολλοί τον πλαστουργουν με τις στολέστου.

ΔΟΓΛΑΣ

Με το σπαθίμου θα τις σφαξώ εγώ ολέστου τις στολες. Κοματι κοματι ολότου το κομό θα θανατώσω όπου να βρω τον ιδιο.

ΠΕΡΣΗΣ

Προχωρα εμπρός!

Τη νίκη έχει στο χερίτου ο στρατός. *(Φεβγεί).*

Ερχεται ο ΦΑΛΣΤΑΦ.

ΦΑΛΣΤΑΦ

Στη Λοντρα ναί σου τις σημειώνουν μια μια όλες μετρημένες, όμως εδώ σου τις κorbουν αμετρητες, και σπετουλα είναι η κουτρασου. Αγαλία. Πιός είσαι εσύ; Ο λόρδος Μπλοντ. Νά σου τιμή! Κι' όχι χωράτα. Είμαι ζεστός σα λιωμένο μολυβι, και βαρυσ το ιδιο. Ο Θεός να με φυλάει απο μολυβι! Τί θέλω κι' άλλο βαρός; Με σώνουν τα αντραμου. Πηγα τους κουρέλιαρηδες μου σε μερός όπου έγιναν τ' αλατιου. Απο τους τρακόσους πενήντα δε μενον παρα τρεις ζωντανοι. Κι' αφτοι σακατηδες, να ζητιανέβουν στη γωνια του δρομου ολητους τη ζωη. Μα πιός μας ερχεται;

Ερχεται ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Τί, στεκεις οκνός εδώ; Τόσοι αρχηγοι μας κοιτούνται ψυχροι κοκαλιασμένοι κατου απο πετάλα κι' απο εχθρικά κομπασματα, κι' ο θάνατος τους μνει ακόμα αγδικιωτός.

ΦΑΛΣΤΑΦ

Ω Χαλ, παρακαλώ αφησε με να ξελαχανιάσω λιγο. Ο Τουρκόπαπας ποτες του δεν αντραγαθήσε όσο εγώ σημερα. Τον Περση τον ξοφλησα, είναι τώρα ασφαλισμένος.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Ασφαλισμένος ναί, και ζει για να σε σφάξει εσένα.

ΦΑΛΣΤΑΦ

Αν ο Περσης ζει, θα τον περασώ αν κοπιασει μπροστα μου. Νά έτσι. Αν όχι κι' εγώ τον σπαντήσω επιτηδες, ποτες ας με κάνει παστουρμα. Δε μ'αρεσούν αφτες οι τιμες που χασκουν, σαν εδώ το λόρδο Μπλοντ. Δωσμου εμένα ζωη. Αν μπορώ ναν τη σώσω, παει καλά αν όχι, ποτε η τιμή ερχεται απο λογουτης, κι' έτσι τελιώνουμε.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΑΛΟ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΚΑΜΠΟΥ. ΣΑΛΠΙΓΓΕΣ ΕΦΟΔΟΙ.
ΒΑΣΙΛΕΑΣ, ΔΙΑΔΟΧΟΣ, ΛΑΚΑΣΤΡΟΣ, ΒΕΣΤΜΟΡΑΝΤ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Παρακάτω, Διαδοχε, σποσυρσου. Αίμα χανεις πολυ. Παιδιμου Λάκαστρε, πηγαινε μαζίτου.

ΛΑΚΑΣΤΡΟΣ

Οχι, μεγαλειοτατε, εχτος αν ματωσω κι' εγω το ιδιο.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Σε θερμοπαρακαλω, μεγαλειοτατε, προχωρησε μηπως δειλιασουν οι δικου σου αν υπυχωρησεις.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Πολυ καλα. Μιλορδε Βεστμορλαντ, εσυ συνοδεψετον ως την τετατον.

ΒΕΣΤΜΟΡΛΑΝΤ

Ελα, μιλορδε, θα σε συνοδεψω.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Να με συνοδεψεις; Συνοδιες δε θελω. Θεος φυλαξει ξεσαρκη μια γρουτζιαναι να αποσυρει το Διαδοχο απο τετια συμπλοκη, οπου αιματοβρεχτοι ποδοπατημενοι τοσοι αρχηγοι μας κοιτουνται και ανταρτικα αρματα σπερνουν παντου σφαγη.

ΛΑΚΑΣΤΡΟΣ

Χασομερουμε. Ελα, αδερφε Βεστμορλαντ, ειναι απο δω του χρεουσιμας οδρομος. Ελα για το ονομα.

Φεβγουν ο ΛΑΚΑΣΤΡΟΣ κι' ο ΒΕΣΤΜΟΡΛΑΝΤ

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Μα την ψυχημου, Λακαστρε, με γελασες. Τετια καρδια δεν ηξερα πως σε κυβερνουσε. Σαν αδερφο πριν σ' αγαπουσα, τωρα μα την ψυχημου θα σε σεβουμε.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Τον ειδα που στην ακρη του σπαθιουτου κρατησε τον Περση πισω με πιο πεισματοσυνη ασφαλεφη παρ'οτι καρτερουσες απο τοσο αμεστωτο πολεμιστη.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Ω αφο το παιδι ολονισμας μας ακονιζει το φιλοτιμο. *(Φεβγει).*

Σαλπιγγες. Ερχεται ο ΔΟΥΓΛΑΣ.

ΔΟΥΓΛΑΣ

Αλος παλι βασιλεας. Φυτρωνουν σαν της υδρας τα κεφαλια. Εγω 'μαι ο Δουγλας, ολεθρος σ' ολους που φορουν τα χρωματασου. Πιός εισαι συ που μου καμωνεσαι τον βασιλεα το προσωπο.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Ο Βασιλεας ο ιδιος. Κατακαρδα λυπουμαι, Δουγλα, που τοσα εδω ειδωλα μου απαντησες, μα οχι εμενα τον αληθινο. Εχω διο γιους που σας ζητουν παντου στο καμπο, εσενα και τον Περση. Ομως αφου καλοτυχα ετσι προβαλες μπροσταμου, θα σε χτυπησω εγω. Λοιπον φυλαξου.

ΔΟΥΓΛΑΣ

Φοβουμαι εισαι και συ αλος καλπικος. Το ομολογω ομως, το παραστημα σου αληθινα βασιλικο. Μα οπιος κι' αν εισαι, εισαι δικοςμου, και νά σε καταχτω.

Μονομαχουν. Ο ΒΑΣΙΛΕΑΣ σε κιντυνο, οταν προφταινει ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ.
ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Σηκωσ' το, να με δεις το κεφαλισου, Σκοτε μηδαμινε, μηπως δεν το σηκωσεις πια. Του τιμημενου Σερλεϊ η ψυχη, του Σταφορν και του Μπλοντ, εδω ειναι μεσα σ'αφο το χειρι. Εγω ειμαι, εγω ο διαδοχος που θα σου φωτο το ματι' αφοτος δεν υπογραφει παρα ενοει και να πλερωσει.

Μονομαχουν. Ο ΔΟΥΓΛΑΣ φεβγει.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Θαρος, μιλορδεμου. Μηπως επαθε η μεγαλειοτη σου; Ο Γουσης μου ζηται βοηθια, μου ζηται κι' ο Κλιντος. Τρεχω στον Κλιντον.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Στασου κι' ανασανε λιγο. Ξεπλυθηκε τωρα το στιγματισμενου σου ονομα. Με εσωσες πιστα, ψυχοπονας το βλεπω τη ζωημου.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Ω Θεμου, πός μ' αδικησαν οσοι ειπαν ανυπομονα το θανατουσου. Αν ειτανε ετσι, θα αφινα ησυχο του Δουγλα το προσβλητικο σπαθι; Θα σ' αποελιωνε πιο συντομα παρα του κοσμου ολα μαζι τα φαρμακερα βοτανια. Θα εσωζα τοτε και τους προδοτικουσιμου κοπους.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Τρεχα στον Κλιντο, εγω πηγαινω προς τον Γουση. *(Φεβγει).*

Ερχεται ο Περσης

ΠΕΡΣΗΣ

Αν δεν κινω λαθος, εσυ εισαι ο Χαρης ο διαδοχος.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Μηπως θαρουμες ισως πως θαν τ' αρνηθω το ονομαμου;

ΠΕΡΣΗΣ

Το δικουμου Περσης.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Α τοτε εναν ανταρτη ατρομητο θωρω με το ονομασου αφο. Ναι, εγω 'μαι εδω ο διαδοχος. Και μη νομισεις, Περση, πως θα μοιραστουμε στο εξης τη δοξα. Τον ιδιο κυκλο δεν τον περπατουν διπλα αστρα. Μητε μορπει διο κυβερνητες να σηκωσει ο τοπος, τον Περση και το Χαρη.

ΠΕΡΣΗΣ

Ουτε δε θα σηκωσει, γιατι ηρθε η ωρα ο ενας μας να λειψει. Κριμα που το ονομασου δεν ειναι υπεροχο, τοσο οσο το δικουμου.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Θα γινει εδω πιο υπεροχο πριν σε χωριστω. Ολεσσου τις πρωτοβλαστες τιμες του κρανουσου εδω θαν τις μαδησω, κι' ενα στεφανι θα πλεχτουν να με στολισουν.

ΠΕΡΣΗΣ

Δεν τα σηκωνω τα φουντολογα σου πια. *(Μονομαχουν).*
Ερχεται ο ΦΑΛΣΤΑΦ

ΦΑΛΣΤΑΦ

Καλα τα λες, Χαλ! Δωσ'του Χαλ! Οχι, σ' το λω δεν εχει εδω παιδι να παιξεις.

Ερχεται ο ΔΟΓΛΑΣ που μονομαχει με το ΦΑΛΣΤΑΦ. Αφτος ξαπλωνεται, ταχα σκοτωμενος. Ο ΠΕΡΣΗΣ πληγωνεται και πεφτει.

ΠΕΡΣΗΣ

Ω Χαρη, παι με στερησες τη νιοτημου. Καλυτερα αντικριζω το χαμο της εφκολοτριφτης αφτης ζωης παρα τη μεγαλοπρεπησου δοξα, που σε λαμπρυνει ο θανατοςμου. Πληγωνει πιο βαθια τους στοχασμουσμου παρ' οτι το σπαθι τη σαρκαμου. Ομως οι στοχασμοι ειναι σκλαβοι της ζωης, η ζωη ειναι μπαιγνιο του καιρου, μα κι' ο καιρος, ο μετρητης ολου του κοσμου, κι' αφτος θα σταματησει. Ω ελεγα να προφητεψω, ομως το χωματενιο παγερο αφτο χειρι του θανατου μου παταει τη γλωσα. Οχι οχι, Περση, σκονη εισαι πια, τροφη εισαι για. . .

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Σκουληκια, αντρειε Περση. Εχε για, ω μεγαλη καρδια. Κακοκλωστη φιλοδοξια, ω ποσο τωρα ζωωσες. Οσο το σωμα αφτο ειχε μεσατου ψυχη, βασιλειο ολοκληρο δεν το χωρουσε' τωρα διο βηματα μια γη κοινη του περισεβει. Ετουτη η γη που σε κραταει νεκρο, δε μας κραταει και ζωντανο αλοτειο παλικαρι ατρομητο. Αν αισθητη ειταν η φιλοφροσυνη, δε θα σου δειχνα ισως τωση θερη συμπαθια, τωρα ομως ο μαντυασμου ας σκεπασει το σαραγαμενο προσωποσου. . . Εχε για! Παρε καθε επαινοσου μαζι στους ουρανοους' τα κριματασου εδω στον ταφο ας κοιμηθουν μαζισου, κι' ας μεινουν αμνημονεφα στη ταφοπετρισου. *(Βλεπει το ΦΑΛΣΤΑΦ κατα γης)*. Μπα, παλιεμου γνωριμε, ολη αφτησου η σαρκα δεν μπορούσε να κρατησει λιγησου ζωη; Κατακαημενε Τζακ! Καλυτερα ειχα αν μουλειπε ενας καλυτεροσου. Ω βαρια θα σ'ειχα στην καρδιαμου σημερα αν καθολου συμπαθουσα τη ματαιοσυνη.

Σημερα ο χαρος πιο παχυ δεν πηρε ετσι αλο θυμα,
αν και πολους μου τ' αχαρο θα κλει πιστους το μνημα.

Ξεσπλαχνο εφτυς απο γιατρου νιστερι θα σε δω.
πριν, κοιτου αφτου αιματοβρεχτος στου Περση το πλεβρο.

(Φεβγει)

ΦΑΛΣΤΑΦ *(Σηκωνεται)*

Ξεσπλαχνο λει; Αν με ξεσπλαχνισεις εμενα σημερα, με την εφημου αλατισεμε κιολας και φραγεμε αβριο. Μα την ψυχημου, καιρος ειταν να σκοτωθω ψεφτικα, ειδη εκεινος ο αφρισμενος ο μπαμπουλας ο Σκοτος θα με σκοτωνε χωρις να σκοτιστει. Ψεφτικος λει; Ψεματα. Δεν ειμαι ψεφτικος. Αν πεθανεις εισαι ψεφτικος, γιατι δεν ειναι παρα ψεφτανθρωπος ο ανθρωπος χωρις ανθρωπινη ζωη. Ομως ψεφτοπεθαινεισ οταν ετσι ζεις, δεν εισαι ψεφτικος, παρα εισαι αληθινη και καθαφο εικονα της ζωης. Το καλυτερο μερος της παλικαριας ειναι η φρονιμαδα, οπου με το καλυτερο αφτο το μερος εσωσα εγω

τη ζωημου. Για στασου, φοβιμαι αφτο το μπαρουτοφαγο το Περση, κι' ας ειναι πεθαμενος. Τι θα γινει αν ειναι κι' αφτος ψεφτικος και σηκωθει; Μα την αληθια, αφτος θα βγει ο καλυτερος ψεφτικος. Λοιπον καλυτερα στα σιγουρα, ναι κι' επειτα παιρνω ορκο πως εγω τον σκοτωσα. Γιατι ταχα δε μπορούσε κι' αφτος να σηκωθει οπως σηκωθηκα κι' εγω; Τι μπορεί να με βγαλει ψεφτη παρα μ'ατια, κι' εδω κανεις δε με βλεπει. Λοιπον, αγαπημου, νά μια ακομα στο μερισου *(του δινει μια σπαθια)* κι' ελα απο δω μαζιμου. *(Φορτωνεται τον ΠΕΡΣΗ στη ραχητου)*.

Ερχονται ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ κι' ο ΛΑΚΑΣΤΡΟΣ

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Ελα, αδερφε Λακαστρε. Πολυ παλικαρισα σαρκωσες το παρθενικο σπαθισου.

ΛΑΚΑΣΤΡΟΣ

Στασου. Πιός ειναι κεινος; Αφτος εδω ο χοντρος δεν μου ειπες πως σκοτωθηκε;

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Ναι, τον ειδα νεκρο, ξαπλωμενο κατα γης χωρις πνοη και καταματωμενο. Ζωντανος εισαι, η εισαι της φαντασιας πλασμα που γελα τα ματιαμας; Μιλα παρακαλω. Δεν πιστεβομαστε τα ματιαμας χωρις τα αφτιαμας. Δεν εισαι οτι φαινουσουν.

ΦΑΛΣΤΑΦ

Διχως αλο. Δεν ειμαι διπλος ανθρωπος. Ομως αν δεν ειμαι ο Φαλσταφ ο Τζων, μουντζωνεμε. Νά ο Περσης *(Ρηχνει χαμω το λειψανο)*. Αν ο πατεραςσου θα με τιμησει αναλογα, παιε καλα' αν οχι, ας σκοτωσει ο ιδιος τον κατοπινο τον Περση. Περιμενω να με καμει η λορδο η κοντε, αμε τί;

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Πώς; Τον Περση τον σκοτωσα ο ιδιος, τον ειδα νεκρο.

ΦΑΛΣΤΑΦ

Οχι δα; Ω Θεμου στα ουρανια, πώς αφτος ο κοσμος αγαπαι τα ψεματα! Σ' το παραδεχουμαι, ειμουνα κατα γης, η ανασαμου κομενη. Το ιδιο κι' αφτος. Ομως σηκωθηκαμε κι' οι διο την ιδια στιγμη και πολεμησαμε μια ολοκληρη ωρα με το ρολοι της Μητροπολης. Αν με πιστεβετε, καλα. Αν δε με πιστεβετε, τοτε οσοι αμειβουν την παλικαρια ας εχουνε το κριμας στην ψυχη τους. Στη ζωημου ορκιζουμαι, του καθησα αφτη τη λαβωματα στο μερι. Αν αφτος ειτανε ζωντανος και τολμουσε να πει οχι, θαν τουδινα να καταπαιε το μιστου το σπαθι.

ΛΑΚΑΣΤΡΟΣ

Τετια αλοκοτη ιστορια δεν ακουσκηκε ποτε.

ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Μα δεν υπαρχει κι' ανθρωπος πιο αλοκοτος. Ελα παρε το φορτωμασου

στη ραχισού. Αν δικημου μια ψεφτιτσα μπορεί να σ' ωφελήσει, ενιασου θα τη στολισω με τα λογια τα πιο πιστικα. (Σαλπίζει υποχωρηση). Η σαλπιγγα χτυπα υποχωρηση. Η νικη είναι δικημας. Ελα, αδερφε, ας ανεβουμε στην κορφη του λοφου να δουμε ποιό φιλοιμας νεκροι, ποιό ακομη ζουνε.

Ο ΦΑΛΣΤΑΦ φορτωνεται το λειψανο.

Τ Ε Δ Ο Σ

ΧΡ. ΕΜΜ. ΑΓΓΕΛΟΜΑΤΗ

ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΕΝΟΣ ΠΟΙΗΤΗ

(Ο Κρυστάλλης όπως προβάλλει σε μιὰ σειρά ανέκδοτά του γραμματα πρὸς τὸ φίλο του Δημ. Ἀλεξόπουλο).

Β΄.

Ἴσως θᾶπρεπε, φέρνοντας στὸ φῶς τὰ γράμματα αὐτὰ τοῦ Κρυστάλλη, νὰ τονίσω ὅτι δὲν γράφω ἐδῶ μελέτη, οὔτε κάνω ἀνάλυση τοῦ ἔργου του. Τὸ ἔργο τοῦ Κρυστάλλη χρειάζεται, ἀληθινὰ καὶ μελέτη καὶ ἀνάλυση, γιατί ἂν μιὰ φορὰ ἀντίκρουσε τὴν ἐχθρα καὶ τὸν πόλεμο τῆς καθαρεύουσας καὶ σήμερα ἀντιμετωπίζει ἄλλους ἐχθροὺς πὺ μπουρεῖ νὰ εἶναι ἐμπαθέστεροι. Ἀντιμετωπίζει τὴν λύσσα τῶν νέων ποιητῶν, πὺ τὸ ὄνομα Κρυστάλλης φέρνει περιφρονητικὸ καὶ «ἀπὸ Τρίποδος» τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη των καὶ πὺ γι' αὐτοὺς ὁ ποιητὴς δὲν ἔγραψε τραγούδια, ἀλλὰ ἐρίμαρε πάνω σὲ ὠρισμένα θέματα. Θαυμάσια, Ποιητὴς λοιπὸν δὲν εἶναι ὁ Κρυστάλλης. Ποιητὴς εἶναι κείνος πὺ περιφρονεῖ τὸ θυμάρι, τὸ ἑλληνικὸ βουνό, τὴ στάνη, τὸ λόγγο, τοὺς καῦμοὺς τοῦ χωριάτη, τὴς ἀγάπες τῆς χωριατοπούλας, τὸ σφύριγμα τοῦ πλατάνου, τὸ θρόισμα τῆς λεύκας, τὸ λάλημα τῆς φλογέρας καὶ ὄνειρεύεται ὄργια σὲ κοσμοπολιτικὰ μπάρ, σὺθαμπα πὺ στίζονται ἀπὸ βαθύχρωμα λαμπιόνια, «ντιβάνια βαθυὰ σὺν τάφους» κραιπάλες μὰ ἐθγενικὲς καὶ μελάγχολες Κυρίες, πὺ θέλανε ὄχι τὸ ἄρωμα τῶν ἀγριοβοτάνων τῆς ἑλληνικῆς ρεματιᾶς, ἀλλὰ τοὺς καπνοὺς καὶ τὸ θόλωμα τῆς ἡρωίνης καὶ τῆς μορφίνης. Ποιητὴς εἶναι κείνος πὺ ζητάει νὰ βάλει σὲ στίχους μιὰ σκηνή· ἂ λά Πιτιγκρίλι, πὺ ἔχει πρότυπο τὸν Μπωντελαίρ, τὸν Βεργλαίν, τὸν Γουάιλντ, ἴσως καὶ τὸν Καβάφη. Ὁ Κρυστάλλης; Τσομπάνος. Ποιὰ ἀξία μπουρεῖ νὰ ἔχει «ὁ Γέννος» ποιὰ δύναμη «ὁ Σκάρος» ἐμπρὸς στοὺς αἰσθη-

σιασμούς τῶν τραγουδιῶν τοῦ Μαλλαρμέ, ἔμπρὸς στὴ διάστροφη ἔννοια τῶν τραγουδιῶν τοῦ Καβάφη; Ἄλλὰ τάχα ὅπως σκέπτονται, ἔτσι, νὰ ἔχουν ἄδικο; Μπόρεσε ἄραγε ποτὲ τὸ φῶς νὰ πλημμυρήσει τὴν καρδιά τους, μπόρεσε τὸ βουνὸ νὰ σκιάσει τὸ εἶναι τους, μπόρεσε ὁ ἀέρας νὰ τραγουδήσει τρικυμιστὸς σταυτιά τους; Μπόρεσαν ποτὲ ν' ἀνοίξουν τὰ μάτια στὸ αἴσθημα ποὺ ξεκινᾷ, ἀπὸ τὰ κατάβραθα τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, μπόρεσαν νὰ ἔχουν συνείδηση τῆς ζωντανίας τῆς γλώσσας τους, μπόρεσαν νὰ ἴδουν τοὺς κόσμους ποὺ προβάλλουν παραδεισιακοὶ στὸν ἑλληνικὸ πνευματικὸ κόσμον, ποὺ βρίσκεται τόσο μακρῶν ἀπὸ τοὺς κόσμους τοῦ κοκτέιλ καὶ τῶν χιλίων δηλητηριῶν ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ μαστιγώνωνται οἱ αἰσθήσεις; Ὁχι, δὲ μπόρεσαν. Κι' ὅπως μιὰ φορὰ μὲ τὴν καθαρεύουσα ἔτσι καὶ τώρα ὁ Κρυστάλλης πρέπει νὰ πολεμήσει. Καὶ νεκρὸς ἀγωνιστής. Ζωντανός, ἐχτίκιαζε στὴν ἀρχὴ σ' ἓνα τυπογραφεῖο, ὕστερα σ' ἓνα ἀνήλιαγο γραφεῖο ἀντικρούζοντας τὴν καθρεύουσα, ὅλο σχεδὸν τὸν πνευματικὸν κόσμον τῆς ἐποχῆς του ποὺ μὲ τὴν μουχλιασμένη ἀσπίδα τῆς προγονοπληξίας ἔζητοῦσε νὰ σαρώσει τὴν νέα πνοὴ ποὺ κατέβαινε (μὲ τὸν Κρυστάλλη) ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου, ἔβγαине ἀπὸ τὰ σπλάγγνα τοῦ ἔθνους. Νεκρὸς ἀντιμετωπίζει καὶ πάλι τὴν ἐμπάθεια καὶ τὴν κακία. Ἄλλὰ καὶ ἂν δὲν ἦταν ἄνθρωποι σὰν τὸν Ροδᾶ (πόσες φορὲς ὁ μελετητὴς τοῦ ἔργου τοῦ Κρυστάλλη δὲν θ' ἀναφέρει τὸ ὄνομα του!) νὰ προτάξουν τὴν ἑλληνικὴ καὶ ξεκάθαρη σκέψη των στὸ ξενόπληκτο θόλωμα τοῦ μυαλοῦτων καὶ πάλι θ' ἀρκοῦσαν οἱ ἀπαντήσεις ποὺ δίνει στὰ γράμματά του αὐτὰ ὁ Κρυστάλλης γιὰ νὰ μείνει καὶ νεκρὸς ὁ ἀγωνιστής. Καὶ εἶναι οἱ ἀπαντήσεις τέτοιες ποὺ δὲν μποροῦν νὰ περάσουν ἀπαρατήρητες. Πλάι στὸν καθυμὸ τῆς ὑγειᾶς, στὸν πόνο τοῦ ἀνθρώπου ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ σπουδάσει, ὑψάνεται ἡ γνώση καὶ ἡ μάθηση ἐκείνου ποὺ ὅ,τι ἔμαθε τὰ χρωστᾷ στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του, στὸν ἰδρώτα ποὺ ἐστάλαξε ἀπὸ τὸ μέτωπό του στὸ βιβλίον ποὺ ἀγόραζε ξεκόβοντας ἀπὸ τὸ ψωμί του. Καὶ ἡ γνώση εἶναι τέτοια ποὺ νὰ βάζει ὄρια στὴν ποίηση, τὴν μιὰ καὶ ἀληθινὴ, τοῦ αἰσθηματος καὶ ὄχι τοῦ αἰσθησιασμοῦ.

Στὸ παρακάτω γράμμα πρὸς τὸν φίλον τοῦ Ἀλεξόπουλο, πόσα δὲν μᾶς λέει, ποιοὺς κόσμους δὲν ἀνοίγει, πῶς ὀρθώνεται, ἐνάντια στοὺς χθεσινούς καὶ τοὺς σημερινούς ἐπικριτές!

Ἀθῆναι, 5 Ἀπριλιοῦ 1893.

Ἀγαπημένε μου Μῆτρο,

Ἔλαβα καὶ τὰ δυὸ γράμματά σου, τὰ ὁποῖα μ' εὐχαρίστησαν πάρα πολὺ, τὸ πρῶτον μὲ τὸν περιπόθητον παρᾶ μέσα καὶ τὸ δεύτερον μὲ τὴν νίκη σου στὴ συζήτησι μὲ Κορφιάτες γιὰ τὴν ποίησί μου. — Βρὲ ἀδερφέ, μὲ αὐτὴν

τὴν παιδαγωγικὴ κ' ἐσὺ εἶρες τὸν «ἀναβαλόμενό σου», κ' ἐγὼ τὸν μελεᾶ μου. Ἀναποδογύρισα ἀπὸ τὸν περασμένο μῆνα ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα καὶ μόλις τελευταῖα ἔμαθα ὅτι μόνον εἰς τοῦ Κουσουλίνου, ποὺ καὶ ἐτυπώθη, ἴσως νὰ πωλῆται. Πατῶ λοιπὸν στοῦ Κουσουλίνου καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ διάβολος τῶφρε νὰ μὴν ἔχουν ἐκεῖ αὐτοὶ ἓνα σῶμα. Μοῦ ὑπόσχονται λοιπὸν νὰ στείλουν εἰς τὸ σπῆτι τοῦ κ. Παπαδοπούλου (τοῦ συγγραφέως τῆς) νὰ πάρουν καὶ νὰ γυρίσω ὕστερα ἀπὸ δυὸ-τρεις μέρες. Ἄλλ' ἀπὸ τότε πέρασαν τρεῖς ἑβδομάδες ποὺ κάθε 2—3 μέρες περνῶ ἀπὸ κεῖ κι' ἀκόμα μοῦ τὴν φέρουν, ἐμεσολάβησαν κ' ἡ γιορτὴ καὶ βάλτου ρήγανη.

Ἄλλὰ σήμερον θὰ πάω γιὰ τελευταία φορὰ κι' ἂν δὲν τὴν ἔχουν φέρε ἀκόμα θὰ τοὺς ζητήσω τὴν διεύθυνσι τοῦ κ. Παπαδοπούλου καὶ γιὰ τὸ χατήρι σου, ὅρὲ Καβράκι μου, θὰ πάω στὸ σπῆτι του νὰ τὴν πάρω καὶ νὰ σοῦ τὴν στείλω μαζί μὲ τὸ 1 σῶμα τῶν τραγουδιῶν μου.

Αὐτὴ ἡ ἱστορία ἔτρεξε γιὰ τὴν παιδαγωγικὴ καὶ γιὰ τὸ δῦτε σῶγραφα. Γιατὶ περιμένοντάς την, εἶχα ἔτοιμο καὶ τὸ γράμμα ἀπὸ τὰς εἴκοσι Μαρτίου καὶ σήμερον τὸ σχίζω. Μὴ λοιπὸν, γιὰ τὸ Θεό, λὲς ὅτι σ' ἔλησμόνησα.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ τελευταῖα ποιήματά μου εἶμαι κατενθουσιασμένος, γιὰτι μ' οὐτὰ πλέον ἐπῆρα τὴν θέσιν μου κι' ἐγὼ στὸν σημερινὸν Ἑλληνικὸν Παρνασσό. Ποτὲ δὲν ἐπερίμεναν τέτοια ποιήματα οἱ γνωριμοί μου. Ἐμειναν ὅλοι ἐκπληκτοὶ ἅμα τὰ εἶδαν. Μάλιστα ἡ γλῶσσά των, ἐσήκωσε πάλιν συζητήσεις μεταξὺ τῶν λογίων μας.

Αἱ κρίσεις τοῦ Καζαντζῆ, ὅστις ἔχει καὶ πολλὰς ἰδέας σφαλμένες, δὲν εἶναι καὶ πολὺ ἐπίμονες, καὶ εὐνοϊκαὶ γιὰ μένα, ὅσον εἶναι τὸ ξεσπάθωμα τοῦ κ. Γαβριηλίδη, τὸ ἠποῖον... πόσους ἐξάλισε... Κ' ἐγὼ ξαφνίστηκα ἅμα τὸ εἶδα ἓνα πρῶτ' εἰς τὸ Καφφενεῖον, κι' ἅμα τὸ διάβασα ἀναταράχτηκα τὰ ἐθεώρησα ἀλήθεια ὑπερβολικά. Ἄλλ' ἐσυλλογίστηκα συνάμα καὶ δυὸ πράγματα: **1ον** ὅτι, ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ τὰ ἐξυψώσῃ τὰ ποιήματά μου ὁ Γαβριηλίδης ἔαν δὲν τὰ ἔβρισκε ν' ἀξίζον κάτι τι ὑπὲρ τὸ μέτριον, διότι γνωρίζεις καὶ σὺ τί εἶναι Γαβριηλίδης. **2ον**. Καὶ ἂν δὲν ἄξιζαν τόσα πολλὰ τὰ ποιήματά μου, ἔπρεπε νὰ γίνῃ τὸ ξεσπάθωμα αὐτὸ (πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὸν κ. Γαβριηλίδη) διὰ νὰ ἐπιβληθῶ ἐγὼ περισσότερον εἰς τὸν κύκλον τῆς σημερινῆς φιλολογίας καὶ εἰς τὸ κοινόν.

ΧΡ. ΕΜ. ΑΓΓΕΛΟΜΑΤΗΣ

(Συνεχίζεται στὸ ἐπόμενο φύλλον τῆς «Ἰδέας»).

ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Ο πόλεμος και η ηθική συνείδηση.

Τὸν τελευταῖο καιρὸ στὴ Γαλλία ἀνακινήθηκε μὲ πολλὴ οἰξύτητα τὸ ζήτημα τῶν νέων οἱ ὅποιοι ἀρνοῦνται, γιὰ λόγους συνειδήσεως, νὰ καταταχθοῦν στὸ στρατό. Μιὰ σειρά ἀπὸ παρόμοια ἐπεισόδια προκάλεσε μιὰ ἐμπιστευτικὴ ἐγκύκλιος τοῦ ὑπουργείου Ἑσωτερικῶν, πού μάλιστα ἔγινε γνωστὴ σχολιάσθηκε ἀπὸ διάφορες πλευρῆς.

Μιὰ ἀποψη εἶταν βέβαια ὅτι οἱ νέοι αὐτοὶ ὑποκρίνονται· ἀλλὰ ὅπως παρατηρεῖ ἓνας δημοσιογράφος «εἶναι πιθανὸν οἱ περιπτώσεις τῆς ὑποκρίσεως νὰ εἶναι πολὺ λιγότερες ἀπὸ ὅσο φαντάζονται· γιὰτὶ γιὰ νὰ ὑποκρίνεσαι καὶ νὰ ἐμμένεις στὴν ὑπόκρισή σου, χρειάζεται ἓνα θάρρος ἀνώτερο ἀπὸ τὸ συνειθισμένο».

Ἡ ἐγκύκλιος κατηγοροῦσε ὀνομαστικὰ ὠρισμένες ὀργανώσεις, ἄλλες θρησκευτικῆς καὶ ἄλλες σοσιαλιστικῆς ἢ φιλελεύθερης, καθὼς καὶ ὠρισμένες ἐφημερίδες γιὰ τὴ φιλεργητικὴ τους προπαγάνδα. Μὲ τὴ μεγαλύτερη δριμύτητα ἀπήντησαν στὶς κατηγορίες οἱ Χριστιανοί. Ἔτσι ὁ Π. Gillet ἐγκαινιάζοντας τὰ μαθήματα τοῦ Ἰνστιτούτου Πίου τοῦ ΧΙ, ὑπέμνησε τὶς μεγάλες ἀνθρώπινες ἀπώλειες πού ὑπέστησαν κατὰ τὸν πόλεμο οἱ δομινικανοί, καθὼς καὶ τὸν ἡρωϊσμὸ καὶ τὴν αὐτοθυσίαν πού ἐδειξαν οἱ περισσότεροι στὴν ὑπηρεσία τῆς πατρίδας τους. Στὶς «Études» δημοσιεύεται ἓνα μακρὸ ἄρθρο ἐπάνω στὸ ἴδιο θέμα, καὶ ὑπὸ τὸ ἴδιο, συντηρητικὸ, πνεῦμα. Ὁ συγγραφεὺς τῆς, R. Brouillard, στηριζόμενος σὲ ἐπίσημα καθολικὰ δοκουμεντα, φρονεῖ ὅτι «ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ἐνώνει τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα : ἓναν ἐθνικισμὸ χριστιανικὸ καὶ σάφρονα μὲ μιὰ εἰρηνευτικὴ προσπάθεια ἐξ ἴσου χριστιανικὴ καὶ φρόνιμη».

Γιὰ μιὰ «κοινωνία πνευμάτων».

Ἐπὶ τὸν τίτλο αὐτὸ ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν—τὸ Ἰνστιτούτο πνευματικῆς συνεργασίας—ἐδημοσίευσεν σὲ τόμο ἐπιστολὰς διαφόρων ἐξεχόντων διανοουμένων ἐπάνω στὸ ἀκόλουθο ζήτημα: μὲ τί τρόπο θὰ μποροῦσε νὰ ὀργανωθεῖ μιὰ «τάξη» πνευματικὴ διεθνῆς, καὶ πῶς θὰ μποροῦσε αὐτὴ νὰ ἐκδηλωθεῖ ἐπάνω ἀπὸ τὰ ταξικὰ, τὰ πολιτικὰ συμφέροντα; Στὴν ἀλληλογραφία ἔλαβαν μέρος ὁ Π. Βαλερύ, ὁ Σαλβαδὸρ ντὲ Μαντιαριάγα, ὁ Γιλβ. Ματρεϋ κ. ἄ. Ἀπὸ τὸ σύνολο ἐξάγεται ἓνας δυνατὸς πόθος τάξεως καὶ ἱεραρχίας, μὲ βάση τὴν «κοινωνία» αὐτὴ «τῶν πνευμάτων».

«Γιατί ὁ πόλεμος;»

Πρὶν ἀπὸ τὸν τόμο αὐτὸ, εἶχαν ἐκδοθεῖ στὴν ἴδια σειρά μὲ τίτλο «γιατί ὁ πόλεμος;» ἐπιστολὰς τοῦ Ἀϊνστάϊν καὶ τοῦ Φρόυντ.—Ὁ μεγάλος μαθηματικὸς, ἐκεῖ μέσα ἀρκεῖται νὰ θέσει τὸ πρόβλημα: «ὑπάρχει καμμία πιθανότης νὰ καθοδηγηθεῖ ἡ ψυχικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ ἀμύνεται ἀποτελεσματικώτερα

ἐναντίον τῶν ψυχώσεων τοῦ μίσους καὶ τῆς καταστροφῆς;» Γνωρίζουμε ὁμως ἀπὸ παλαιότερα κείμενά του, καὶ ἰδίως ἀπὸ τὴ δήλωση συμμετοχῆς του στὴ «Διεθνῆ τῶν Ἀνθισταμένων κατὰ τοῦ πολέμου» τῆς Λυῶν (Αὐγούστος 1931), πρὸς ποιά κατεύθυνση ἀναζητεῖ τὶς σχετικῆς πιθανότητες: «σὲ δώδεκα κράτη, οἱ νέοι ἀγωνίζονται ἓναν. τῶν τῆς στρατολογίας, ἀρνούμενοι νὰ ἐκτελέσουν τὴ στρατιωτικὴ τους θητεία. Αὐτοὶ εἶνε οἱ πρωτοπόροι ἑνὸς κόσμου ἀπηλλαγμένου ἀπὸ τὸν πόλεμο. Κάθε εὐλικρινῆς φίλος τῆς εἰρήνης πρέπει νὰ τοὺς ὑποστηρίξει καὶ νὰ τοὺς βοηθήσει.»¹)

Ἡ ἀπάντηση τοῦ ἴδρου τοῦ τῆς ψυχανάλυσεως στηρίζει τὶς ἐλπίδες γιὰ τὴν κατάπαυση τῶν πολέμων στὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ στὸ δικαιολογημένο φόβο γιὰ τὶς συνέπειες πού θὰ εἶχε ἓνας μελλοντικὸς πόλεμος.

Γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἔθνους.

Μὲ τὴν κατάπαυση τῶν πολέμων, ἡ τοῦλάχιστον μὲ τὴν ἀπομάκρυνσή τους, δ. ἄ τῆς δημιουργίας ἑνὸς «εὐρωπαϊκοῦ ἔθνους» ἀσχολεῖται ὁ Ἰουλ. Μπεντὰ στὸ τελευταῖο του βιβλίον. Τὸ εὐρωπαϊκὸ ἔθνος θὰ λάβει ὑπόστασις ὅταν οἱ εὐρωπαῖοι λάβουν συνείδησίν του : «Ἡ Εὐρώπη, ἂν ποτὲ γίνεαι θὰ εἶναι, κατ' ἀνάγκην μιὰ ἰδέα» ὥστε πρωτίστως ἡ δημιουργία του ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς διανοουμένους καὶ τοὺς πνευματικὸς ἡγέτες. «Ἡ Εὐρώπη θὰ εἶναι μιὰ νίκη τοῦ ἀφηρημένου ἐπὶ τοῦ συγκεκριμένου», τῆς διανοήσεως ἐπάνω στὴν αἴσθησι.

Ὁ Ἄλβ. Τιμπωντέ, ἀπαντώντας στὸ κήρυγμα αὐτὸ, πού τὸ χαρακτηρίζει ἐλεατικό, παρατηρεῖ πῶς ὅσο κι ἂν οἱ θεωρίες τοῦ Μπεντὰ φαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως παράκαιρες, ἴσως κατ' οὐσίαν νὰ παρουσιάζονται κίολας σήμερα ἐφαρμοσμένες ἀπὸ τὴν ἀποψη ἀκριβῶς τῆς ἐλεατικῆς αὐτῆς στεγνότητος καὶ ἀντικαλλιτεχνικῆς βαρύτητας, σὲ τόπους ὅπως ἡ Ρωσία, ἡ Ἰταλία, ἡ Γερμανία...

Στὸ ἴδιο ἔργο ἀπαντᾷ καὶ ὁ Ἰ. Γκερνό : ἡ Εὐρώπη δὲ θὰ ξεκινήσει ἀπὸ θεωρητικὰ κηρύγματα· οἱ διανοούμενοι τοῦ Μεσαίωνος ἐδίδαξαν τὶς γενικῆς ἔννοιες, τὰ «καθ' ὅλου», καὶ ὅμως ἡ ἐποχὴ τους εἶδε τὴ μεγαλύτερη διαίρεση μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων... «Ἡ αὐθεντία τῶν διανοουμένων δὲ θὰ δημιουργήσῃ τὴν Εὐρώπη, γιὰτὶ οἱ διανοούμενοι δὲν ἔχουν αὐθεντία... Καὶ ἂν γίνεαι ποτὲ ἡ Εὐρώπη, εἶναι γιὰτὶ ἡ ἰδέα τῆς Εὐρώπης ἀρχισε νὰ συγκινεῖ τοὺς ταπεινότερους Εὐρωπαίους. Εἶναι ὁ καρπὸς τῶν δοκιμασιῶν τους «τῆς δυστυχίας τους».

Τὸ Συνέδριον τῆς Ραγούζας.

Ἡ συγκέντρωση τῶν Ρ. Ε. Ν. στὴ Ραγούζα καὶ τὰ ἐπεισόδια πού προεκλήθησαν ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς διανοουμένους, προεκάλεσαν ἀρκετὰ σχόλια στὸν ἔξενον τύπον :

«Δὲν ἐπρόκειτο καθόλου νὰ γίνεαι μιὰ δημοσία προσβολὴ τῆς Γερμανίας μπροστὰ στὸν κόσμον τῶν γερμμάτων· ἐπρόκειτο νὰ ἐξευρεθεῖ ἓνα πεδίο συνεννοήσεως καὶ νὰ ἀποδειχθεῖ ἡ καλὴ διάθεση καὶ τῶν δύο παρατάξεων. Ἀλλὰ οἱ Γερμανοὶ δὲν θέλησαν νὰ δεῖξουν αὐτὴ τὴ διάθεση» (Πολωνικὴ ἐφημερίδα).

«Ἡ Γερμανικὴ ἀντιπροσωπεῖα ἐγκατέλειπε ἀξιοπρεπῶς τὴ συγκέντρωση, ἀφοῦ διαμαρτυρήθηκε γιὰ τὴν ὀργανωμένη αὐτὴ ἀντιγερμανικὴ ἐπίθεσι. Ἔτσι τὸ ΡΕΝ Club ὑπέστη μιὰ βαρύτερη ἡττα. Ἄν δὲν ἀποφασίσει ὕστερα ἀπὸ τὰ ἀνήκουστα αὐτὰ γεγονότα, νὰ ἀσχοληθεῖ ἀποκλειστικῶς μὲ τὰ ζητήματα πού πρέπει νὰ ἐνδιαφέρουν μιὰ φιλολογικὴ ὀργάνωση, δὲν θὰ ἔχει πιά κανένα λόγο ὑπάρξεως». (Χιτλερικὴ ἐφημερίδα).

¹ Βλ. καὶ «ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἠθικὴ συνείδηση», ἐδῶ.

«Κατηγορήθηκε από μερικούς ή συγκέντρωση των Ρ.Ε.Ν. ότι έκανε πολιτική ή κατηγορία αυτή είναι έντελως άσπληκτη. «Το Ρ.Ε.Ν. Club έχει υποχρέωση να υψώνει τη φωνή του κάθε φορά που διαπιστώνει γεγονότα αντίθετα στην άποστολή του. Δέν είναι ούτε επαγγελματικό σωματείο, ούτε τουριστική όργάνωση, ούτε καθώς είπαν πολύ σωστά, μία διεθνής διαφόρων εθνικισμών. Και αν πρόκειται να σωπαίνει, δέν έχει παρά να λείψει έντελως» (Γαλλική έφημερίδα).

Οί κατειθύνσεις της σημερινής τουρκικής εκπαιδεύσεως

*Απόσπασμα από άρθρο Γάλλου παιδαγωγού που ύτηρέτησε πολλά χρόνια στην κεμαλική Τουρκία:

«Τήν κεντρική κατεύθυνση της παιδείας τή δίνει ή προσπάθεια για την ένίσχυση του φυλετικού αίσθήματος· «έτσι, αποβλέπει βέβαια ή παιδεία στη δημιουργία ανθρώπων, και ανθρώπων συγχρόνων· αλλά ίδιως αποβλέπει στη δημιουργία Τούρκων. Όλες οι σχολικές και έξωσχολικές ευκαιρίες: έξοδοι και παρελάσεις προσκόπων, γυμναστικές επιδείξεις, σχολικές γιορτές, μεγάλες επέτειοι, χρησιμοποιούν για πατριωτικές διδασχές». Στο σχολείο μερικά μαθήματα αφιερώνονται σε τέτοιες διδασχές.

*Αφ' έτέρου τις τελευταίες μέρες οι τουρκικές έφημερίδες άναγγέλλουν με ευνεμένη σχόλια ότι το ύπουργείο της παιδείας στην Άγκυρα μελετά ένα νομοσχέδιο σύμφωνα με το όποιο τά άρχαία έλληνικά και τά λατινικά εισάγονται ως μάθημα ύποχρεωτικό στα κυριότερα τουρκικά λύκεια.

Κατά του Χιτλερισμού.

*Ο Ούγγαρέζος συγγραφέας Ρ. Ignotus έδημοσίευσε τελευταία ένα βιβλιότατο βιβλίο κατά του Χιτλερισμού. Μολονότι θεωρεί άπίθανη τή γενικότερη επικράτησή του, δέν τήν θεωρεί όμως και αδύνατη· «Βέβαια ξέρουμε πως ό χιτλερισμός είναι μία τρέλλα· αλλά τό ξέρει άραγε επίσης και ή παγκόσμια ιστορία; Μήπως ό οικονομικός χιτλερισμός θά κατορθώσει να λειτουργήσει, και μάλιστα να πραγματοποιήσει τή μεγάλη κοινωνική επανάσταση, τήν όποια ως τώρα ούτε τά μωρξιστικά κόμματα, ούτε τά άλλα κόμματα της άριστερας μπόρεσαν να κάνουν να θριαμβεύσει; Και τέλος μήπως ό χιτλερισμός καταλάβει τήν έξουσία σε όλες τις χώρες, με τήν ετικέττα του εθνικού κολληκτιβισμού; Έμεις άπαντήσαμε άρνητικά· αλλά πρέπει να λογαριάζουμε με τό επισημάλές των προβλέψεών μας... Και αν επιτύχει όμως, ή επικράτησή του θά σημαίνει τήν έπιβολή των κατωτέρων ένστίκτων του ανθρώπου επί των άνωτέρων. Για τούτο, οι διανοούμενοι πρέπει να έτοιμάζονται από τώρα για να προφυλάξουν και να διαφυλάξουν τήν πνευματική κληρονομία του πολιτισμού μας, όπως οι διανοούμενοι του μεσαίωνα έφύλαξαν τήν κληρονομία της άρχαιότητας.

Πάλι ή μεταστροφή του Ζίντ.

Στη «Νέα Γαλλική Έπιθεώρηση», ό Ρ. Φερναντέξ προσπαθεί νά έξηγήσει τή στροφή του Ζίντ στον κομμουνισμό, να τή συσχετίσει με τήν παλαιότερη μορφή του συγγραφέως. Τόν Ζίντ τόν όδήγησε στον κομμουνισμό ό προτεσταντισμός του, και ή έρμηνεία που έδινε της διδασκαλίας του Ίησοφ. «Δέν απέχω πολύ από τού να πιστέψω ότι ό Ζίντ διαβλέπει στη Μόσχα τή μόνη άποτελεσματική προσφυγή έναντίον της Ρωμαϊκής Έκκλησίας· και σ' αυτό επίσης, αισθάνεται κιό πολύ ως Γάλλος προτεστάντης παρά ως κομμουνιστής»....

Παράλληλα στο «Mercure de France» ό L. Durau κάνει τήν ίδια προσπάθεια. Σημαντικό έξωτερικό σταθμό στην εξέλιξή του προς τή Ρωσία, θεωρεί τό ταξίδι του τού 1925 στην Άφρική· εκεί αντίκρουσε για πρώτη φορά τά άπάνθρωπα μέσα που μεταχειρίζεται ό καπιταλισμός για να εκμεταλλεύεται τις άποικίες. Τό κατηγορητήριό του έναντίον της σημερινής συνθέσεως του κόσμου, τόν στρέφει προς τή Ρωσία όπου συναντά μεταξύ της κομμουνιστικής διδασκαλίας όπως έχει εφαρμοσθεί εκεί, και της δικής του ήθικης βασικές όμοιότητες: «συνείδηση του καθήκοντος και της ύποταξης», «έλλειψη του αίσθήματος της ιδιοκτησίας», κ.τ.λ. «Με τό να ξαφνίζεται κανείς που κατέληξε ό Ζίντ στον κομμουνισμό, όμολογεί συνάμα πως ποτέ δέν τόν έδιάβασε καλά».

Γύρω στον Βερλαίν.

Σε μία στιγμή όπου τό ένδιαφέρον των γαλλικών γραμμάτων για τόν Βερλαίν ήταν μάλλον έξασθενημένο, ό ποιητής και κριτικός Fr. Porché, έδημοσίευσε μία μεγάλη βιογραφία του ποιητή με τό χαρακτηριστικό τίτλο «ό Βερλαίν όποιος ύπήρξε». Ό νέος βιογράφος χρησιμοποιεί έκτός από τις άλλες γνωστές πηγές, και άνέκδοτα άπομνημονεύματα για τόν Βερλαίν, γραμμένα από εκείνην που ύπήρξε συζυγός του. Μερικοί θαυμαστές του ποιητή ένόμισαν ότι βρήκαν μέσα στο βιβλίο μία προκατάληψη έναντίον του· πραγματικά, όχι μόνο ό βιογράφος δέν χαρίζει τήν παραμικρή λεπτομέρεια σχετικά με τά μεθύσια του Βερλαίν, τή βιαιότητά του προς τή γυναίκα του, τούς άνομους έρωτές του με άνδρες και γυναίκες, αλλά συχνά προσφεύγει και σε ύποθέσεις που ένώ είναι πάντα πολύ δυσμενείς για τόν ποιητή, πολύ συχνά μοιάζει να μη στηρίζονται σε καμιά στερεή βάση. Ό Πορσέ όμως σε συνεντεύξεις και άνοιχτά γράμματα που έδημοσίευσε, διαμαρτύρεται για τήν κατηγορία αυτή, και διαδηλώνει τό βαθύ του θαυμασμό για τόν ποιητή, έντελως άνεξάρτητο από τή γνώμη, που ως βιογράφος έσχημάτισε για τόν άνθρωπο.

*Ένα άλλο ένδιαφέρον, τό σπουδαιότερο, που παρουσιάζει τό βιβλίο του Φρ. Πορσέ, είναι ότι εκεί μέσα συσχετίζονται πολλά από τά όρμιοτέρα ποιήματα του Βερλαίν με επεισόδια της ζωής του καθε άλλο παρά όρατα· σε τέτοιο βαθμό που ξαναδιαβάζοντάς τα, αισθάνεται κανείς συχνά ένα αίσθημα δυσφορίας. Ό Φρ. Πορσέ, μένοντας στο καθαρά χρονολογικό και βιογραφικό επίπεδο, δέν κάνει καμιά προσπάθεια για να αναλύσει τή λειτουργία χάρις στην όποια τά σκοτεινά γεγονότα της ζωής του κατώρθωνε ό ποιητής να τά μεταρσιώνει σε όλότελα αϊθέρια και φωτεινά ποιήματα.

*Η κριτική του έργου είναι ποικίλη· ένώ από τή μία μεριά ένας ποιητής, όπως ό H. de Regnier, δηλώνει ότι ύστερα από τό διάβασμα του βιβλίου αυτού δέν θά μporέσει να ξαναδιαβάσει τόν Βερλαίν όπως άλλοτε, ή ένας κριτικός όπως ό Τεριβ βρίσκει άφορμή για να διασύρει τή μνήμη του ποιητή, άλλοι κριτικοί, κατηγορούν τό βιογράφο τόσο για τή μέθοδο που άκολουθήσε όσο και για τόν άρχικό του σκοπό: να ξεσκεπάσει τή ζωή ενός μεγάλου ποιητή και να άμαυρώσει τή δόξα του, ή όποια παρ' όλες του τις δηλώσεις, μόνο να χάσει μπορεί στα μάτια των περισσότερων άναγνωστών του.

Θάνατος του άββα Μπρεμόν.

Στις 17 Αύγουστου πέθανε στο έξοχικό του σπίτι κοντά στο Ραυ ό άββας Henri Bremond, συγγραφέας και μέλος της Γαλλικής Άκαδημίας. Έίχε γεννηθεί στο Aix της Προβηγκίας τό 1865· κατατάχθηκε νωρίς στο τάγμα των Ίησουϊτών

καί έσπούδασε στην 'Αγγλία από τὰ 1882 ως τὰ 1892· κατοπιν έδίδασξε σέ διάφορα σχολεία τοῦ ταγματός του, από τὸ ὁποῖο ἀπεχώρησε ἀργότερα. Στην 'Αγγλία ἐγνωρίσθη με τὸν κύκλο τοῦ Νιούμαν και δὲν ἔμεινε ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὴν κίνηση τῶν 'Αγγλων ἀνακαινιστῶν (αὐτὸς εἶναι ὁ ἱερεὺς ποὺ παρά τὴν ἀπαγόρευση τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Southwark ἐκοινωνήσε τὸν Η. Τυτρελ μελλοθάνατο και ἀκολούθησε τὴν κηδεῖα του). Ἔτσι παρά τὴν προσπάθειά του νὰ σταθεῖ μέσα στὰ πιὸ αὐστηρά πλαισία τῆς ὀρθοδοξίας, δὲν κατώρθωσε πάντα νὰ ἀποφύγει τὶς ὑποψίες τῆς Ρώμης, χωρὶς ὅμως νὰ θιγεί ἀπ' αὐτὲς τελειωτικά.

Στὴν Ἑλλάδα ὁ Ἀββᾶς ἔγινε γνωστὸς στὰ τελευταῖα χρόνια, ἰδίως ἀπὸ τὸ κήρυγμα του γιὰ τὴν «καθαρὴ ποίηση», κήρυγμα ποὺ βρῆκε τὴν ἀπήχησή του και ὡς ἐδῶ οἱ σχέσεις του ὅμως με τὸν τόπο μας, χρονολογοῦνται ἀπὸ τὰ 1900, ἀπὸ τότε ποὺ ἐπισκέφθηκε τὰς Ἀθήνας· τὶς ἐντυπώσεις του ἐδημοσίευσε σ' ἓνα μικρὸ βιβλιαράκι «ἡ γοητεία τῶν Ἀθηνῶν» ὅπου προέχει τὸ χριστιανικὸ ἀντίκρουσμα τῆς ἀρχαιότητος.

Τὸ μεγάλο ἔργο τοῦ Η. Μπρεμόν, ποὺ δυστυχῶς τὸ ἀφήνει ἀσυμπλήρωτο, εἶναι ἡ «Histoire littéraire du sentiment religieux en France depuis les guerres de religion jusqu'à nos jours» τῆς ὁποίας ὁ ἐνδέκατος τόμος ἐξεδόθη πρὸ ὀλίγων ἐβδομάδων. Μετὰ τὸ ἔργο του αὐτὸ ἐφώτισε κατὰ τρόπο πρωτότυπο τὸ μυστικὸ στοιχεῖο τοῦ XVII και XVIII αἰῶνος ποὺ ἡ κλασικὴ ἱστορία εἶχε ὡς τώρα ἀμελήσει.

Ἀχμετ Χασίμ.

Ὁ θάνατος τοῦ Ἀχμετ Χασίμ, γνωστοῦ ἀπὸ μερικὲς μεταφράσεις και στὸ ἐλληνικὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ, στερεῖ τὴν Τουρκία ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο σημερινὸ ποιητὴ της. Ὁ Ἀχμετ Χασίμ γεννήθηκε στὴ Βαγδάτη τὸ 1885 και πέθανε στὸ Καδίκιο ὅπου κατοικοῦσε ἦταν καθηγητὴς στὴν Ἀκαδημία τῶν Καλῶν Τεχνῶν και στὴ Σχολὴ Μουλκιγιέ τῆς Ἰόλης. Τὸ ποιητικὸ του ἔργο, εἶναι ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὸ γαλλικὸ συμβολισμὸ, και ὁ ἴδιος ἐξέφραζε κατ' ἐπανάληψιν τὸ θαυμασμὸ του γιὰ τὸν Γκουρμόν, τὸν Ἀ. Φράνς και τὸν Ἀλαίν...

Παλιὰ και καινούρια Ἑλλάδα.

Ὁ J. Martin du Gard, δημοσιεύοντας τὶς ταξιδιωτικὲς του ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, καταλήγει στὴν Ἑλλάδα και στὴν Ἀθήνα. Τὴν ἀρχαία ἀθηναϊκὴ κοσμοθεωρία, τὴ βλέπει σὰν κάτι ἐντελῶς ἐπίκαιρο και ἐξυπηρετικὸ σημερινῶν ἀναγκῶν τὸν Περικλῆ χαρακτηρίζει γιὰ «αἰσιόδοξο δικτατορῆ, κατ' ἐξοχὴν μοντέρνο»: «Παρατηρήστε ὅτι μποροῦσε νὰ περιλαβε κανεὶς τὸ πρόγραμμα τῶν μεγάλων ἔργων τοῦ Περικλῆ μέσα σ' ἐκείνο ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐφαρμόσει ἡ Ἑρῶπη γιὰ νὰ ξαναγεννηθεῖ ἡ σημερινὴ Ἑλλάδα ζητεῖ δρόμους, ὑδροαγωγεία, κεφάλαια Ὁ Περικλῆς, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Πλουτάρχου, εἶχε τὴ φιλοδοξία νὰ καταστήσει τὴν Ἀθήνα ἕδρα μιᾶς κοινωνίας τῶν Ἑλληνικῶν ἐθνῶν δὲ θεωροῦσε τίποτα ἀνώτερο ἀπὸ τὴν εἰρήνην ἀγωνιζόμενον ἐναντίον τῆς οἰκονομικῆς ἀπολυταρχίας»...

Φ. ΡΑΦΑΗΛ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΜΑΡΚΟΥ ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΥ: «Δεκάστιχα και Βιλανέλες».

Με τὴν καινούργια ποιητικὴ συλλογὴ του, ὁ κ. Τσιριμῶκος μᾶς δίνει κάτι γνώριμο και σύγχρονο κάτι πρωτόφαντο. Τὸ γνώριμο συνίσταται στὸν ὄρισμένο πιά τόνο τοῦ τραγουδιοῦ του, ποὺ τὸν ξέρουμε ἀπὸ τὶς ἄλλες του συλλογές· τὸ πρωτόφαντο δὲ ἴχνηται στὴ μορφὴ τῶν νέων του ποιημάτων.

Ὁ κ. Τσιριμῶκος, στὰ «Δεκάστιχα και Βιλανέλες», παρουσιάζει κάποιαν ἐπιγραμματικὴ συντομία. Ἡ συντομία αὐτὴ δὲν παρέχει τὴν ἀνεση ποὺ χρειάζεται ὁ ποιητὴς γιὰ ν' ἀποδώσει τὴν ἐσωτερικὴ τῆς ψυχῆς του ὑφὴ Περιορισμένος μέσα στὸ στενὸ πλούσιο τοῦ πεντασύλλαβου ἕως τὸν ἐνδεκασύλλαβο τῶν δέκα στίχων, εἶναι φυσικὸ νὰ μὴν ἔχει τὴν ἐκφραστικὴν ἐπάρκεια ν' ἀποδίνει ἄμεσα τῶν ἐμπνεύσεών του τὰ προϊόντα. Ἀπὸ τὸν κ. Τσιριμῶκο δὲ λείπουν βέβαια τὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ δημιουργήσει ποίηση ἀληθινή. Ὅμως τὰ στοιχεῖα αὐτὰ κάποτε τὰ ὑποτάσσει σὲ μιὰ πολὺ ἐπιμελημένη τεχνικὴ ἐργασία τῶν στίχων του, ποὺ πολλὲς φορὲς ἀναστέλλει τὴν εἰλικρίνεια τοῦ τραγουδιοῦ του και ἀφανίζει κάπως τὰ χαρίσματα τοῦ ποιητῆ ποὺ μέσα του ἀσφαλῶς ὑπάρχουν και κυκλοφοροῦνε.

Ὁ κ. Τσιριμῶκος κάνει κάτι ἐντελῶς ἀντίθετο ἀπὸ τὸν Καβάφη. Εἶναι ὁ ἄλλος πόλος. Ἐνῶ ὁ Καβάφης ἀδικεῖ τὴν ἔμπνευσή του μετὰ τὴν πλαδαρὴ, ἄρρυθμην ἐξωτερικὴν ἐμφάνισή του τραγουδιοῦ του, ποὺ γι' αὐτὴ διόλου δὲν ἐνδιαφέρεται, ὁ κ. Τσιριμῶκος ὑποτάσσει τὴν ποιητικὴν του προσωπικότητα στὴν τεχνικὴ τοῦ στίχου. Ἀποβαίνει βέβαια τεχνίτης τοῦ στίχου, ἀπὸράμιλλος ἴσως, ἀλλ' ὄχι καλλιτέχνης στὴν ποίηση. Οἱ φροντισμένες ὁμοιοκαταληξίες του, τὸ ἐπιμελημένο του μετρο, ὁ ἀψογος ρυθμὸς του, ὅλ' αὐτὰ εἶναι γιὰ μᾶς, ποὺ πιστεύουμε στὴν παράδοση, μιὰ σημαντικὴ, σημαντικώτατη δύναμη τοῦ τραγουδιοῦ. Ὅμως ἡ δύναμη αὐτὴ ποτε δὲν πρέπει νὰρχεται ἀντιμέτωπη μετὰ τὴν πηγαίαν ὀρμὴ τῆς αἰθανομένης ψυχῆς, ποὺ μετατρέπει σὲ τραγούδια τὶς διαθέσεις της και τὶς καταστάσεις της. Δὲ μᾶς ἀρκεῖ ὁ ρυθμικὸς λόγος γιὰ ν' ἀποτελεστεῖ ἡ ποίηση ποὺ λαχταροῦμε. Ἡ δίψα μας ἄς μὴν περιορίζεται ὡς ἐδῶ. Ἄς μᾶς συνέχει πάντα ἡ νοσταλγία τοῦ ἰσόροπου τραγουδιοῦ, ποὺ τὰ κλεῖ ὅλα μέσα του σὲ ἰσοτιμία. Τίποτα δὲν πρέπει ν' ἀφήνει νὰ ξεχωρίζει, ποὺ ν' ἀδικεῖ ἄλλο στοιχεῖο τοῦ τραγουδιοῦ. Μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν διακεκριμέναι γραμμὲς, ἔντονα σημεῖα στὸ τραγούδι μας, ἀλλ' ἄπλῶς πρέπει νὰ δείχνουν κάποιαν ἀδρότητα τῆς προσωπικότητος, ποὺ θ' ἀποτελεῖ τὴν ἀτομικὴ ποιητικὴν ἰδιοσυγκρασία. Ὅμως ἡ μονομέρεια θάνα ἀπόβλητη. Τὸ ψυχικὸ περιεχόμενό μας πρέπει ν' ἀποδίνεται εἰλικρινέστατα. Ἡ ἐξωτερικὴ μορφὴ ποὺ θὰ πάρει, θὰ πρέπει νὰ μᾶς τὸ παρουσιάζει βέβαια σμιλεμένο, ἀλλ' ὅμως νὰ μᾶς τὸ παρέχει στὴν ἀληθινή του ἐσωτερικὴ γένεση. Θ' ἀκολουθεῖ μιὰ φυσιολογικὴ πορεία, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν ἐμβρυώδη του ἀφετηρία μέχρι τὴν τελείωση, ποὺ θὰ φτάσει σ' ἐμᾶς ὡς στίχος. Αὐτὸ ἄλλωστε εἶναι τὸ μυστικὸ τῆς ποιητικῆς δημιουργίας. Φοβᾶμαι μήπως πολλὲς φορὲς ὁ κ. Τσιριμῶκος ξεφεύγει ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτὴ, ποὺ

είναι σε θέση να την τηρήσει, γιατί και ποιητική προσωπικότητα έχει και πλούσια είναι θρεμμένος με τη μελέτη της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Στους στίχους αυτούς:

Και νείρομ' έπειδή
πουλάκι κελαϊδεϊ,
πρωϊ κι' αποβραδϊς,
σε λεμονιάς κλαδί,
πώς ηρθες να με δεις,

δὲ μπορεί παρά να υποτάσσεται τὸ νόημα τῆς τέχνης στὴν ἐπεξεργασία τοῦ στίχου. Ἡ ἀνησυχία τῆς ὁμοιοκαταληξίας ἴσως νὰ γίνεται γενικώτερη ἀνησυχία τοῦ ποιητῆ. Τὸ πουλάκι κελαϊδεϊ σὲ λεμονιάς κλαδί, ἐπειδὴ ἔτσι τὸ θέλει ἡ ὁμοιοκαταληξία. Ἐπίσης, ἦρθες νὰ με δεις; πρωϊ κι' ἀποβραδϊς, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο. Δὲ μπορούσε νὰ κάνει ἄλλοιῶς ὁ κ. Τσιριμῶκος. Τὸ λάθος του εἶναι στὴν ἐκλογή τῶν σύντομων, ὁμοιόμορφων αὐτῶν καλουπιῶν, πού προδίνουνε βέβαια τ' αὐστηρὸ γούστο τοῦ ἀρτιου τεχνίτη, ἀλλὰ φανερώνουνε μιὰ προσπάθεια του στὴν παράταξη τῶν λέξεων πού ἀποτελοῦνε τὸ τραγούδι του.

Προλαβαίνουμε ὅμως ἀμέσως μιὰ παρεξήγηση, πού μπορεί νὰ γεννήσουνε οἱ σκέψεις μας αὐτές, με τὴ διαβεβαίωσή μας πὼς τὸν κ. Τσιριμῶκο καθόλου δὲν τὸν πιστεύουμε στιχοπλόκο. Εἶναι κάτι ἀσύγκριτα ἀνώτερο. Εἶναι ὁ ποιητῆς. Κι' οἱ ἄλλες του συλλογές, «Ἐκ βαθέων», «Ἔρωες τοῦ δειλινοῦ», «Σονέτα», ὅπως κι' ἡ τωρινή του. τοῦ δικαιολογοῦνε τὸν τίτλον αὐτὸ με τὸ παραπάνω. Δὲ στερεῖται καθόλου τίς ἀρετές, τίς πολλὲς μάλιστα ἀρετές, τοῦ ποιητῆ. Δονεῖται ἀπὸ τ' ἀντίκρουσμα τοῦ ὠραίου σ' ὀποιαδήποτε ἐκδήλωσή του, πονεῖ με τὴ θλίψη τὴν εἰλικρινέστερη, ἀγαπάει με τὴ στοργὴ τὴ βαθύτερη, φιλοσοφεῖ με τὴ σκέψη τὴν ἔταστικώτερη, ἐνθουσιάζεται με τὴ χαρὰ τὴν ἑξαλλη, ἔχει τὴν εὐκίνησια τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ ἐμπνευσμένου. Ὅλα αὐτὰ τοῦ ἀνέχουν, ἀναμφισβήτητα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὅμως, με τὴ συλλογὴ του αὐτῆ, θέλησε νὰ κάνει κάποιον ἄλμα δύσκολο. Ζήτησε νὰ ἐκφράσει ὅλα αὐτὰ με τὸ δυσκολώτερο τεχνικὸ τρόπο. Μὲ τὴν ἐπιγραμματικώτερη συντομία. Ἡ συντομία του ὅμως αἰτῆ ἀντὶ νὰ μεγεθύνει τὰ πολλὰ του προτερήματα στὰ μάτια μας, τὰ μικραίνει κάπως. Μᾶς ἀποσπᾶ περισσότερο ἢ ἐπιμελημένη τεχνικὴ του προσπαθεια. Γιατὶ οὕτῃ, ἀναντίρρητα, εἶναι ἡ ἐπικρατέστερη τοῦ τραγουδιοῦ του πνοή, πού σκλαβώνει τίς ἄλλες. Εἶναι χάρισμα, πού σιγὰ σιγὰ γίνεται ψεγάδι. Ἄν ὁ κόσμος αὐτός, πού διαφαίνεται μόνο ἀπὸ τοὺς στίχους του καὶ πού μᾶς ἀγγίζει σὰ νύξη μόνο, σὰν ἀοριστία, σὰ σκιά, σὰ μετέωρο, ἀφινόταν ἀβίαστα νὰ ἐκδηλωθεῖ μ' ὅλη του τὴν ἄνεση, ἀσφαλῶς θά'ταν δυναμικότερος, ζωντανότερος, βαθύτερος. Γιατὶ νὰ μᾶς δώσει σειρά ἀπὸ δεκάστιχα ὁ κ. Τσιριμῶκος; Περιμέναμε σειρά ἀπὸ τραγούδια, ἀνεξάρτητα στιχογραφικῶν περιορισμῶν. Ἡ συλλογὴ δὲν εἶν' ἀνάγκη νᾶχει ὁμοιομορφία. Τὴ βλάπτει πολὺ αὐτό. Ἄς μὴ δίνουμε δικαίωμα, σ' ὅσους δὲν ἀγαπᾶνε τὴν ποίηση, νὰ ἐπαναστατοῦνε καὶ νὰ ζητᾶνε τὴ δικαίωση πού δὲν τοὺς ἀνήκει. Ἐννοοῦμε τοὺς κακοτέχνους καὶ κακόχους μακαρονολόγους μοντέρνους διήθεν ποιητές, πού ἐνέσκηψαν ἐπικίνδυνα τὰ τελευταῖα χρόνια. Ἄς τοὺς διδάσκουμε αὐτούς, ὅτι τὰ ἔξωτερικά γνωρίσματα εἶναι τ' ἀποτέλεσμα τῆς τραγουδιστρᾶς ψυχῆς μας. Ὁ κ. Τσιριμῶκος τὰ θέλησε καὶ ὡς σκοπὸ, προβάλλοντας ἔτσι τὴν ποίησή του σὰν πρότυπο τεχνικῆς ἀριότητος. Ὅμως ἡ ἀριότητα αὐτῆ, ἡ κάπως ἀσκητικὴ, ἀφαίρεσε ἀπὸ τὸν ποιητικὸ του χυμὸ. Ὅπου ὅμως ὁ ποιητῆς ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὸ καλούπι, μᾶς ἔκανε κοινούς κάποιους ἐντέλειες πού, ἐπαναλαμβάνω, ἦταν σὲ θέση νὰ τὴ δώσει σ' ὅλα του

τὰ ποιήματα. Γι' ἀπόδειξη τοῦ ἰσχυρισμοῦ μας αὐτοῦ, ἔρχονται μερικὰ τραγούδια τῆς συλλογῆς του, τὰ τελευταῖα ὅπως εἶναι οἱ «Μπαλάντες». Ἴδου μερικοὶ στίχοι ἀπὸ τὸ ποίημα «Τῆς χαρᾶς»:

Τῆς μπόρας διάβηκε ἡ φοβέρου,
κ' ἡ θάλασσα ἡ φουρτουνιασμένη
κόβει μαζί με τὸν ἀγέρα'
ἔτσι εἶναι κι' ἡ χαρὰ κρυμμένη,
κι' ὅσο νὰ πέσει ὁ πόνος μένει
βουβὴ κι' ἀσάλευτη, πού λές
μιὰν ὁμορφιά πὼς ξαποσταίνει
σὲ Βασιλέματα κι' Ἀνατολές...

Εἶναι πολλοὶ οἱ στίχοι τῆς συλλογῆς, πού σταματᾶνε τὸν ἀναγνώστη συγκινημένο. Καὶ δείχνουνε πὼς ἂν ἦσαν πῶς ἐλευθερωμένοι κι' ἐκτεταμένοι, θὰ τὸν συγκινοῦσαν ἀκόμα περισσότερο.

Ἄν ἀραδιάσαμε ὠρισμένες παρατηρήσεις, πού ἐγκλείουνε κάποιες ἐπιφυλάξεις, γιὰ τὰ «Δεκάστιχα καὶ Βιλανέλες» τοῦ κ. Τσιριμῶκου, δὲ σημαίνει πὼς παραδίνουμε στὴν καταδίκη τὴν ἐργασία ἑνὸς ἀξιοσέβαστου κι' ἀξιαγάπητου ποιητῆ. Ὑποστηρίξαμε ὠρισμένες ἀπόψεις, πού ἴσως γι' ἄλλους νᾶναι σφαλῆρες. Στιγμὴ ὅμως δὲ μᾶς ἄφησε ἡ προσοχή, πὼς ὅταν κρίνουμε τὸν κ. Τσιριμῶκο πρέπει νὰ μᾶς συνέχει ἡ πεποίθηση ὅτι ὑπάρχει ἀπέναντί μας μιὰ ἐκλεκτὴ φυσιογνωμία τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων. Ἐνας λόγιος στοχαστικὸς, φιλοσοφημένος, ἀνήσυχος, καὶ σύγχρονα ἕνας ποιητῆς λεπτὸς, εὐαίσθητος καὶ ἐμπνευσμένος. Γι' αὐτό, περιμένουμε ἐμεῖς οἱ νεώτεροι πάντα κάτι διαλεχτὸ ἀπὸ ἐκείνους, πού μᾶς ἐνώνει κοινὴ παράδοση καὶ κοινὴ προσπάθεια. Ὁ κ. Τσιριμῶκος ἀνήκει σ' ἐκείνους πού ἐπάξια ἐκπροσωποῦνε τὴν παράδοση. Ἡ θέση του στὰ νεοελληνικὰ γράμματα εἶναι ἀναντίρρητη. Ἀπὸ τὰ τραγούδια του, πολλὰ εἶν' ἀξία νὰ ἐπιζητήσουνε. Τώρα, ποιά συλλογὴ του περιέχει τ' ἀξιώτερα—αὐτὸ εἶναι μιὰ λεπτομέρεια...

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

Β. Ν. ΤΑΤΑΚΗ: «Πλάτωνος Εὐθυφρων ἢ περιόσιου, πειραστικὸς λογοτεχνικὴ μετάφραση καὶ εἰσαγωγή.

Ὁ κ. Τατάκης, γυμνασιάρχης στὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης, γνωστὸς ἀπὸ τὴ γαλλικὰ ἐκδομένη ἐργασία του γιὰ τὸν Παναίτιο τῆς Ρόδου, τὸν ἰδρυτὴ τοῦ μέσου στωϊκισμοῦ, εἶχε τὴν ἐξαιρετὴ ἐμπνευση νὰ καταπιαστεῖ με τὴ μετάφραση τῶν πλατωνικῶν διαλόγων. Τὸ ἐγχείρημα, βέβαια, παρουσιάζει μεγάλες δυσκολίες. Πὼς νὰ κρατηθεῖ ἡ γοητεία τοῦ ὕφους τοῦ πατέρα τοῦ ἰδεαλισμοῦ σὲ μιὰ ἀπόδοση τοῦ ἔργου του στὴ νεοελληνικὴ, ὅταν μάλιστα θέλει ἡ ἀπόδοση αὐτὴ νὰ εἶναι λογοτεχνική; Ὅσο ὅμως προβληματικὴ κι' ἂν εἶναι γιὰ κάθε μεταφραστὴ ἡ διατήρηση τῆς γλαφυρότητας τοῦ πλατωνικοῦ πρωτοτύπου, μιὰ ἐργασία σὰν τοῦ κ. Τατάκη παρουσιάζει μεγάλη χρησιμότητα. Κάνει γλωσσικὰ προσιτὴ στὸ νεοελληνικὸ κοινὸ τὴν πλατωνικὴ σκέψη, πού μαζὴ τῆς φαίνεται σημαντικὰ ἐξοικειωμένος ὁ κ. Τατάκης καὶ πού φροντίζει νὰ ἐπεξηγῆ με σαφῆ κι' ἐνημερωμένα σχόλια.

ΠΕΤΡΟΥ ΑΦΘΟΝΙΑΤΗ: Ληστές. Αθήνα 1933.

Ο Π. Αφθονιάτης, νέος πεζογράφος από τους πύθηνους, αναμφισβήτητα φλέβα συγγραφέα, ανήκει αποκλειστικά στην ιδιοτυπία του και δε γράφει παρά για να ικανοποιήσει τα προστάγματα της. Ο σκοπός του είναι διπλός. Θέλει να δημιουργήσει ένα έργο καθαρά ελληνικό, που να μη χρωστά τίποτα σε ξένες επιδράσεις, που να είναι σαν ψυχολογική μελέτη και σαν ποιητική αποκάλυψη κάποιων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της νεοελληνικής ψυχής παραμένοντας στο βάθος του ανθρώπου και μαζί να διαπλάσει για τις προσωπικές του ανάγκες βεβαίως έναν νέο τύπο ρομάντζου, ένα νέο είδος πεζού λόγου. Στην δύσκολη προσπάθειά του η πρωτοτυπία τον εννοεί εκεί που κατασιρέφει τελειωτικά τόσους άλλους. Κάθε τόσο μάλιστα χαρίζει ο Αφθονιάτης κι' από ένα ιδιότυπο πεζογράφημα και μās πληροφορεί ποθ βρίσκεται. Με τους «Πρόσφυγες» και τους «Μετανάστες»—τά δυο πρώτα του βιβλία—ο συγγραφέας έδειξε πως είναι ένας ποιητής της ελεύθερης και πολυκύμαντης πραγματικότητας, ένας πρωτότυπος ρεαλιστής κοσμογυρισμένος μόνον η ψυχή του φτερουγίζει προς την ιδέα και τ' όνειρο, ένας χαρούμενος τραγουδιστής της δύναμης, με φωνή που αντιλαλεί βαθειά, σαν τους τραγουδιστάδες των ελληνικών πανηγυριών. Την Ελλάδα την ξέρει καλά και ξέρει ακόμα καλύτερα να την αγαπά. **Ιδιοσυγκασία** δυνατή και πολυσύνθετη πάντα βρίσκεται σε μιὰ πυρρετική άνησυχία ψυχική, δοκιμάζοντας γοργά και ακατάπαυτα πλήθος από δυνατά συναισθήματα κι' έντυπώσεις. Αγαπά τη ζωή και τη φύση όχι παθητικά και νοσταλγικά, μās δυνατά και χαρούμενα, την αγαπά πρωτόγωνα σά «ληστής» στην αίσθηση του παρόντος και στην προσδοκία του μέλλοντος και κάθε φιλή που άφινει στα κόκκινα χείλια της ζωής είναι κι' ένα σπέρμα που αύριο θά βλαστομανήσει και θά μοιράσει πλούσιους καρπούς. Η άμύση των βιβλίων του είναι ολόανοιχτη, απεριόριστη, όλη φως. Κλειστά δωμάτια δέν υπάρχουν σχεδόν πουθενά. Το υπαιθρο θριαμβεύει παντού, τó υπαιθρο είναι τó μεγάλο, φωτερό πλαίσιο που εντός του ξετιλίγονται ή άλληγορική δράση και ή σκέψη των γραφικών του ήρώων.

Καθώς βλέπετε, οι τίτλοι των βιβλίων του—Πρόσφυγες, Μετανάστες, Ληστές— ψυχολογικά ταυτόσημοι ύποδηλώνουν πως ή σκέψη του συγγραφέα ξεκινά πάντοτε από ένα πλήθος, από μιὰ ώριμμένη κατηγορία και τάξη ανθρώπων, για να φτάσει στον ένα, τον αντιπροσωπευτικό τύπο, που δέν είναι μόνον τύπος νεοελληνικός με στενή ήθογραφική σημασία, μās μπορεί κάλλιστα να συμβολίσει και γενικώτερες ανθρώπινες καταστάσεις. Ποιός δέν θ' αναγνώριζε κάτου από τη μάσκα του πρόσφυγα, του μετανάστη και του ληστή τρεις οδυσιαστικούς τύπους της νεοελληνικής ζωής; Κι' αν δόσουμε, μαζί με τον συγγραφέα, κάποιον βαθύτερο νόημα στους τύπους αυτούς, δε θά έχουμε μπροστά μας τρία εξαιρετικά σύμβολα της ανθρώπινης ψυχής στο δυναμικό της ξετύλιγμα;

Οι άφηγηματικοί «Πρόσφυγες» και οι λυρικοί «Μετανάστες» προετοιμάσανε τó άλληγορικό και σαν άποσπασματικό έπος των «Ληστών» που θεμελιώνεται άπάνου σ' ένα φιλοσοφικό μύθο, δογματικά διατυπωμένον από τον ίδιο τον συγγραφέα— «**Η ζωή ολόκληρη δέν είναι παρά μιὰ άδιάκοπη ληστεία**». Μελετώντας και αναλύοντας την ψυχολογία των «Ληστών» συνταίριασε τά γενικά της γνωρίσματα με τά κύρια χαρακτηριστικά της ψυχολογίας κάθε ανθρώπινης πράξης, που εκδηλώνεται δυναμικά. Παντοθ, στη φιλοδοξία, στην παρόρμηση προς τη δράση, στον έρωτα, στο κινήγημα του κέρδους, στην οικονομική στοργή, διαβλέπει μιὰ πράξη ληστρική, μιὰ βίαιη κι' εξαναγκαστική άνταλλαγή, που κατά βάθος είναι πράξη **ομορφιάς**, επειδή είναι εκδήλωση δύναμης. Οι «Ληστές» είναι μιὰ έπικολυρική τοιχογραφία

ένα πλήθος από ξεχωριστά και σχεδόν αυτότελα επεισόδια, ήθογραφικά κυριώτατα, που ξετελίγονται άλλα στο μοναστήρι, άλλα στο υπαιθρο, άλλα στο επαρχιώτικο σπιτικό, άλλα στο λιμάνι. Κάθε επεισόδιο, κάθε πράξη, είναι μιὰ ζωντανή και ρεαλιστική άναπαράσταση της θεωρίας του συγγραφέα.

Στη ρεαλιστική αυτή άναπαράσταση των ξεχωριστών εικόνων βρίσκει καιρό και τρόπο να δείξει ο Αφθονιάτης όλες του τις ικανότητες και όλο τον πλούτο της ζωής του φαντασίας. Μās στη σύνδεση των επεισοδίων, δηλαδή στην έσωτερική συνοχή του βιβλίου, στην πλαστική γραμμή του, βρίσκω και τη μοναδική του άδυναμία. Γιατί και θεληματική να είναι ή παραμέληση της άρχιτεκτονικής δέν παύει από τού να φαντάζει σαν τεχνικό σφάλμα ή σαν αισθητική πλάνη. Η έλλειψη άμεσης δράσης, ή άδυναμία διάρκειας και άπόλυτης συνοχής των προσώπων και των επεισοδίων, που είναι βέβαια άναπόφευκτη συνεπεία της τεχνικής προσπάθειας του Αφθονιάτη να διαπλάσει ένα νέο είδος πεζού λόγου, μās έμποδίζει να παρακολουθήσουμε άνετα και πειστικά την προοδευτική εξέλιξη της Ιδέας—Ληστείας, δηλαδή τη μυθοπλαστική άναπαράσταση του δόγματός του. Βέβαια, σε κάθε επεισόδιο, σε κάθε εικόνα ξεχωριστή, φωτεινά διαγράφεται και σαρκώνεται σε τέχνη ή θεωρία του συγγραφέα. Έπειτα, υπάρχει και μιὰ διανοητική συνοχή. Μās έχω την ιδέα πως δε φτάνει αυτό μονάχα για την άπόλυτη ολοκλήρωση μις οποιασδήποτε θεωρίας σε άρτιο και καλά συνθεμένο λογοτεχνικό έργο, και πως οι «Ληστές» ο Αφθονιάτης, και ειδικά άναπαράστασεις που μās έδωσε με τους «Ληστές» ο Αφθονιάτης, θά έπρεπε ίσως να είτανε πιό συνεκτικό και πιό συνθετικά διευθετημένες, θά έπρεπε ίσως να είτανε πιό συνεκτικό και πιό συνθετικά διευθετημένες, θά έπρεπε να ύπονοούσαν μιὰ δράση πιό ένιαία, κ' ένα μεταχείρισμα συμβόλου όχι τόσο τυπικά άλληγορικό για να είχαν σαν άποτέλεσμα στην ψυχή του άναγνώστη, την καλαισθητική πειθώ που επιβάλλει τó σύνολο ενός έργου. Αυτό φαντάζομαι πως είναι τó μοναδικό μειονέκτημα των «Ληστών». Μās τó προσπερνά γιατί έχω τη γνώμη πως ένα έργο τέχνης πιό πολύ πρέπει να μās ενδιαφέρει για τη θετική του μεριά και γιατί τó θετικό μέρος των «Ληστών» παρουσιάζοντάς μας έναν συγγραφέα που όλοένα καταχτά την τέχνη του και προχωρεί μπροστά με άλλα, άποτελείται από σελίδες μοναδικές μέσα στη νεοελληνική πεζογραφία. Ο Αφθονιάτης είναι συγγραφέας αυθόρμητος, ποιητής με φλέβα, έμπνευσμένος, και τολμηρός έφευρέτης αισθητικών μέσων καθώς άναπαρασταίνει μιὰ σκηνή. Δέ φοβάται τά χυδαία νοήματα και τις πρόστυχες εικόνες μήτε κλείνει τά μάτια του με άηδία μπροστά σε σάρκα των πραγμάτων γιατί εκείνο που τού κεντρίζει την έμπνευση και τον ένθουσιασμό δέν είναι μόνον τó ιδεατό καθρέφτισμά τους μās και ή δύναμή τους ή φυσική που βρίσκεται πάντοτε σε κίνηση, σε μεταλλαγή, σε **μετανάστευση**, έτοιμη να **ληστέψει**, και που την κίνηση αυτή τη νοιώθει ο συγγραφέας όπως νοιώθει την άγρια μυρουδιά της θάλασσας, τó χάιδεμα του ήλιου και την ήδονή της γυναίκας. Τέτοια αίσθηση έχει ο άναγνώστης καθώς διαβάσει τους «Ληστές» και καθώς σταματά γοητευμένος μπροστά σε κάποιες σκηνές και σε κάποια πρόσωπα όπως είναι μερικοί τύποι καλοέρων και ληστών, ο ιδιόρρυθμος και Σαιπηρικός Ξελευστίνος, ο άνήσυχος κι' ελεύθερος μέσα του Παρασκευάς—ο συγγραφέας μήπως;— και άλλοι τύποι του βουνού και του επαρχιώτικου λιμανιού. Σκηνές πρωτόγονες και ειδικά πλάι πλάι στον έρωτα στο ξετύλιγμα της ιδέας της άδιάκοπης ληστείας. Σκηνές πολυποικιλίου ήθικου περιεχομένου που άπαρτίζουνε μιὰ συμβολική ιεραρχία της ιδέας—Ληστείας καθρεφτισμένης στην καθημερινή ζωή. Καλόγεροι και ληστές παραδομένοι στη δυνατή τους άποχτήνωση και στα ψυχόρμητά τους Γυναίκες καλοφτιαγμένες που πλένουν τά ρούχα τους στον ποταμό και βάζουνε σε πειρασμό τους άγωγιάτες και τά καλογεροπαίδια. Βλέπουμε σε πολύχρωμους φανταχτερούς πίνακες ρεαλιστή

ζωγράφου πώς σφάζουνε τούς χοίρους στο μοναστήρι που είναι, θαρρείς, ναός της ήθονικής γαστριμαργίας. Οι ληστές και οι καλόγεροι που παρακολουθούν με κάποια ποιητική κατάνυξη το σφάξιμο και το ξεκοίλιασμα του χοίρου και που λαχταρίζουνε άθιστα στο θέαμα των άχνιστών σπλάχνων, εκφράζουνε ίσως σε τελευταίαν ανάλυση, στο στεγνό σκαλί της ήθονικής ιεραρχίας, την ιδέα της *Δηστείας*. Είναι η ύλική αναπαράσταση της γαστριμαργίας. Ο Αφθονιάτης αρχίζει από παρόμοιες χτυπητές και υπέροχα ζωγραφισμένες εικόνες, που τις διαδέχονται ύστερα ειδυλλιακές σκηνές τίμιου έρωτα και στοργής, για να φτάσει σ' ένα ποιητικώτατο κι' εξιδανικευμένο τέλος. Το ξεκίνημα των καραβιών για τη Μεσόγειο που πέρνουν μαζί τους τον Παρασκευά, τον ανήσυχο και ιδεοπλάστη έφηβο. Ο Παρασκευάς παρακολουθεί παράλληλα την άνιούσα εξέλιξη της ιδέας—Δηστείας. Είναι ο ίδιος ο συγγραφέας. Οι «Ληστές», δέ μπορεί, πρέπει να συνεχιστούνε... Ο Παρασκευάς δέν κατώρθωσε άκόμα τη μεγάλη, την ιδανική πράξη που δικαιώνει θριαμβευτικά τη ζωή...

Μου φαίνεται πώς δέν είναι άρκετά όσα είπα για να δείξω τον σιγγραφέα σε γενικές γραμμές. Πρέπει να προσθέσω πώς ή δημοτική γλώσσα βρήκε δουλευτή αξίω του Ψυχάρη, του Παλαμά, του Μυριβήλη. Η φράση του μεστή, πλούσια, σφιχτοδεμένη, ευδιάζει σαν τó θυμάρι των έλληνικών βουνών γιατί ο Αφθονιάτης είναι έλληνας πέρα και πέρα και δέ ζει πνευματικά παρά μόνο στην Ελλάδα.

ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

Ο μιστριωτισμός του 1933.

Η μεσαιωνική μαφία, που θρονιάστηκε στο ύπουργείο της Παιδείας ύστερα από τις εκλογές της 5ης Μαρτίου για να γκρεμίσει ό,τι φωτεινό και γόνιμο είχε πραγματοποιηθεί στην πολύπαθη εκπαίδευση μας, δέ βρίσκει έξαλους υποστηρικτές μόνο στο δημοσιογραφικό στρατόπεδο της παράταξης της: υπάρχουν και περιδικά, που θέλουν μάλιστα να λέγονται και περισπούδαστα, που υποδέχονται με άλαλαγμούς θριμύμβου τα όργια της. Ένα άπ' αυτά είναι ο *Επιστημολόγος*. Πλάϊ σέ ξένες μελέτες για τον Μπερξόν, ή για άλλους μεγάλους στοχαστές, μεταφρασμένες σε μία άραχνιασμένη καθαρεύουσα, φιγουρέρνουν σχολία και παρατηρήσεις για τα ζητήματα της εκπαίδευσης μας και, γενικώτερα, για τις πνευματικές μας κατευθύνσεις, που τά έμπνέει ή ταπεινότερη έμπάθεια κι' ή πιό αξιοθρήνητη στενοκεφαλιά. Ούτε λίγο ούτε πολύ, ή άναμορφωτική εκπαιδευτική πολιτική, που άσκήθηκε από τούς προκατόχους των σημερινών σατραπίσκων της παιδείας, χαρακτηρίζεται από τó νηφάλιο κι' ένημερωμένο συντάχτη των σημειωμάτων αυτών σαν «κοινωνικώς και έθνικώς εγκληματική». Κι' είναι άνυπολόγιστο ετύχημα που δέν πρόκειται να εξακολουθήσει ή κατάσταση αυτή γιατί άλλωδώς ή Ελλάδα θά καταντούσε Σόδομα και Γόμορρα! Όσο θλιβερό κι' άπροσδόκητο κι' άν ήταν τó επιθετικό γύρισμα στα εκπαιδευτικά πράγματα των άμετανοήτων έχθρων κάθε προόδου και, ιδιαίτερα, της πνευματικής προκοπής του έθνους, δέ χωρεί καμιά άμφιβολία πώς σύντομα θά την σαρώσει τó κύμα της γενικής άγα-

νάκτησης και άηδίας. Πότε όμως θ' άπαλλαγούμε ήριστικά από τās «άδελφάς ψυχάς» των, από τά σκουριασμένα μυαλά των λογιωτάτων που έννοούν ως και στο σπήρειο έτος 1933 να μάς θυμίζουν τη μιστριωτική ύπαρξη τους;

Φασισμός και κομμουνισμός.

«.....ό φασισμός δέν είναι κίνδυνος μονάχα για τόν κομμουνισμό, μά για τόν πολιτισμό, για την άνθρωπότητα όλόκληρη», βροντοφωνούν οι *Νέοι Πρωτοπάροι*. Λαμπρά, δύο φορές λαμπρά. Μιά γιατί κι' έμεις έχουμε την ίδια γνώμη γι' αυτό τó ξελλο και παραληρηματικό πολιτικό σύστημα (τρανό παράδειγμα ίταμού βολонταρισμού, που τó βαθύτερο νόημα του δείξαμε σ' ένα πρόσφατο σημείωμα μας) κι' άλλη μία γιατί συμβαίνει τó θαύμα να ύψώνεται τó κομμουνιστικό όργανο σε μία πλατύτερη ένάτηνση των πραγμάτων, ξεχωρίζοντας τόν κομμουνισμό από τόν πολιτισμό, όμολογώντας δηλαδή πώς τά δυό αυτά πράγματα δέν ταυτίζονται άναγκαστικά. Βέβαια είναι χαρακτηριστικό για τήν κομμουνιστική νοοτροπία τó ότι οι άντιπρόσωποι της δέν θυμούνται τούς άλλους και δέ ζητούν τη σύμπραξη του παρά κάθε φορά που βλέπουν να όρθώνεται μπροστά τους, άμεσος και τρομερός ό κίνδυνος της ολοκληρωτικής εξόντωσης, του συστηματικού κι' επίμονου παρώματος. Άλλ' άν οι κομμουνιστές, σε στιγμή πανικού ή όρθοφροσύνης, άναγνωρίζουν την ύπαρξη πολιτισμού έξω από τόν κομμουνισμό και σαλπίζουν τó συναγεμó κατά του κοινού έχθρου, του φασισμού, τότε γιατί χαλνούν τόν κόσμο έναντίον μας όταν λέμε ότι ό πολιτισμός κινδυνεύει έξ ίσου από τόν κομμουνισμό που προσφέρεται σαν άμεση και οργανωμένη βία όπως ό φασισμός; Για κάθε τίμιο και ειλικρινή δημοκράτη, για κάθε άνθρωπο δηλαδή που πιατεύει στην έλαστικότητα του δημοκρατικού συστήματος και βλέπει σ' αυτό τόν καταλληλότερο θεματοφύλακα των άποχημάτων του τεχνικού και πνευματικού πολιτισμού και την ουσιαστικώτερη έγγύηση για τήν εγκαθίδρυση της κοινωνικής δικαιοσύνης, φασισμός και δικτατορία του προλεταριάτου δέν μπορούν να άντιπροσωπεύουν παρά τήν επάνοδο στις βαρβαρότερες μορφές της τυραννίας: τόν έξανδραποδισμό των πολλών και την άχιλίωτη άσθαιρεσία των λίγων.

Δίκονα μαχαίρια.

Οι έχθροι της «Ιδέας» δέν καταλαβαίνουν πώς όρισμένα ύπλα που μεταχειρίζονται έναντίον της είναι πολύ επικίνδυνα γι' αυτούς τούς ίδιους. Όταν έμεις παριτάσσουμε σειρές έπιχειρημάτων κι' αυτοί μάς άπαντούνε με βρισιές και χυδαίες συκοφαντίες, κανένας έξυπνος άνθρωπος δέν πείθεται με τά λόγια τους. Ίσια-Ίσια κάθε άμερόληπτος κριτής θά σχηματίσει την έντύπωση ότι όλες αυτές οι ύστερικές εκρήξεις της όργης θά νουν πώς ή περιώνυμη «διαλεκτική» τους παθαίνει τόν τελευταίο καιρό άνεπανόρθωτες νίλες και ξεσπάνει με βωμολοχίες και προστυχιές, μήν μπορώντας να κρατήσει μία σοβαρή συζήτηση. Ποιός άντέκρουσε σαβαρά τις μελέτες του κ. Σπύρου Μελά για τά προβλήματα του έθνους και της κοινωνίας; Κανείς! Ποιός άντέκρουσε τις φιλοσοφικές εργασίες του κ. Γιάννη Οίκοномиδης; Κανείς! Ποιός άντέκρουσε τά έπιχειρήματα του κ. Γιώργου Θεοτοκά; Κανείς! Η μόνη άπάντηση που πήραμε εΐτανε άηδίες και βρωμιές. Μά ξεχνούνε οι κύριοι αυτοί πώς οι βρισιές τους εύκολώτα στρέφονται έναντίον τους, σαν τά άσφυξιόγνα άέριο, που με μία στροφή του άνέμου γυρνούνε στο χαράκωμα από τó όποιο ξεκίνησαν. Ίδου ένα μικρό παράδειγμα για να δισαξει δάσουν οι άναγνώστες μας:

Ὁ λυσοισμμένος κ. Κώστας Βάρναλης βγαίνει καὶ ξεφωνίζει πὼς ὁ κ. Δελμοῦζος εἶναι ἕνας *λακὲς τῆς πλουτοκρατίας*, γιὰ τὸ λόγο πού ὁ κ. Δελμοῦζος, σάν καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου, παίρνει μισθὸ ἀπὸ τὸ Κράτος. Θίγεται καθόλου ὁ κ. Δελμοῦζος ἀπὸ μιὰ τέτοια φαιδρὴ δήλωση; Ὁχι βέβαια. Τὸν ξέρουμε καλὰ τί εἶδους ἄνθρωπος εἶναι, ὅλη ἡ Ἑλλάδα τὸν ξέρει, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού καταδιώχθηκε σάν κακοῦργος ὑπηρετώντας τὴν ἀλήθεια καὶ τὸ ἔθνος του. Ὁ κ. Δελμοῦζος παραμένει Δελμοῦζος καὶ μετὰ τὴ βρισιά. Ἀλλὰ ὁ κ. Βάρναλης, μ' αὐτὴν τὴ βρισιά, ξεσκεπάζει ὀλοτέλα τὴ νοοτροπία του, τὴν ψυχροσύνησὸς του, τὴν ταπεινὴ ἀνθρώπινη ποιότητά του. Ἡ βρισιά αὐτὴ ἐρμηνεύει ὅλην τὴ ζωὴ του ἀνεπανόρθωτα: ἀφοῦ, κατὰ τὴν κρίση του, κάθε ἄνθρωπος πού παίρνει μισθὸ ἀπὸ τὸ Κράτος εἶναι λακὲς, ἄρα καὶ ὁ κ. Βάρναλης τὸν καιρὸ πού ἦταν ὑπάλληλος τοῦ Κράτους εἶχε τὴν ψυχὴ ἑνὸς λακέ. Καὶ δὲν εἶναι ἱκανὸς ὁ φουκαρῆς νὰ καταλάβει πὼς ἕνας ἄλλος, κάπως ἀνώτερός του, ὑπηρετεῖ τὸ Κράτος καὶ μισθοδοτεῖται ἀπὸ τὸ Κράτος δίχως νὰ εἶναι κι' αὐτὸς λακὲς.

«Νέα Ζωή».

Μ' αὐτὸν τὸν ὠραῖο τίτλο ἐκδίδεται τελευταίως ἕνα νέον δίμηνο περιοδικὸ ἀπὸ μιὰ ζωντανὴ καὶ σοβαρὴ ὁμάδα σπουδαστῶν μὲ φανερὰς λογοτεχνικὰς τάσεις. Θὰ παρακολουθήσουμε τὴν ἐργασία τους μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ μὲ ὅλην τὴν συμπάθειά μας γιὰ τὸ δρόμο πού ἀκολουθοῦν μᾶς φαίνεται καλὸς. Τους εὐχόμεσθε θερμὰ ὅσο τὸ δυνατό περισσότερη ζωτικότητα καὶ περισσότερη τόλμη στὶς πνευματικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς ἐπιδιώξεις τους. Μᾶς ἀρέσει ἡ διακήρυξη τοῦ ἐθνισμοῦ τους καὶ ἐλπίζουμε ὅτι κι' αὐτοί, σάν κ' ἐμᾶς, ἀντιλαμβάνονται τὸ ἔθνος ὄχι στατικά, ἀλλὰ δυναμικά, σάν μιὰ ἀνεξάντλητη πηγὴ νέας δημιουργίας. Γιὰ νὰ ξαναγεννηθεῖ ἡ Ἑλλάδα πρέπει νὰ μπεῖ παλικαρία μὲς στὸ ρεῦμα τοῦ αἵῶνα. Δίχως νὰ εἴμαστε καθόλου φασίστες στὴν πολιτικὴ, μποροῦμε νὰ πάρουμε χρῆσιμα μαθήματα καὶ ὠραῖα παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἀκραϊφνὴ ἐπαναστατικότητα τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος στὴν Ἰταλία.

Ὁ κ. Γληνὸς καὶ ἡ Σολωμωνικὴ του.

Ὅταν ὁ κ. Γληνὸς δὲν συντάσσει μαρξιστικὰς ἐκθέσεις ἰδεῶν, μοναδικὰ ἐντροφήματα γιὰ τὰ κοπέλια του κι' ἀξιέπαινες ἀσκήσεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, ἐπιδίδεται σ' ἐφαρμοσμένες ψυχαναλυτικὰς μελέτες. Μὴ νομίστε ὅμως, γιὰ τὸ Θεό, ὅτι ἐτάζει καρδιάς καὶ νεφροῦς μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Φρώϊντ. Ὁ κ. Γληνὸς εἶναι ἀνίκανος γιὰ ἀπιστίες. Ἡ ψυχαναλυτικὴ σολωμωνικὴ του εἶναι τί ἄλλο παρὰ ὁ διαλεκτικὸς ὕλισμός; Ἔτσι μᾶς πληροφόρησε τώρα τελευταία πὼς κανένας δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ξεγελάσει, πὼς τότε μόνο θὰ τὸν συγκινούσανε τὰ ἰδανικά τῶν ἄλλων, «ἂν δὲν ἦτανε ματεριαλιστῆς καὶ δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ διαβάζει τί εἶναι σκεπασμένο κάτω ἀπὸ τὶς ὠραῖες φρασεολογίες». Ἔχουμε τὴ μεγαλύτερη ἰδέα γιὰ τὸ διαλεκτικὸ ὕλισμό. Ἀγνοοῦσαμε ὅμως ὅτι ἔχει κι' αὐτὴ τὴ θαυμαστὴ ἰδιότητα, νὰ προικίζει μὲ καρδιογνωστικὴ δύναμη τοὺς μύστες του κάνοντας τους ἐφάμιλλους τῆς μαντᾶμ ντὲ Τέμπ κι' ἄλλων μεγάλων ἀποκρυφιστῶν. Χάρη σ' αὐτὴ τὴ δύναμη, ὁ κ. Γληνὸς μπορεῖ νὰ βασιστεῖ στὸ ἀσυνείδητο σας καὶ ν' ἀνασύρει σιτὴν ἐπιφάνεια τὰ καταπληκτικώτερα εὐρήματα. Γράψετε ἄσπρο; Ἐκεῖνος θὰ σᾶς πεῖ ὅτι κατὰ φρένα καὶ θυμὸν ἔχετε μαῦρο. Δηλώνετε ὅτι ἐχθαίρεσθε τὴ βία; Ἐκεῖνος θὰ σᾶς πεῖ: Δὲν τ' ἀφήνετε τ' ἀστεῖα; Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ συμβαίνουν διαφορετικὰ τὰ πράγματα ἀφοῦ ὁ διαλεκτικὸς ὕλισμός τὸ λέει, τὸ λέει κι' ὁ κ. Γληνὸς. Τὸ περίεργο εἶναι ὅτι δὲν σκέφθηκε ἀκόμα νὰ ἐκμεταλλεῖται πρακτικώτερα τὸ καινούργιο αὐτὸ βέλος, πού πρόσθεσε στὴ φαρέτρα του. Ἐν τῷ μεταξύ διασκεδάζει μ' αὐτὸ τὸν

τρόπο τὸν ἑαυτὸ του, διασκεδάζει καὶ τὰ κοπέλια του, διασκεδάζει ὅμως πρὸ πάντων ἐμᾶς τοὺς ἄλλους, πού δὲν ἔχουμε συχνὰ τὴν εὐκαιρία νὰ χαροῦμε τέτοια ἀκροβατικὰ θεάματα

Μιὰ ἀνακρίβεια.

Ἐνα ἄρθρο τοῦ κ. Δ. Γληνοῦ, δημοσιευμένο στὸς «Νέους Πρωτοπόρους» (Ἰούλιος 1933) περιλαμβάνει μιὰν ἀδικαιολόγητη ἀνακρίβεια. Καταλογίζει στὸν κ. Κ. Τσάτσο ἕνα σημείωμα τῶν «Προσώπων καὶ Πραγμάτων» δημοσιευμένο στὸ πρῶτο μας φύλλο μὲ τὸν τίτλο «Ὁ κ. Γληνός». Ὁ ἀρθρογράφος τοῦ κομμουνιστικοῦ ὁργάνου δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ χαρακτηρίσει τὸ σημείωμά μας αὐτὸ ὡς ἀνυπόγραφο μῆτε νὰ γράψει πὼς εἶναι τοῦ κ. Τσάτσου, ἀφοῦ δηλώσαμε πὼς ὅλα αὐτὰ τὰ σημειώματα θεωροῦνται ὑπογραμμένα ἀπὸ τὴ σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ. Πάντως, ἐπειδὴ γεννήθηκε τέτοιο ζήτημα, δηλώνουμε πὼς τὸ σημείωμα αὐτὸ γράφηκε ἀπὸ τὸν κ. Γ. Θεοτοκά, πού ποτὲ δὲν ἔκρυψε τὶς γνώμες του γιὰ πρόσωπα καὶ γιὰ πράγματα.

ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Δύο άνοιχτές επιστολές πρὸς τὴν «Ίδέα».

Στὸ τελευταῖο φύλλο τῶν «Νέων Πρωτοπόρων» δημοσιεύθηκε ἡ ἀπάντηση τῶν μαρξιστῶν φοιτητῶν Κωνσταντοπούλου καὶ Χριστοφιλοπούλου στὸ ἄρθρο τοῦ κ. Δασκαλάκη (Ίδέα τόμ. Ι, σ. 395—401). Στὸ τελευταῖο μέρος τῆς ἀπάντησης αὐτῆς βρίσκονται μερικὲς ἀνακρίβειες, τὶς ὁποῖες αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωση νὰ διαπιστώσω, ὄχι γιὰ ν' ἀφαιρέσω ἀπὸ τὸν κ. Δασκαλάκη μιὰ ἀνταπάντηση ποῦ τοῦ ἀνήκει καὶ γιὰ τὴν ὁποία δὲν τοῦ λείπει ἀσφαλῶς ἡ ἰκανότητα, ἀλλὰ γιὰ τὴν ὁποία ἀπὸ ἕναν συνάδελφό τους, ποῦ, ὅπως ξαίρουν καλὰ οἱ ἀρθρογράφοι τῶν «Νέων Πρωτοπόρων», βρέθηκε κοντὰ στὴν ὀργάνωση τῶν συζητήσεων, ποῦ ἐγένετο πέρου στὴν Νομικὴ Σχολή, δὲν θάταν ἐντελῶς ἀχρηστῆ.

Ἡ ἱστορία τῶν συζητήσεων αὐτῶν εἶνε ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη ποῦ παρουσιάζεται στὴ σελίδα 218 τῶν «Ν. Πρωτοπόρων». Στὴ Νομικὴ Σχολή ἐδῶ καὶ δύο χρόνια γίνηκε μιὰ φοιτητικὴ ομάδα, μὲ σκοπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν πάνου σὲ νομικὰ θέματα ἀνάπτυξη τῶν μελῶν της. Εἶχε στὸ πρόγραμμά της διαλέξεις καὶ συζητήσεις φοιτητικῆς ὑπὸ τὴν ἀμεση ὁδηγία τῶν καθηγητῶν. Μιὰ σειρὰ ἀπὸ τὶς διαλέξεις πραγματοποιήθηκε καὶ μιὰ ἀπ' αὐτὲς μὲ θέμα «Δίκαιον καὶ Ἠθικὴ» ἔδωσε ἀφορμὴ συζητήσεως γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα. Μὲ ἡ συζήτηση πολὺ γρήγορα, ὕστερα ἀπὸ μιὰ μετατόπιση σὲ προβλήματα μεθοδολογικά, ξέφυγε ἐντελῶς ἀπὸ τὸ πεδίο της γιὰ νὰ καταλήξει στὸ ἀπέραντο ζήτημα τῆς ἰδεοκρατίας καὶ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου.

Ἔτσι ἄρχισαν οἱ περυσινὲς συζητήσεις ποῦ δὲν ἐγέναν οὔτε ὕστερα «ἀπὸ προφορικὴ συνενόηση ποῦ ἔκανε μιὰ ομάδα μαρξιστῶν φοιτητῶν μὲ τὸν καθηγητὴ Τσάτσο» οὔτε ἦταν στὴν ἀρχὴ «συζητήσεις γιὰ τὸ διαλεκτικὸ ματεριαλισμὸ» ὅπως υποστηρίζουν οἱ ἀρθρογράφοι τῶν Ν. Πρωτοπόρων, ποῦ δὲν ξαίρω ἂν τὴν «πραγματικὴ ἱστορία» τὴν ξέχασαν ἢ τὴν κρύβουν. Οἱ συζητήσεις αὐτῆς, μὲ τὴν ἔξω ἀπὸ τὰ καθαρῶς νομικὰ ὅρια τῆς ομάδας πῶς τὶς διωργάνωσε, τροπὴ τους, ἔδωσαν σ' αὐτὴ τὴν ομάδα τὸ δικαίωμα νὰ θεωρήσει ὅτι ἡ προτεινόμενη συνέχισή τους ἦταν ἀσχετὴ πρὸς τοὺς σκοποὺς της. Πραγματικὸ στὴν ἀρχὴ κώλυμα, ποῦ προκάλεσε τὴν ἀναβολή τους στὸ ἔτος 1931 ἔδωσε τὸν καιρὸ στὴν ομάδα μας νὰ σταθεροποιήσῃ τὴν ἀπόφασή της γιὰ τὴν μελλοντικὴν ὀριστικὴν ματαιώση τῶν ξένων αὐτῶν πρὸς τὸν προορισμὸ τῆς συζητήσεως κατὰ τὸ ἔτος 1932. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει διόλου πὼς θὰ μορφοῦσε κανεὶς νὰ ἀρνηθεῖ τὴν ἀναγκαιότητα μιᾶς τέτοιας καθαρῶς ἐπιστημονικῆς καθοδηγημένης κίνησης στὸ Πανεπιστήμιον, ποῦ θάδινε τὴν εὐκαιρία στὸ φοιτητικὸ ἀκροατήριον νὰ παρακολουθήσῃ ψύχραιμα καὶ ἀντικειμενικὰ ὅλες τὶς ὀψεις τῶν βασικῶν, μὰ καὶ δυσκολώτατων αὐτῶν προβλημάτων.

Ἡ ἀνάγκη αὐτῆ, ἡ ἀγωνιώδης προσπάθεια, ποῦ γίνεται, ἰδίως σήμερον ἀπὸ κάθε νεὸ νὰ συλλάβῃ τὴν οὐσίαν τῶν ζωτικῶν αὐτῶν φιλοσοφικῶν ζητημάτων, προσπάθεια ἀσυστηματοποίητη, τὶς περισσότερες φορὲς, ποῦ καταδικάζει τὸν ἐργάτη της

σὲ πλάνες, δὲν ἦταν δυνατό νὰ ξεφύγει καὶ οὔτε ξέφυγε, ἀπὸ τὴν προσοχὴ τοῦ καθηγητοῦ κ. Τσάτσο ποῦ τὸ μάθημά του ἀκριβῶς τοῦ δίνει βαρεῖα εὐθύνη γιὰ τὴν πλήρωση αὐτῆς τῆς ἀνάγκης. Ὁ καθηγητὴς λοιπὸν σὰν κάποια συνέχιση, σὲ ἐπιστημονικὰ καθαρὸ πλαίσιο τῶν συζητήσεων τῆς ομάδας *εἶχε ὀρίσει γιὰ ἐφέτος* (ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1932—33) *στὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων*, ὠρισμένη ὥρα κάθε ἐβδομάδα γιὰ τέτοια φροντιστηριακὴ συζήτηση. Τὸ φρονιστήριον αὐτὸ ὅπου ὁ καθηγητὴς κ. Τσάτσο θὰ συζητοῦσε ἐπιστημονικὰ καὶ μὲ ἀπόλυτη ἐλευθερίαν τὶς περισσότερον ὠρισμένες προσπάθειες, ματαιώθηκε ἀπὸ τὴν κουραστικὴν διδασκαλίαν τῶν πρωτοετῶν ποῦ ἐκτάκτως ἀνέλαβε.

Ἔτσι ἄρχισαν καὶ ἔτσι διεκόπησαν οἱ περυσινὲς συζητήσεις. Ὅσο γιὰ τὸ μαρξιστικὸν πραγματικόν, στὴν πλειοψηφίαν του, ἀκροατήριον, ποῦ συνέρρηε νὰ σὰς παρακολουθήσῃ, κύριοι ἀρθρογράφοι, στὴν ἐκπλήρωσιν, ὄχι μόνον τοῦ ἐπιστημονικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ πολιτικοῦ σας—ἐσεῖς τὸ λέτε—καθήκοντος, ὁμολογῶ ὅτι στὴν συζήτηση κράτησε «ἄψογη στάση».

N. ΜΠΟΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Στὸ ἄρθρον τῶν κ. κ. Χριστοφιλοπούλου καὶ Κωνσταντοπούλου «Νέοι Πρωτοπόροι» (φύλ. 7 σελ. 216) θὰ ἀπαντήσω γιὰ τελευταία φορὰ καὶ μὲ λίγα, γιὰ τὴν νομίζω πὼς ἔχουν πιά ξεκαθαρισθεῖ τελείως τὰ ζητήματα γιὰ τοὺς ἀμερόληπτους ἀναγνώστες, ὅτε νάνα περιττὸ νὰ πιάνονται ἄδικα οἱ στήλες τῆς «Ίδεας».

I. Ὑστερα ἀπὸ τὴ δήλωσιν τῶν κ. κ. Χριστοφιλοπούλου καὶ Κωνσταντοπούλου ὅτι «ἐπιτελοῦν τὸ πολιτικὸν χρέος των», δικαιολογοῦνται πλήρως, τὸ ὕψος τῆς ἀπάντησης, ὅλες οἱ ἀνακρίβειες καὶ ὅλες οἱ βρισιές. Ἡ πολιτικὴ, ἢ μᾶλλον, ἂν θέλετε, ἡ μικροπολιτικὴ στὸν τόπον μας ἀσχετῆται μὲ αὐτὰ τὰ μέσα. Εἶναι λυπηρὸν ποῦ οἱ συζητητῆς μας δὲν μπόρεσαν νὰ νικήσουν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος καὶ νὰ καταλάβουν τὴν ἠθικὴν ἀξίαν αὐτῶν τῶν μεθόδων. Δὲν τοὺς κατηγορῶ γι' αὐτό. Ἦταν ἀνώτερον τῶν δυνάμεων των.

II. Γράφουν οἱ κ. κ. Χριστοφιλόπουλος καὶ Κωνσταντόπουλος ὅτι σήμερον μόνον οἱ κομμουνιστῆς εἶναι συνακόλουθοι ὁπαδοὶ τῆς δημοτικῆς. Δὲν πρόκειται βέβαια νὰ συζητήσωμε μετὰ τοὺς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα. Τὸ ὅτι οἱ κομμουνιστῆς γιὰ λόγους πολιτικῆς προπαγάνδας γράφουν τὴν δημοτικὴν, αὐτὸ δὲ δείχνει συνέπεια μὰ σκοπιμότητα. Συνέπειαν θὰ εἴδειχναν ἂν οἱ κομμουνιστῆς γράφον μίαν ὑποφερτὴν δημοτικὴν, ἂν εἶχαν *ἐσωτερικὴν συνέπειαν στὴ γλῶσσαν τους*. Ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες καὶ ἀμφίβολες καὶ αὐτῆς ἐξαιρέσεις τὰ καθαρῶτερα δημοτικιστικὰ στοιχεῖα βρίσκονται στὸ μέρος τῶν ἀστῶν, ποῦ ἔπλασαν καὶ δούλεψαν καὶ ἐπέβαλαν τὸν δημοτικισμὸν.

III. Ὅσο γιὰ τὰ οικονομικὰ αἰτία ποῦ διεμόρφωσαν τὴν ἱστορικὴν σχολὴν αὐτὰ θὰ συζητηθεῖν καὶ ἀρκετὰ γρήγορα στὴν ἔκτασιν ποῦ ἀπαιτοῦν τέτοια ζήματα. Τότε ἴσως μᾶς διαλευκάνουν οἱ κ. κ. μαρξιστῆς ὅσα ἐντελῶς ἀκατανόητα καὶ ἀσυνάρτητα ἀναφέρουν στὴν ἀπάντησίν τους. Πάντως ἡ ἐπιπολαιότητα τῶν κρίσεων των γίνεται ὀλοφάνερη καὶ μόνον ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ξεχάστηκε ἡ ὑπαρξὴ ὄλων τῶν προηγουμένων κωδικοποιήσεων ποῦ ἴσχυσαν στὴν Γερμανίαν.

IV. Δὲν μπόρεσα νὰ καταλάβω γιὰ τὴν μετὰ παραπέμπουν σὲ συζητήσεις πανεπιστημιακῆς ποῦ ἐγέναν πολὺ παλαιότερα (τὸ 1927 ἢ 1928 καὶ ποῦ φυσικὰ ἐπειδὴ δὲν ἤμουν φοιτητῆς δὲν μπορῶ νὰ ξαίρω. (Στοὺς κοινούς φοιτητῆς οἱ χρόνοι τῶν σπουδῶν εἶναι σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα 4. Ἐννοεῖται ὅτι σὲ ἐξαιρετικὸς φοιτητῆς, ποῦ ἡ *ιδιότητά των αὐτῆ εἶναι χρήσιμη γιὰ ὠρισμένους σκοποὺς*, οἱ χρόνοι αὐτοὶ γίνονται 5, 6 ἢ καὶ περισσότεροι ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ἐξασκουμένου «*χρέους*»). Ὁμολογοῦν ὅμως τὸ γεγονὸς ὅτι στὰ φροντιστήρια τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν ποῦ τοὺς ἐν-

διαφέρουν κυριώτερα δὲν λαμβάνουν μέρος, ἂν καί, «φοιτηταὶ νομικῆς» αὐτοί, λαμβάνουν μέρος σὲ φροντιστήρια τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ δικαιολογῶνται μὲ τὸ ὅτι τὰ φροντιστήρια εἶναι «κλειστά». Φαίνεται ὅτι τοὺς ξεφεύγει ἡ λεπτομέρεια ὅτι *μποροῦν σ' αὐτὰ νὰ μετέχουν ἀνεξέλεγκτα ὅλοι οἱ φοιτηταὶ τῆς Νομικῆς καὶ ὄχι μονάχα οἱ τεταρτοετείς* καὶ ἀσφαλῶς καὶ *οἱ πεμπτοετείς καὶ ἑξαετείς καὶ ὀκταετείς* τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Κι' ἔχουμε πολλὰ τέτοια παραδείγματα. Ἐκτός δὲ ἀπ' αὐτὸ κι' οἱ ὄρες δὲν εἶναι ἀκατάλληλες (12-1 κάθε Τετάρτη τὸ φροντιστήριο τοῦ κ. Σβώλου 3-5 κάθε Πέμπτη τοῦ κ. Βαρβαρέσσου) καὶ ῥυθμίζονται χάρις στὴν καλωσύνη τῶν κ.κ. καθηγητῶν καὶ σύμφωνα μὲ τὶς ὄρες ποὺ διαθέτουν οἱ περισσότεροί φοιτητές. Ἴσως μὲ τὸ «κλειστά» νὰ ἐννοοῦν ὅτι ἡ συζήτηση εἶναι *ἀδοξητὴ ἐπιστημονικῆ* κι' ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀντικείμενο πολιτικῆς ἐκμετάλλευσης, ὅποτε συμφωνοῦμε.

V. Μένει τώρα νὰ ἐξετάσω τὶς περυσινὲς συζητήσεις ὅπου οἱ μέθοδοι τῆς πολιτικῆς ἐχρησίμευσαν ἰδιαίτερος στοὺς συζητητές μας. Γιὰ τὴν ἱστορία τῶν συζητήσεων δὲν ἔχω νὰ γράψω τίποτε ἄλλο ἀπὸ κείνα ποὺ ὁ κ. Μπουρόπουλος ἀναφέρει στὴν ἐπιστολή του. Ὅσο γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν συζητήσεων, γιὰ ὅσους τὶς παρακολούθησαν δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιμένω στὸ ὅτι *οἱ μαρξιστὲς εἴχανε βρεθεῖ ἂν ὄχι τί ἄλλο, σὲ δύσκολη θέση.* Ἡ ὁμιλία τοῦ καθηγητῆ κ. Τσάτσου κι' ἡ συζήτηση ποὺ ἀκολούθησε ἔφερε σὲ φανερό ἀδιέξοδο τοὺς μαρξιστὲς συζητητές «κι' ἡ ἄφογη στάση» τοῦ ἀκροατηρίου, κατὰ πλειοψηφίαν μαρξιστικοῦ, ἔδειχνε τὴν *κατάπληξή του γιὰ τὸ ἴσως ἀπρόβλεπτο γι' αὐτοὺς ἀποτέλεσμα.*

Ἄλλωστε γιὰτί τόσο τοὺς ἐνδιαφέρει τὸ πὼς διεκόπη ἔστω καὶ γιὰ ἓνα χρόνον ἡ συζήτηση; μήπως δὲν γίνεταί τώρα καὶ μάλιστα μὲ τὸν ἐπισημότερον ἐκπρόσωπον τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ μάλιστα μπροστὰ σὲ εὐρύτατο κοινόν; Ἴσως νὰ τοὺς ἐνδιαφέρει ὁμως γιὰτί δὲν θᾶχει τὰ ποθούμενα ἀποτελέσματα πολιτικῆς ἐκμετάλλευσης στὴ μάζα τῶν φοιτητῶν. Ἐτσι ἄλλωστε νὰ ἐξηγιέται κι' ἡ ἐπίθεση κατὰ τοῦ κ. Τσάτσου, ποὺ θέλησε νὰ ξεκαθαρίσει τὶς πλάνες ποὺ κυριαρχοῦσαν γύρω ἀπὸ τὸ μαρξισμό καὶ τὸν ἰδεαλισμὸ στοὺς φοιτητές μας.

Γ. Δ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ

Η "ΙΔΕΑ,, ΘΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙ ΣΤΑ ΕΡΧΟΜΕΝΑ ΦΥΛΛΑ:

Π. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ: Δοκίμιο γιὰ τὴ φιλία.

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ: Δοκίμιο γιὰ τὴν ἐρωτικὴ δημιουργία.

ΣΠΥΡΟΥ ΜΕΛΑ: Δοκίμιο γιὰ τὴν εὐτυχία.

Β. ΤΑΤΑΚΗ: Τὸ πρόβλημα τῆς ἀλήθειας.

ΑΝΤΡΕΑ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗ: Ὁ Καβάφης χωρὶς θρόνο.

Γ. ΒΟΥΜΒΛΙΝΟΠΟΥΛΟΥ. Νεοελληνικὴ ἐπιστήμη.

ΓΙΑΝΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ: Οἱ φιλοσοφικοὶ παραλογισμοὶ τοῦ μαρξισμοῦ.

Μαρξισμὸς καὶ δημαγωγία.

Τακτικὴ παρακολούθηση καὶ μελέτη τῆς ἑλληνικῆς, βαλκανικῆς καὶ εὐρωπαϊκῆς πνευματικῆς ζωῆς.

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1841

Κεφάλαια Μετοχικά και 'Αποθεματικά Δρ. 1.250.000.000
Καταθέσεις τη 31 Δεκεμβρίου 1931 » 7.709.000.000

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΥΠΟΚ/ΜΑΤΑ ΚΑΘ' ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΠΡΑΚ/ΡΕΙΟΝ ΕΝ Ν. ΥΟΡΚΗ, 51 Maiden Lane
ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΝ ΣΙΚΑΓΩ, 33 S. Clark Street
ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Η ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ἐκτελεῖ πάσης φύσεως τραπεζικὰς ἐργασίας εἰς τὸ ἐσωτερικόν
καὶ ἐξωτερικόν ὑπὸ ἐξαιρετικῶς συμφέροντας ὄρους.

Δέχεται καταθέσεις

(εἰς πρώτην ζήτησιν, ἐπὶ προθεσμίᾳ καὶ ταμιευτηρίου)
εἰς δραχμὰς καὶ ξένα νομίσματα μὲ λίαν εὐνοϊκὰ ἐπιτόκια.

HELLENIC BANK TRUST COMPANY

NEW-YORK, 51 MAIDEN LANE

Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος,
συμφώνως μὲ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας τῆς Νέας Ὑ-
όρκης, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἑλλήνων

Κεφάλαια ὀλοσχερῶς καταβεβλημένα Δολλ. 1.500.000